

GEOGRAFIA

pre **8.** ročník základných škôl
a
3. ročník gymnázií s osemročným štúdiom

VKÚ, akciová spoločnosť, Harmanec

OBSAH

ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE O EURÓPE 3	SEVERNÁ EURÓPA 75
Úvod 3	Dánsko..... 76
Poloha a rozloha Európy 5	Island 77
PRÍRODNÉ A ČLOVEKOM VYTVORENÉ OSOBITOSTI EURÓPY..... 8	Nórsko 79
Povrch Európy – nížiny a pohoria 8	Švédsko 81
Podnebie Európy 11	Fínsko 83
Vodstvo Európy..... 14	Litva, Lotyšsko a Estónsko 84
Typy krajín 18	JUŽNÁ EURÓPA 87
Vplyv človeka na krajinu 20	Španielsko 88
Korene európskej civilizácie a kultúry 22	Portugalsko 90
Obyvateľstvo a sídla Európy 24	Andorra 91
Hospodárstvo Európy	Taliansko 92
Poľnohospodárstvo a priemysel 28	Vatikán 94
Doprava 31	San Maríno, Malta, Grécko 95
Cestovný ruch..... 33	JUHOVÝCHODNÁ EURÓPA 99
Zjednocovanie Európy – Európska únia 35	Slovensko 100
Problémy Európy 38	Chorvátsko..... 101
STREDNÁ EURÓPA 41	Srbsko, Čierna Hora 102
Slovensko 42	Bosna a Hercegovina 103
Česko 44	Macedónsko 104
Poľsko..... 48	Albánsko 105
Maďarsko..... 50	Rumunsko..... 106
Rakúsko, Švajčiarsko 52	Bulharsko..... 108
Lichtenštajnsko 55	VÝCHODNÁ EURÓPA 112
Nemecko 56	Ukrajina..... 113
ZÁPADNÁ EURÓPA 61	Bielorusko, Moldavsko 114
Francúzsko 62	Rusko 115
Monako, Belgicko 65	PREHĽAD ŠTÁTOV EURÓPY 120
Luxembursko, Holandsko 66	
Spojené kráľovstvo 69	
Írsko 73	

Autori: © RNDr. Ivan Ružek, PhD., RNDr. Peter Likavský CSc., 2011

Lektorovali: RNDr. Ľudmila Matoušková a Mgr. Róbert Mezei

Schválilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pod č. 2011-15264/41100:3-919 zo dňa 25. októbra 2011 ako Geografia pre 8. ročník základnej školy a 3. ročník gymnázia s osemročným štúdiom. Schvaľovacia doložka má platnosť 5 rokov.

Vydavateľ: © VKÚ, akciová spoločnosť, Harmanec, 2011

Zodpovedný redaktor: Mgr. Katarína Mozolová

Návrh obálky, grafická úprava a sadzba: Bohuš Schwarzbacher

Fotografie: RNDr. Peter Bačkor, PhD., Marián Demján, Ing. Róbert Dindeš, Ing. Michal Gregor, RNDr. Ján Hanušin, CSc., Mgr. Marcel Horňák PhD., Ing. Marián Jasík, KIA Motors Slovakia, Mgr. Oľga Kráľová, doc. RNDr. Ján Lacika, CSc., RNDr. Peter Likavský, CSc., Ing. Miroslav Madliak, NASA, doc. Dr. Blaž Repe, RNDr. Ivan Ružek, PhD., Ing. Juraj Ružek, Matej Schwarzbacher, Ing. Daniel Varnai, Mgr. Rozália Vlasková, RNDr. Magdalena Zatková

Obrázky na str. 16, 19, 67, 70 upravené podľa Zatková, 2008.

Mapy: VKÚ, akciová spoločnosť, Harmanec

Tlač: VKÚ, akciová spoločnosť, Harmanec

Prvé vydanie, prvá dotlač 2013

Náklad: 15 000 výtlačkov

Všetky práva vyhradené VKÚ, akciovej spoločnosti, Harmanec. Bez písomného povolenia VKÚ, akciovej spoločnosti, Harmanec akákoľvek mechanická, fotografická a elektronická reprodukcia alebo rozmnožovanie diela, ako i jeho časti, je zakázaná.

ISBN 978-80-8042-629-3

ÚVOD

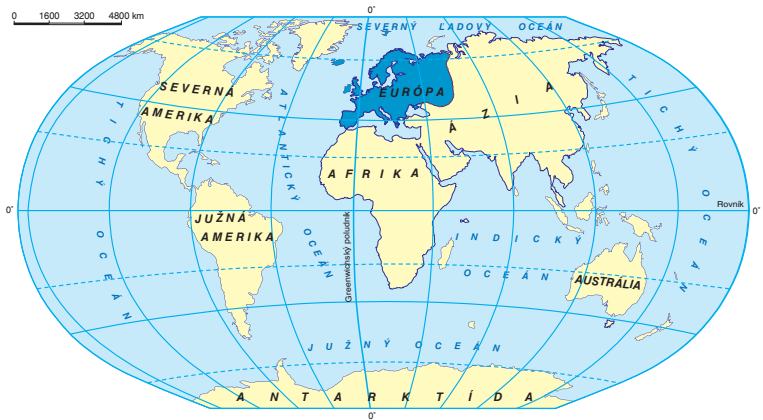
Veríme, že ste si cez prázdniny oddýchli, zažili veľa zaujímavého, videli známe miesta a možno spoznali aj nové. V predchádzajúcich dvoch ročníkoch ste sa dozvedeli veľa nového o svetadieloch našej Zeme. „Precestovali“ ste všetkými a na záver vám ostáva ten, v ktorom žijeme – Európa.

O Európe už určite veľa viete. Jej mapu môžete vidieť prakticky každý deň – napríklad pri predpovedi počasia. V správach v televízii alebo v informáciách získaných na internete sú často v centre pozornosti udalosti, ktoré sa týkajú Európskej únie alebo jednotlivých európskych štátov. Ak sa s rodičmi dostanete počas prázdnin do zahraničia, najčastejšie je to práve niekde v Európe. Napokon aj Slovensko, naša vlasť, leží v Európe.

Európa sa zvykne označovať ako najstarší svetadiel. Nie je to celkom oprávnené. Najstaršie pozostatky priamych predchodcov dnešného človeka sa našli v Afrike (v geografii ste sa s týmto poznatkom stretli v minulom školskom roku) a ako viete aj z dejepisu, vyspelé civilizácie sa v Afrike a v Ázii objavili skôr ako v Európe.

V posledných storočiach pred naším letopočtom sa ale najlepšie podmienky pre vývoj ľudskej spoločnosti vytvorili na juhu a juhovýchode Európy. Tieto oblasti boli pomerne blízko k predtým rozvinutým civilizáciám starého Egypta a Mezopotámie. Aj keď po zničení Rímskej ríše prekonala Európa niekoľko storočí úpadku, postavenie najvyspelejšej časti sveta si udržala takmer až do súčasnosti. Preto časté pomenovanie „starý kontinent“.

Základ pre rozlíšenie kontinentov predstavujú v skutočnosti litosférické dosky. Už ste sa s nimi oboznámili a viete, že na ich rozhraniach dochádza k častým zemetraseniam a sopečnej činnosti, vzniku nových pohorí na pevnine, ale aj pod hladinou oceánov.

Čo je Európa? Kontinent alebo svetadiel? Koľko kontinentov je na Zemi? Ktoré sú to? Koľko svetadielov tvorí pevninu našej Zeme? Vymenujte ich.

Ktoré veľké litosférické dosky tvoria základ pevnej časti Zeme? Koľko ich je? Na ktorej z nich nie je kontinent?

Ktorý svetadiel leží iba na severnej pologuli? Ktoré sa nachádzajú iba na južnej pologuli?

Ktorý svetadiel sa rozprestiera iba na západnej pologuli? Ktorý iba na východnej pologuli? Je naozaj iba jeden?

Podľa čoho sa určuje poloha bodu na zemských pologuliach? Ako sa presnejšie určuje poloha bodu na Zemi? Čím je zaujímavá Afrika z hľadiska svojej polohy na zemských pologuliach?

Odhadnite podľa mapy sveta poradie svetadielov podľa rozlohy. Ak si pamätáte aspoň približné hodnoty rozlohy svetadielov, alebo si ich dokážete nájsť, máte uľahčenú úlohu. Na ktorom mieste nájdeme Európu?

Čo viete o jednotlivých svetadieloch, prípadne ich častiach? Zvoľte si jeden z nich, napríklad Afriku, a vymenujte čo najviac pojmov, ktoré s ním súvisia, alebo sú preň charakteristické. Môžete to urobiť aj štafetovo – podľa prvých a posledných písmen, alebo jednoducho tak, že ten, kto povie správny pojem, priamo určí, kto má pokračovať.

Dá sa to urobiť aj vo forme hry „háďaj, na čo myslím“. Pomocou nej si nezopakujete iba pojmy samotné, ale aj ich charakteristiku. Takto sa môžete vrátiť k všetkým svetadielom, s ktorými ste sa doteraz stretli. Mapa by pri tom mala byť samozrejmom pomôckou.

Určte, v ktorých svetadieloch, prípadne štátoch ležia miesta s nasledujúcimi hodnotami geografickej polohy. Dané miesta pomenujte pomocou čo najväčšieho počtu názvov, napríklad:

rovník a 100° východnej dĺžky – Ázia → Indonézia → ostrov Sumatra → mesto Padang

30° severnej šírky a 90° západnej dĺžky –

35° severnej šírky a 135° východnej dĺžky –

52° južnej šírky a 60° západnej dĺžky –

obratník Kozorožca a 150° východnej dĺžky –

30° južnej šírky a 30° východnej dĺžky –

Politická mapa Európy

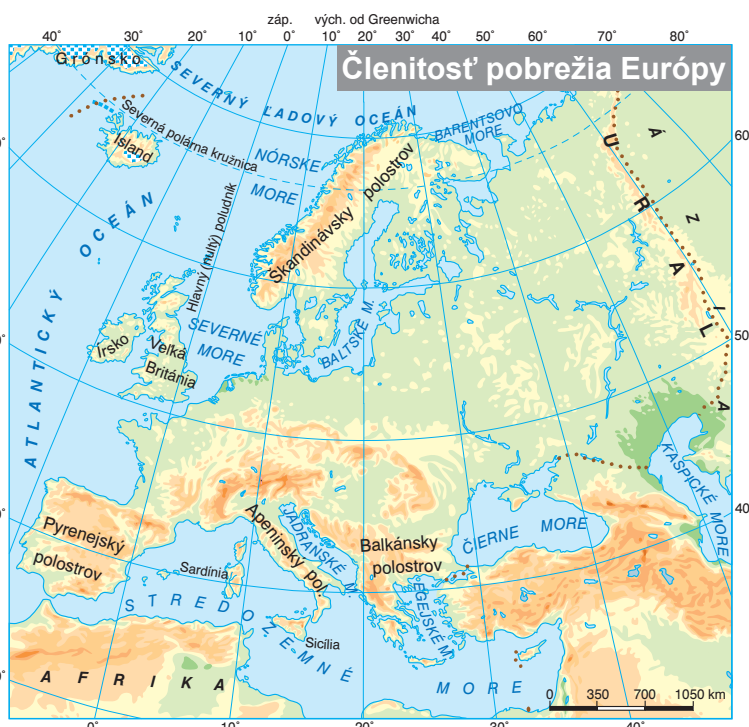
POLOHA A ROZLOHA EURÓPY

Pri pohľade na glóbus, na mapu sveta, alebo z výšok, v ktorých sa pohybujú satelity, sa európsky svetadiel javí ako veľký polostrov na západe eurázijského kontinentu. Keď sa priblížime, dokážeme lepšie rozoznať jednotlivé časti európskej pevniny. Zisťujeme, že hranica medzi pevninou a okolitými morami (oceánmi) je v Európe veľmi pestrá, že jej **pobrežie je mimoriadne členité**.

V čom sa prejavuje členitosť európskeho pobrežia? Ako nazývame tvary zemského povrchu, ktoré nachádzame na styku pevniny a mora?

Celá Európa leží na **severnej pologuli**, to znamená na sever od rovníka. Najsevernejšie miesta európskej pevniny siahajú až za 70° severnej geografickej šírky, ale niektoré ostrovy priliehajúce európskym štátom sú ešte severnejšie – dosahujú takmer 82° severnej šírky.

Zistite podľa mapy alebo pomocou iných zdrojov, ktorým štátom patria hraničné miesta európskej pevniny.

Najjužnejšie miesta európskeho svetadiela musíme hľadať tam, kde sa Európa približuje k Afrike. Nachádzajú sa približne na úrovni 35° severnej geografickej šírky.

Európou prechádza **hlavný (nultý) poludník**. Znamená to, že časť jej územia sa rozprestiera na **východnej pologuli** a časť na **západnej pologuli**. Iba veľmi malá časť európskej pevniny leží na západ od hlavného poludníka. Najďalej na západ síce zasahujú Azorské ostrovy a Island, ale najzápadnejšie miesto na pevnine leží na území Portugalska.

Väčšia časť **východnej hranice** Európy prebieha po súši. Najvýchodnejšie miesto je preto na pevnine, konkrétne v pohorí **Ural** v Rusku. Hranica medzi Európou a Áziou nemá ale jednotne určený priebeh, a preto sa uvádzajú rôzne miesta, ktorými Európa zasahuje najďalej na východ. Je to viac ako 60° východnej geografickej dĺžky.

	Európska pevnina – miesto (štát)	Európa vrátane ostrovov – miesto (štát)
	Geografická poloha	
Najsevernejšie	mys Nordkinn (Nórsko) 71°08' severnej šírky	mys Fligely (Zem Františka Jozefa, Rusko) 81°48' severnej šírky
Najjužnejšie	mys Marroqui (Španielsko) 36°00' severnej šírky	ostrov Gavdos (Grécko) 34°48' severnej šírky
Najvýchodnejšie	bezmenný vrch v pohorí Ural (Rusko) 66°37' východnej dĺžky	mys Flisingskij (Nova zem, Rusko) 69°02' východnej dĺžky
Najzápadnejšie	mys Roca (Portugalsko) 9°30' západnej dĺžky	ostrov Faial (Azory, Portugalsko) 28°42' západnej dĺžky

Určte najväčší a najmenší rozdiel v geografickej šírke alebo dĺžke krajných bodov na európskej pevnine a na inom území patriacom Európe. Napríklad pri najsevernejších bodoch je tento rozdiel viac ako 10°.

Suchozemskú hranicu má Európa jedine s Áziou na východe a juhovýchode. Európu obmývajú moria dvoch oceánov – **Atlantického** a **Severného ľadového**. K najväčším z nich patria **Stredozemné, Severné, Baltské** a **Nórske more**. Cez oba oceány sa z Európy možno dostať do Ameriky. Z Európy je oveľa bližšie do Severnej Ameriky ako do Južnej Ameriky. Cesta cez Severný ľadový oceán do Severnej Ameriky je síce o niečo kratšia, ale na druhej strane oveľa ťažšia a nebezpečnejšia ako cesta cez Atlantický oceán.

Na juhu oddeľuje **Stredozemné more** Európu od **Afriky**. Vzdialenosť v najužšom mieste – **Gibraltárskom prielive** – je iba 14 kilometrov.

Členitosť pobrežia Európy sa najviac prejavuje v existencii veľkého množstva ostrovov, polostrovov a zálivov. Viaceré moria tvoria akoby veľké zálivy zasahujúce do pevniny.

Ktoré príklady takýchto morí môžete uviesť? Ani z nášho územia tam nie je ďaleko.

Veľkú časť rozlohy Európy tvoria polostrovy. Najväčší z nich, **Škandinávsky**, sa rozprestiera na severe svetadiela. Rozsiahlymi sú však aj **Balkánsky, Pyrenejský** a **Apeninský** polostrov.

Podľa čoho sú pomenované európske polostrovy? Ľahko sa to dá vyčítať z mapy.

Najväčšie ostrovy ležia na západ od nášho sveta. Sú nimi **Veľká Británia** a **Írsko**. Na severozápade ich dopĺňa ostrov **Island**. V Stredozemnom mori vyniká takisto trojica väčších ostrovov ležiacich neďaleko od seba. Ostrovy **Sicília, Sardínia** a **Korzika** sú v porovnaní s predchádzajúcimi ostrovmi rozlohou menšie.

Čím je známy ostrov Sicília? Island má v porovnaní s Veľkou Britániou a Írskom celkom iný pôvod. V čom sa to prejavuje?

Identifikujte najvýznamnejšie ostrovy, polostrovy, prípadne pohoria, rieky a jazerá na obrázku (fotografii z družice).

Keby sme chceli bližšie charakterizovať hranicu medzi Európou a Áziou, nestačila by nám ani celá táto učebnica.

Najmenej jednotné je jej vyčlenenie v oblastiach južne od Uralu a na Kaukaze. Na juh od Uralu sa niekedy určuje tokom rieky Ural, ale častejšie riekou Emba, ktorá leží východnejšie. Ruskí geografi umiestňujú hranicu tak, že prechádza severnou časťou Kaspického jazera a severným predhorím pohoria Kaukaz (Kumo-Manyšská nížina). Takto sa zvykne určovať aj u nás (mapa na strane 5). Často sa ale umiestňuje južnejšie, po hlavnom hrebeni Malého Kaukazu, čo by znamenalo, že zakaukazské štáty Gruzínsko a Azerbajdžan majú časť svojho územia v Európe a časť v Ázii a iba Arménsko leží v Ázii celé. Zakaukazské štáty, najmä Gruzínsko a Arménsko, sa ale kultúrne a politicky sami zaraďujú do Európy a historický vývoj ich v tomto do značnej miery podporuje. Preto sa môžeme stretnúť s tým, že politická hranica medzi Európou a Áziou je v tejto časti totožná s južnou hranicou zakaukazských štátov.

Smerom na západ vedie hranica medzi Európou a Áziou Čiernym morom, úžinami Bospor a Dardanely a východnou časťou Egejského mora.

Malá časť medzikontinentálnych letov medzi Európou a Severnou Amerikou využíva trasu cez Severný ľadový oceán.

▪ Nočná Európa pri pohľade z družice na obežnej dráhe okolo Zeme

▪ Pohľad na časť západnej Európy z družice

Európa je **rozlohou druhý najmenší** svetadiel. Rozloha 10,2 milióna km² znamená, že územie Slovenska by sa do nej zmestilo približne 210-krát. V poradí podľa rozlohy je Európa medzi Antarktídou a Austráliou.

Svetadiel		Rozloha (v mil. km ²)	
Ázia		43,8	
Amerika	Severná	42,3	24,5
	Južná		17,8
Áfrika		30,4	
Antarktída		13,7	
Európa		10,2	
Austrália		9	

▪ Symbolická hranica medzi Európou a Áziou v pohorí Ural

Poloha a rozloha Európy

Porovnajete rozlohu Európy s rozlohou ostatných svetadielov.

▪ Pobrežie Európy v oblasti Jadranského mora je veľmi členité, s množstvom menších i väčších ostrovov

▪ Gibraltár je významným strategickým územím, ktoré v súčasnosti patrí pod správu Spojeného kráľovstva. Vápencová skala je jediným miestom v Európe, kde žijú opice.

Zapamätajte si!

- * **Celé územie Európy sa nachádza na severnej pologuli a takmer celé leží na východnej pologuli.**
- * **Európa je podľa rozlohy druhý najmenší svetadiel.**
- * **Pobrežie Európy je veľmi členité, vytvára ho množstvo polostrovov a zálivov.**

Úlohy na opakovanie:

1. Okrem ostrovov, polostrovov, morí a zálivov spomenutých v texte nájdite v atlase ďalšie – menšie. Môžete prípadne súťažiť o to, kto nájde najviac takýchto prvkov.
2. Vyhľadajte na mape významné prielivy. Ktoré moria spájajú?
3. Vysvetlite rozdiel medzi prielivom a prielivom.
4. Nájdite na mape približný priebeh hranice medzi Európou a Áziou. Ukážte moria a prielivy, ktorými prechádza.

POVRCH EURÓPY – NÍŽINY A POHORIA

Vyhľadajte na mape najväčšie pohoria Európy. Zistite nadmorskú výšku ich najvyšších vrcholov.

Vyhľadajte najväčšie nížiny Európy a zistite, ktoré veľké rieky nimi pretekajú.

Povrch Európy je veľmi rozmanitý. Väčšinu rozlohy (takmer 60 %) sveta-dielu zaberajú rozsiahle nížiny s výškou do 200 metrov nad morom.

Napriek prevahe nížin sa v Európe nachádzajú významné pohoria. Najvyššie dosahujú nadmorskú výšku viac ako 4 000 metrov a sú prevažne v južnej a juhovýchodnej časti Európy. Vďaka prevahe nížin je aj priemerná nadmorská výška Európy iba 320 metrov.

Najrozsiahlejšou nížinou je **Východoeurópska nížina**, ktorá sa rozprestiera vo východnej časti Európy. Južne od nej sa nachádza **Kaspická nížina**, ktorej väčšina povrchu je nižšie ako hladina svetového oceánu (preliačina). Rozsiahle nížiny sa rozprestierajú v severnej časti strednej Európy pozdĺž Baltského a Severného mora. Táto oblasť nížin súvisle pokračuje do západnej Európy. Menšie nížiny sa vytvorili v povodí Dunaja, hlavne v strednej a dolnej časti jeho toku, a na severe Apeninského polostrova.

Na formovaní povrchu niektorých nížin sa podieľal ľadovec. V ľadových dobách zasahoval až po severný okraj Karpát. Preto sa na rozsiahlych územiach severnej polovice Európy zachovalo množstvo jazier ľadovcového pôvodu. Severná časť Východoeurópskej nížiny je, podobne ako nížiny v severnom Poľsku a Nemecku, málo úrodná. Súvislé zaľadnenie tam znemožnilo vznik kvalitnejších pôd.

Najstaršie časti Európy tvorí Baltský štít, ktorý sa rozprestiera v oblasti Baltského mora. Pohoria severnej a západnej Európy vznikli prevažne v prvohorách pred stovkami miliónov rokov. Ich povrch sa počas dlhého vývoja rozrušoval a v ľadových dobách bol značne zarovnaný ľadovcami. Tieto pohoria sú preto spravidla nižšie. Najrozsiahlejším pohorím na severe Európy sú **Škandinávске vrchy**. Činnosť ľadovcov sa

▪ *Pobrežie Škandinávského polostrova je veľmi členité. Fjory – zálivy vzniknuté činnosťou ľadovca sú dlhé desiatky kilometrov.*

▪ *Alpy v Rakúsku – alpské štíty dosahujú veľké výšky a sú oddelené hlbokými dolinami, ktoré vznikli činnosťou riek a najmä horských ľadovcov*

v nich prejavuje najmä dlhými a hlbokými morskými zálivmi – fjordami. Na východe tvorí hranicu s Áziou pohorie **Ural**.

V južnej Európe sa v dôsledku pohybu africkej dosky na sever vyvrásnili **Pyreneje**, **Alpy**, **Karpaty**, **Dináre** a **Apeniny**. Sú to prevažne vrásové a kryhové pohoria. Najrozsiahlejším a zároveň najvyšším pohorím sú **Alpy**, ktoré vytvárajú asi 1 200 km dlhý oblúk prechádzajúci viacerými štátmi. Nižšie **Karpaty**, rovnako ako Alpy, vytvárajú mohutný oblúk, ktorý začína na našom území a končí v juhovýchodnej Európe.

Najvyšší vrchol Európy je **Mont Blanc** s nadmorskou výškou 4 807 metrov, ktorý leží na hranici Francúzska a Talianska. Vďaka nadmorskej výške pokrýva jeho vrchol horský ľadovec.

Podľa mapy zistíte, do ktorých štátov Európy zasahujú Alpy a Karpaty.

▪ Etna je najvyššou sopkou Európy. Tvorí ju hlavný kráter a desiatky parazitických kráterov na svahoch sopky.

Vznik pohorí sprevádzala **sopečná činnosť**, ktorej pozostatky sú vo viacerých pohoriach Európy. V súčasnosti je najviac aktívnych sopiek na Islande, pričom najvyššou z nich je **Hekla**. Významné sopky sú v oblasti Stredozemného mora. Stále aktívna je **Etna** na Sicílii a Stromboli na Liparských ostrovoch.

S pohybom litosférických dosiek súvisia aj oblasti častých **zemetrasení** na juhu a juhovýchode Európy. Silnejšie zemetrasenia spôsobujúce väčšie materiálne škody sú pomerne časté v Taliansku, Grécku a na priľahlých ostrovoch.

*Chamonix [šamoni] = čítaj šamoni

▪ Najvyšší vrchol Európy pokrýva horský ľadovec

Prvý, kto na Slovensku písal o Mont Blancu, bol Milan Rastislav Štefánik. Na Mont Blanc vystúpil v rokoch 1905 až 1908 celkovo šesťkrát. Štefánik na Janssenovom observatóriu vykonával astronomické pozorovania. V septembri roku 1908 Štefánika požiadali, aby evakuoval prístroje z observatória do mesta Chamonix [šamoni]*, pretože observatórium postavené na ľadovci sa pomaly zosúvalo a hrozil jeho zánik. Opustené observatórium sa nakoniec zrútilo do rokliny na talianskej strane Mont Blancu.

▪ Sopečná činnosť a zemetrasenie sú spôsobované pohybom litosférických dosiek

V dávnej minulosti sopečná erupcia Vezuvu zničila staroveké Pompeje a sopka Thera (dnešný ostrov Santorini v Egejskom mori) zničila rozvinuté staroveké civilizácie v oblasti Stredozemného mora.

▪ Alpské kryštály vznikli počas vrásnenia vplyvom pôsobenia veľkých tlakov a teplôt v zemskej kôre

▪ Povrch mladších pohorí tvoria ostré štíty a hlboko zarezané údolia (Alpy – Švajčiarsko)

▪ Povrch starých pohorí je viac zarovnaný dlhodobým pôsobením erózie (Krkonoše – Česko)

Zapamätajte si!

- * Povrch Európy tvoria prevažne nížiny.
- * Najvyššie pohorie Alpy presahuje výšku 4 000 metrov.
- * Pohoria na juhu a juhovýchode Európy vznikli prevažne vrásnením a sopečnou činnosťou.
- * Aktívne sopky sú v Európe aj v súčasnosti.
- * Na formovaní povrchu sa výrazne podieľali pevninské ľadovce počas ľadových dôb.

Úlohy na opakovanie:

1. Nájdite na mape, ktoré pohorie ohraničuje Východoeurópsku nížinu na východe. Čím je toto pohorie významné?
2. Vyhľadajte významné pohoria Európy a zistite, v ktorých sa aj v súčasnosti vyskytujú horské ľadovce.
3. Podľa mapy zhodnoťte vplyv rozmiestnenia pohorí a nížin na rozvoj dopravy v jednotlivých oblastiach Európy.
4. Ku ktorému veľkému pohoriu patria pohoria na Slovensku?

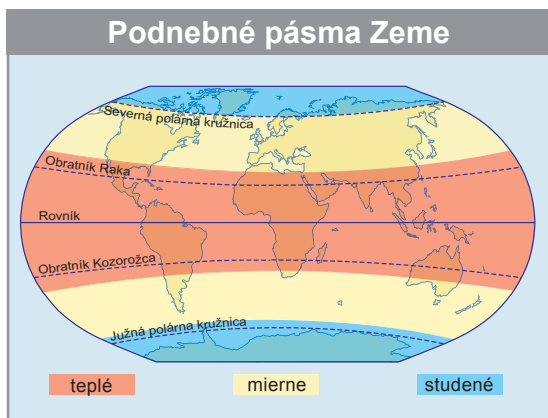
Dlhodobé úlohy:

1. Vyhľadajte v dostupných zdrojoch informácie o vojvodcovi Hanibalovi, ktorý so svojou armádou v roku 218 pred n. l. prekonal Alpy.
2. Vytvorte projekt na tému: Aktívne vulkány Európy – hrozba alebo úžitok.

PODNEBIE EURÓPY

Európa má aj napriek malej rozlohe veľké rozdiely v podnebí jednotlivých území. Na charakter podnebia Európy vplyva veľa činiteľov, z ktorých sú najvýznamnejšie **geografická šírka** (vzdialenosť od rovníka) a **vzdialenosť od oceána**. Medzi významné činitele patria i **prevládajúce západné vetry**, **teplý morský prúd (Golfský)**, **nadmorská výška** a **rozloženie nížin a pohorí**.

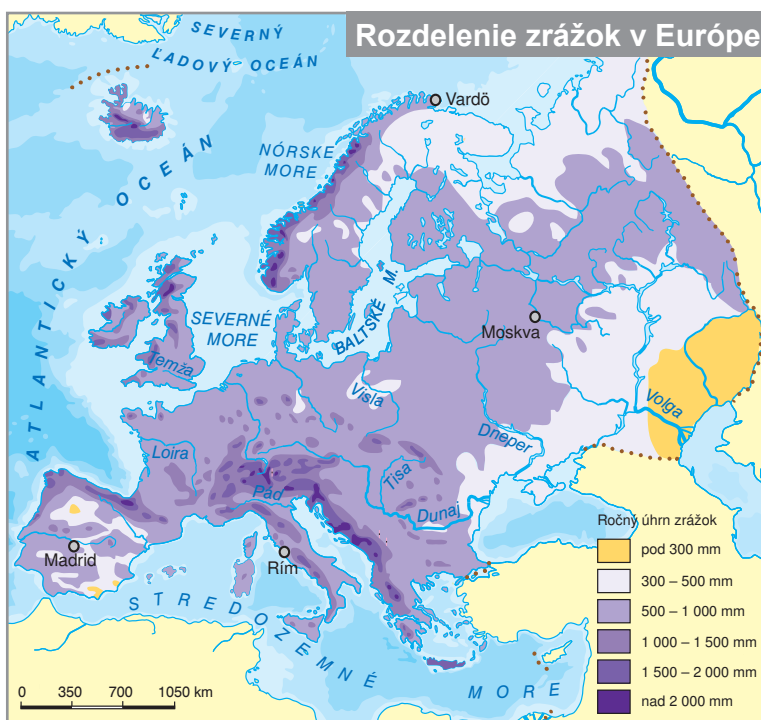

Golfský prúd je pomenovaný podľa oblasti, v ktorej vzniká. Tá sa nachádza v Mexickom zálive (Gulf of Mexico). Potom, ako prechádza pozdĺž východného pobrežia USA smerom na sever až severovýchod, sa stáča a smeruje viac na východ k pobrežiu Európy. Keďže prechádza severnou časťou Atlantického oceána, má už pomenovanie Severoatlantický prúd.

Takmer celé územie Európy leží v **mierne podnebnom pásme**. V tomto pásme prevládajú západné vetry, ktoré vanú od Atlantického oceána.

V oblastiach, ktoré ležia iba v malej vzdialenosti od neho, prípadne od jeho okrajových morí, je preto počas celého roka dostatok zrážok. Táto časť Európy má **oceánsky (prímorský) typ podnebia**. Letá sú chladnejšie ako u nás a zimy zase teplejšie. Pre počasie je typická premenlivosť. Iba málokedy sa vyskytujú obdobia s dlhším bezoblačným počasím. Vďaka pôsobeniu Golfského prúdu zasahuje mierne oceánske podnebie ďaleko za Severnú polárnu kružnicu a Nórske more počas celého roka nezamrzá.

Podľa mapy zrážok posúďte, v ktorých oblastiach Európy je dostatok a v ktorých nedostatok zrážok. Vysvetlite, prečo sa množstvo zrážok mení smerom do vnútrozemia.

Podnebie Európy

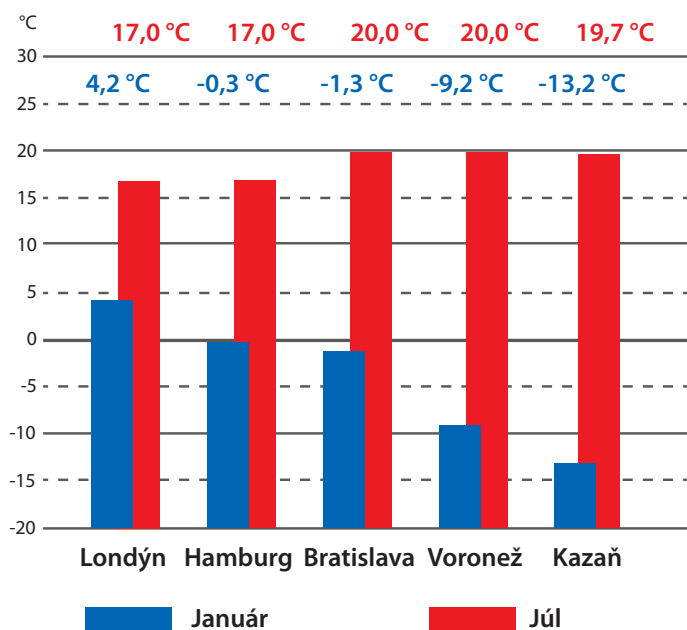

Prechodný typ podnebia sa prejavuje najmä vo východnej časti severnej Európy, v strednej a juhovýchodnej Európe. Množstvo zrážok smerom na východ klesá a zväčšujú sa i rozdiely medzi letnými a zimnými teplotami. Zimy v prechodnom podnebí sú studené s dostatkom snehu. Letá sú teplé a zrážky sú prevažne z častých búrok. Počasie v prechodnom type podnebia je premenlivé, ale menej ako v miestach bližšie k oceánu.

Pevninový (kontinentálny) typ podnebia sa prejavuje vo vnútrozemí východnej Európy. Vplyv Atlantického oceána na podnebie je veľmi malý, a aj preto je zrážok nedostatok. Zimy sú mrazivé, letá spravidla horúce a suché. Zrážky padajú v zime v podobe snehu, v letnom období z búrok, ktoré sú ale podstatne menej časté ako v prechodnom podnebí. Najvýraznejšie sa pevninový typ podnebia z hľadiska nedostatku zrážok prejavuje v oblasti Kaspického mora.

Atlantický oceán výrazne ovplyvňuje podnebie Európy. Morská voda si udrží dlhší čas svoju teplotu, čo znamená že v zimnom období pevninu otepluje a v lete ochladzuje. Preto sú rozdiely medzi zimou a letom na jej pobreží málo výrazné.

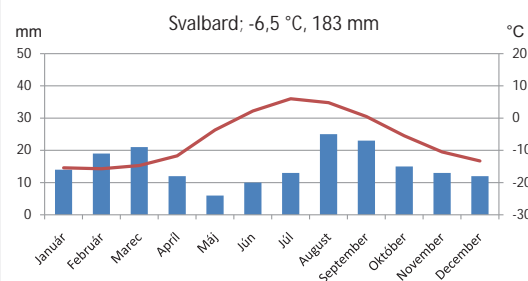
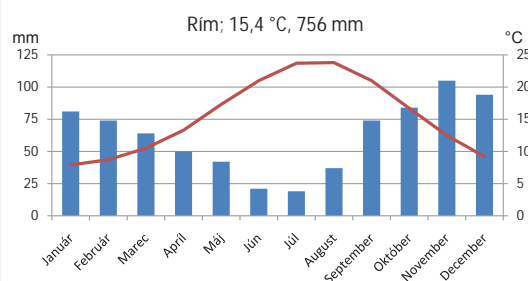
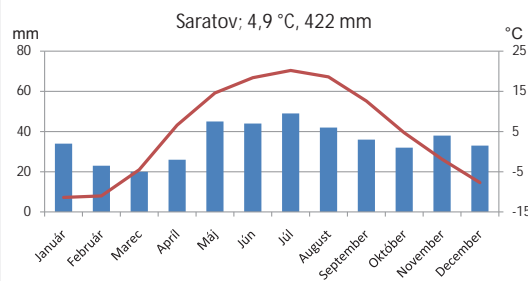
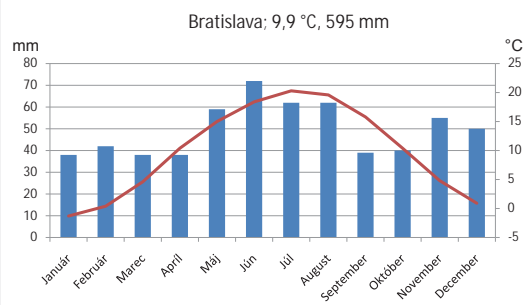
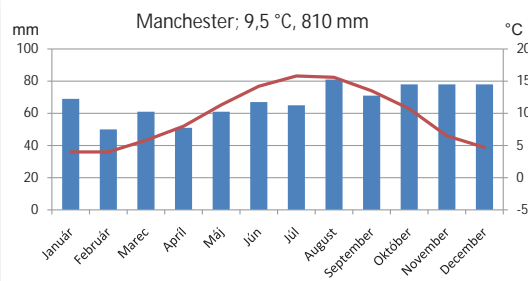
▪ Priemerné mesačné teploty vo vybraných mestách Európy

Vypočítajte podľa údajov v grafe rozdiely v priemerných teplotách vzduchu najteplejších a najchladnejších mesiacov vo vybraných mestách Európy. Porovnajtie získané údaje.

Porovnajtie klimatické diagramy vybraných miest Európy. Ako sa líšia v množstve a v rozložení zrážok počas roka? Aké sú rozdiely v teplotách? Zaradte uvedené mestá do jednotlivých podnebných pásem, prípadne typov podnebia.

Text v hornom riadku:

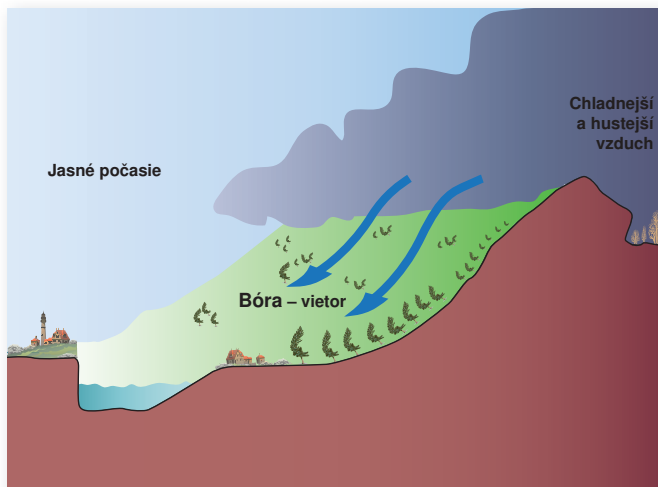
Miesto; priemerná ročná teplota, priemerný ročný úhrn zrážok

■ úhrn zrážok v mm — priemerná teplota v °C

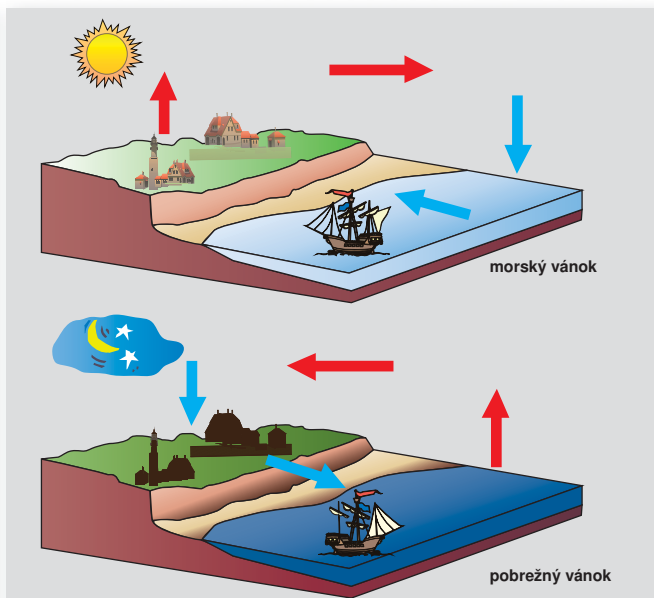

Južná časť Európy, najmä pobrežie Stredozemného a Čierneho mora, má **subtropické podnebie** (označované aj stredomorské). Letá sú horúce a suché, zimy sú mierne a daždivé.

Severná časť svetadiela, to znamená malá časť severnej Európy a sever východnej Európy, patrí do **subarktického** (studeného) podnebného pásma. Podnebie sa vyznačuje krátkym letom a dlhými mrazivými zimami. Zrážky padajú vo forme snehu, ale je ich ešte menej ako v pevninovom type mierneho pásma.

- Vysoké pohorie pôsobí ako prekážka pre postup chladného vzduchu, ktorý sa následne hromadí. Veľké rozdiely medzi teplotou vo vnútrozemí a pobrežím sa vyrovnávajú veľmi silným a studeným vetrom nazývaným **bóra**. Takýto vietor je typický najmä pre pobrežie Jadranského mora a je veľmi nebezpečný, napríklad pre námornú dopravu.

- **Bríza** je vietor, ktorý vane na pobrežiach morí alebo väčších jazier. Priľahlá pevnina sa cez deň rýchlejšie ohrieva ako more a v noci rýchlejšie chladne. Cez deň bríza vane smerom k pevnine, v noci smerom k moru.

Zapamätajte si!

- * **Prevažná časť Európy leží v miernom podnebnom pásme.**
- * **Na charakter jej podnebia majú najväčší vplyv vzdialenosť od rovníka, vzdialenosť od oceána, morské prúdy a nadmorská výška.**
- * **Množstvo zrážok smerom do vnútrozemia klesá.**
- * **Subtropické podnebie je v okolí Stredozemného mora.**

Úlohy na opakovanie:

1. Ktoré podnebné pásma sú zastúpené na území Európy? V ktorom podnebnom pásme leží najväčšia časť Európy?
2. Rozhodnite, v ktorom podnebnom pásme ležia: ostrov Sardínia, Severonemecká nížina, súostrovie Špicbergy (Svalbard), Veľká dunajská kotlina. Využite pritom atlas.
3. Určte pomocou atlasu, v ktorom type podnebia z hľadiska vzdialenosti od oceána sa nachádzajú: Karpaty, Veľká Británia, východná časť Východoeurópskej nížiny.
4. Pomocou mapy porovnajte podnebie (teploty, zrážky, typy krajín) západného pobrežia Európy a východného pobrežia Severnej Ameriky. Vysvetlite, čo spôsobuje zistené veľké rozdiely.
5. Vyhľadajte v dostupných zdrojoch informácií údaje o extrémnych teplotách v jednotlivých oblastiach Európy.

VODSTVO EURÓPY

Prírodné podmienky, najmä **dostatok zrážok**, umožnili vznik **hustej riečnej siete** na väčšine územia Európy.

Vodnatosť (množstvo vody v rieke) riek počas roka sa mení v závislosti na klimatických podmienkach oblasti. Na severe Európy a vysoko v horách je zdrojom vody v riekach prevažne ľadovec a sneh, smerom na juh prevažujú zrážky vo forme dažďa.

? Vyhľadajte najdlhšie rieky Európy. Zistite, do ktorých morí sa vlievajú.

? Na ktoré časti toku možno rieky rozdeliť? V ktorej časti má spravidla rieka väčší spád a rýchlosť toku?

Väčšinu územia Európy odvodňujú rieky, ktoré tečú do morí patriacich k **Atlantickému oceánu**. Iba v najsevernejších častiach Európy sa voda z riek dostáva do **Severného ľadového oceána**. Najväčšou riekou v jeho úmorí je **Pečora**, ktorá pramení v Severnom Urale.

Najdlhšia európska rieka **Volga** sa rozsiahlou delťou vlieva do **Kaspického mora**, ktoré je bezodtokovým jazerom (nie je spojené s oceánom). Do Kaspického mora sa vlievajú aj **Ural** a **Emba**. Volga a ďalšie rieky vo východnej Európe **Don** (ústia do Azovského mora) a **Dneper** (ústia do Čierneho mora) pretekajú cez rozsiahle nížiny a sú vzájomne prepojené riečnymi kanálmi. Najviac vody majú najmä v jarom období, keď sa v ich povodí topí sneh.

? Zistite, ktoré rieky vo svojom ústí vytvárajú rozsiahlu deltu. Zistite, čo znamená pojem vnútrozemská delta. Pre ktorú európsku rieku je typická?

Rieky v západnej Európe majú dostatok vody počas celého roka, ale najmä v zime, keď sú nižšie teploty. Najvýznamnejšie sú **Rýn**, **Loira**, **Seina** a **Temža**. Veľa riek je krátkych, pretože na nevelkom území nemajú kde rozvinúť svoj tok.

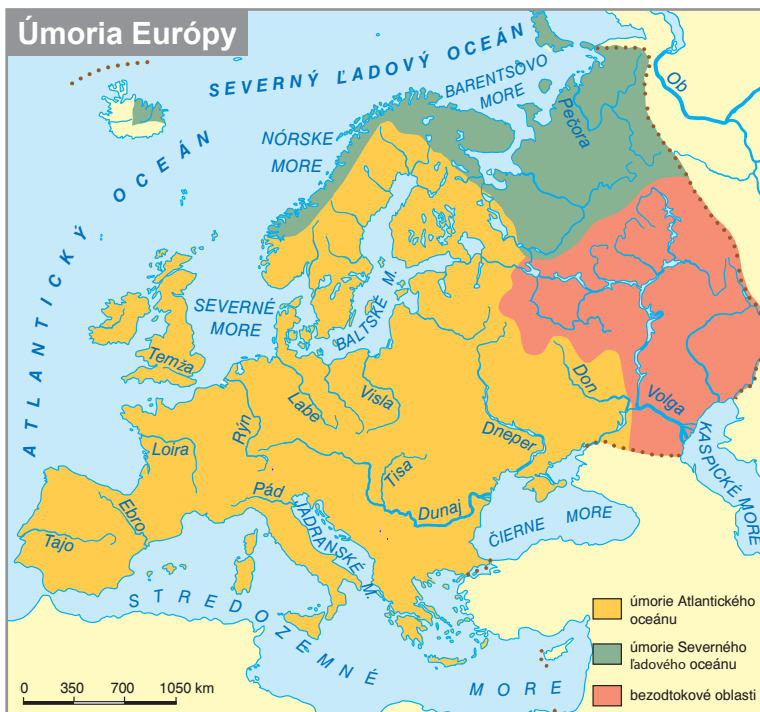
Dôležité pojmy

Povodie – územie, z ktorého rieka odvádza vodu.

Úmorie – územie, z ktorého rieky odvádzajú vodu do jedného mora (oceána).

Rozvodie – hranica medzi dvomi povodiami alebo úmoriami.

Prietok – množstvo vody za určitý čas, ktoré pretečie riekou v mieste merania. Najčastejšie sa vyjadruje v $m^3 \cdot s^{-1}$.

Podobne ako na východe svetadiela majú aj rieky, ktoré pramenia v strednej Európe, najviac vody v jarných mesiacoch, keď sa v ich povodí topí sneh. Medzi najvýznamnejšie patria **Labe, Odra a Visla**.

Rieky v južnej Európe sú najvodnatejšie v zime a v letnom období majú vody nedostatok, menšie toky často vysychajú. Najvodnatejšie sú **Pád, Tajo a Ebro**. Keďže Pád pramení v Alpách a odtiaľ má aj väčšiu svojich prítokov, nedostatok vody v letnom období sa prejavuje oveľa menej ako pri ďalších riekach južnej Európy.

Rieky, ktoré pramenia vo vysokých pohoriach, alebo prijímajú z nich veľa prítokov, majú najviac vody v apríli a máji, keď sa topí v horách sneh a ľadovce. Najmenej vody majú v zimnom období. Typickým príkladom sú **Dunaj a Rhôna**.

Pre lepšie využitie riek na dopravu človek upravil vodné toky výstavbou **riečnych kanálov** (prieplovov). Typické sú hlavne v západnej Európe a v Nemecku. Pre nás je veľmi významný **prieplav Rýn – Mohan – Dunaj**, ktorý umožňuje lodnú prepravu medzi západnou, strednou a juhovýchodnou Európou.

Na niektorých riekach sú vybudované aj rozsiahle **vodné nádrže**, ktoré slúžia na vyrovnávanie toku riek počas roka a súčasne umožňujú výrobu elektrickej energie. V pohoriach mnohé vodné nádrže vyplňajú hlboké údolia a voda sa v prípade potreby často prečerpáva medzi viacerými vzájomne prepojenými nádržami.

▪ Pri Bratislave tok Dunaja prekonáva pohorie Karpaty. Rieka sa v tejto časti zarezáva do pohoria a má veľkú rýchlosť toku, naopak v Podunajskej nížine sa rýchlosť toku spomaľuje a rieka ukladá veľké množstvo sedimentov – prevažne štrkov.

▪ Vodopády na rieke Krka v Slovinsku vznikli vyzrážaním vápenca, ktorý je rozpustený vo vode pochádzajúcej z krasových oblastí. Rozdiel v hladinách sa v minulosti využíval na pohon vodných mlynov.

▪ Symbolický prameň Labe v Krkonošiach je častým cieľom turistov

Vyhľadajte najväčšie vodné nádrže na európskych riekach. Zistíte, ako ich človek využíva. Vysvetlite, prečo sú vodné nádrže dôležité pre vodnú dopravu a pre ochranu pred povodňami.

Veľké zásoby **podzemnej vody** sú najmä v riečnych usadeninách a v krasových oblastiach. Významné sú i pramene minerálnych a termálnych vôd, ktoré sa vyskytujú prevažne v pohoriach.

Vodopády vznikajú na miestach, kde rieka prekonáva veľký rozdiel výšok v toku. Na veľkých európskych riekach nie sú vodopády ako napr. v Afrike alebo v Amerike. Vodopády sú prevažne v pohoriach (najmä v Alpách) a v oblasti fjordov na pobreží Nórska.

Na základe poznatkov o povrchu Európy vysvetlite, prečo sa na európskych veľtokoch nevytvorili väčšie vodopády.

Rieky s názvom Krka sú v Slovinsku aj v Chorvátsku. Nájdite ich na vhodnej mape a zistíte zaujímavé informácie o nich.

Po skončení ľadovej doby a následnom ústupe ľadovcov (pred cca 10 000 rokmi) sa zníženy vytvorené ľadovcami vyplnili vodou. Vznikli rôzne veľké **ľadovcové jazerá**, ktorých je najviac v severnej Európe (hlavne vo Fínsku a Švédsku) a vo vysokých pohoriach. Najväčšie sú **Ladožské** a **Onežské jazero** na severozápade Ruska.

Významné jazerá ľadovcovo-tektonického pôvodu sa nachádzajú v Alpách a v ich podhorí (napríklad Ženevské alebo Gardské jazero). Jazerá iného ako ľadovcového pôvodu sú v Európe zastúpené menej. Najznámejšie z nich sú jazero Balaton a Nezdierske jazero v strednej Európe.

Jazero	Plocha v km ²	Maximálna hĺbka (m)
Ladožské	18 130	225
Onežské	9 750	121
Vänern	5 440	98
Vättern	1 890	119
Ženevské jazero (Lac Lemán)	581	310
Balaton	592	11

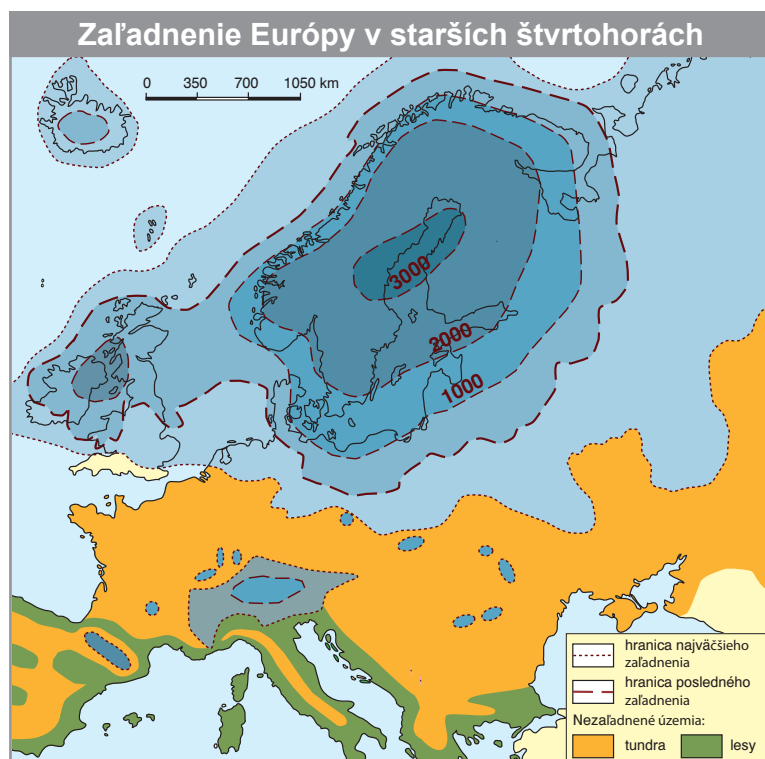
Veľké množstvo sladkej vody je viazanej aj v ľadovcoch. **Pevninské ľadovce** pokrývajú časť ostrovov v Severnom ľadovom oceáne, **horské ľadovce** sú najmä v Alpách. Vplyvom globálnej zmeny klímy môžeme pozorovať výrazné zmenšovanie ľadovcov.

▪ Vodopád Fallbach v južnom Rakúsku prekonáva výšku 200 metrov

▪ Vodopád Gavarnie sa nachádza na francúzskej strane Pyrenejí. Patrí k najvyšším vodopádom v Európe.

V období starších štvrtohôr (pred 1,8 mil. – 10 000 rokmi) sa v Európe striedali ľadové a medziľadové doby. Počas ľadových dôb zasahoval pevninský ľadovec až do strednej Európy. Ľadovec dosahoval hrúbku niekoľko tisíc metrov a svojou činnosťou ovplyvnil povrch zasiahnutých území. Rozsiahle horské ľadovce vznikli aj vo väčšine pohorí. V predpolí pevninského ľadovca vládlo veľmi studené podnebie. Vegetácia nebránila vetru v prenášaní jemného prachu, ktorý sa ukladal prevažne v nížinách. Takto vznikli desiatky metrov hrubé vrstvy spraší, na ktorých sa vyvinuli najúrodnejšie pôdy – černoze.

Najväčším ľadovcom v Alpách je Aletschský [alečský] ľadovec v Bernských Alpách s rozlohou 86 km² a dĺžkou 24 km. Grossglocknerský ľadovec vo Vysokých Taurách v Rakúsku má rozlohu 19 km² a dĺžku 9 km. Pozorovania ukazujú, že sa každoročne znižuje hrúbka ľadu i dĺžka ľadovcov. Podľa niektorých vedcov hrozí, že sa v priebehu 21. storočia všetky ľadovce v Alpách roztopia. Horské ľadovce v Tatrách sa roztopili približne pred 9 000 rokmi. Po ľadovcoch sa zachovali jazerá (plesá), ľadovcové doliny a morény.

Vyhľadajte na mape veľké jazerá, ktoré vznikli činnosťou pevninského ľadovca počas poslednej ľadovej doby. Porovnajte rozlohu jednotlivých veľkých jazier s rozlohou Slovenska, prípadne menších štátov Európy. Vysvetlite význam veľkých jazier pre človeka.

▪ *Ľadovec Pasterze vo Vysokých Taurách (časť Álp) sa za posledné desaťročia výrazne zmenšil. Lanovka, ktorej stanica bola priamo pri ľadovci, je už od ľadovca vzdialená približne 300 metrov. Podľa nameraných údajov sa ľadovec ročne skrúti približne o 10 metrov.*

▪ *Bohinjské jezero v Slovinsku vzniklo činnosťou ľadovca. Po jeho roztopení sa vzniknutá priehlbina v doline zaplnila vodou.*

▪ *So sopečnou činnosťou súvisí vznik gejzírov*

V ktorých častiach Európy je najviac gejzírov? Na aké procesy v zemskej kôre sa viaže ich vznik?

Zapamätajte si!

- * **Vďaka vhodným podmienkam rieky v Európe vytvárajú hustú riečnu sieť.**
- * **Množstvo vody v riekach sa počas roka mení.**
- * **Významným rezervoárom vody sú veľké jazerá a ľadovce.**

Úlohy na opakovanie:

1. Podľa mapy v učebnici zistíte, územie ktorých štátov bolo v minulosti pokryté pevninským ľadovcom.
2. Vyhľadajte v mape najväčšie rieky Európy. Ktoré sú ich významné prítoky?
3. Ako sa využívajú termálne a minerálne pramene?
4. Diskutujte, či má Slovensko dostatočné zásoby kvalitnej pitnej vody v porovnaní s inými štátmi Európy a ako ich využíva.

TYPY KRAJÍN

Geografická poloha Európy určuje charakter podnebia, ktoré významne ovplyvňuje rozšírenie pôd, rastlinstva a živočíšstva. Vytvára sa **pásmovitost'** typov krajín s rastúcou geografickou šírkou, ako aj **vegetačná stupňovitost'** spôsobená zmenou nadmorskej výšky.

Súčasná podoba krajiny je výsledkom dlhodobého vývoja po skončení poslednej ľadovej doby a ústupe pevninského ľadovca. Výrazný vplyv na formovanie krajiny, najmä posledných dvetisíc rokov, má aj človek, ktorý pôvodnú krajinu pretvoril na **kultúrnu krajinu**.

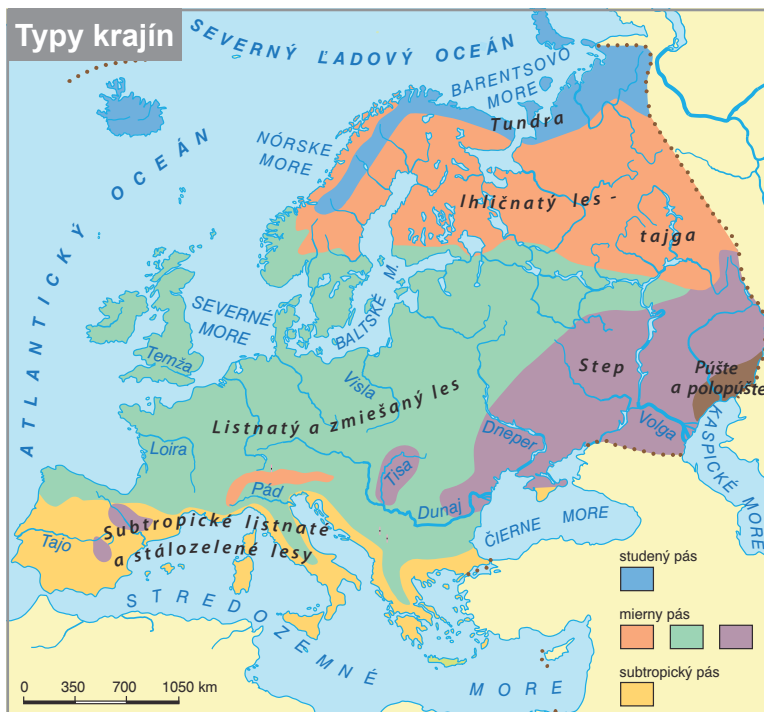
Iba malá časť Európy je v subarktickom podnebnom pásme. Najsevernejšie ostrovy sú počas celého roka zaľadnené a je tu **polárna pustatina**.

Na pobreží Severného ľadového oceána sa rozprestiera úzky pás **tundier**, ktoré tvoria prevažne porasty machov, lišajníkov, nenáročných bylín a nízkych stromov a krov.

Južnejšie, v miernom podnebnom pásme, rastú rozsiahle porasty **ihličnatých lesov**, ktoré sa volajú **tajga**. Tvoria ich smreky, borovice, smrekovce a z listnatých drevín sú zastúpené brezy. Prevládajúce pôdy podzoly sú veľmi málo úrodné a počas väčšiny roka sú zamrznuté. Na viacerých miestach sú rozsiahle podmáčané plochy tvoriace **rašeliniská**.

Najväčšiu plochu mierneho podnebného pásma zaberali v minulosti **zmiešané a listnaté opadavé lesy**, tvorené najmä bukom, hrabom, jedľou a dubmi. Rastú v miernom oceánskom a prechodnom podnebí na málo úrodných hnedých lesných pôdach (kambizemiach). Väčšinu pôvodných lesov človek v minulosti odstránil. V súčasnosti sú súvislejšie lesy najmä v pohoriach.

V oblastiach s menším množstvom zrážok sa najmä v juhovýchodnej a východnej Európe rozprestierali rozsiahle porasty trávnatých **stepí a lesostepí** s úrodnými černozemami a hnedozemami. Pôvodné stepi boli v minulosti rozorané a premenené na úrodnú poľnohospodársku pôdu. Ich zvyšky sú najlepšie zachované v Maďarsku a na Ukrajine.

▪ Rašelinisko

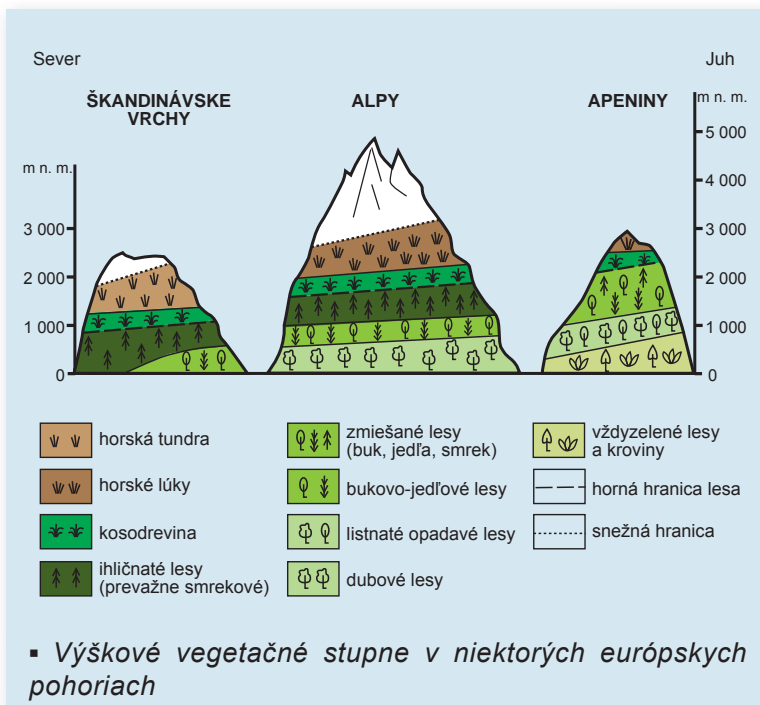

▪ Listnaté lesy

V najsuchších oblastiach s kontinentálnym podnebím v okolí Kaspického mora sú rozšírené **polopúšte** a **púšte mierneho pásma**. Pôdy sú úrodné iba na zavlažovaných územiach.

V okolí Stredozemného a Čierneho mora rástli v minulosti **subtropické listnaté** a **stálozelené lesy** s gaštanom, dubmi, cédrmi a vavrínmi. Človek ich počas stáročí postupne vyťažil a z veľkej miery premenil na pasienky. Pôvodný les sa už neobnovil a nahradili ho rozsiahle porasty nízkych krovín. Zvyšky pôvodných porastov sú zastúpené najmä v pohoriach.

Na vedľajšom obrázku je vidieť, že výškové vegetačné stupne sú v rôznej nadmorskej výške v závislosti od toho, v akej geografickej šírke sa nachádza dané pohorie. Rozdiel je aj v zastúpení jednotlivých stupňov a v nadmorskej výške, do ktorej siahajú na severných a južných svahoch pohorí.

▪ *Tundra*

▪ *Človekom využívaná a zmenená krajina*

▪ *Dryádka osemľupienková rástla počas ľadových dôb na území Slovenska a okolitých štátov. V súčasnosti rastie v tundre v severnej Európe a ako „ľadovcový relikv“ vo vysokých pohoriach strednej Európy.*

▪ *Podmáčané slanomilné porasty – marše vznikajú na usadeninách v pobrežných oblastiach Severného a Baltského mora. Po vybudovaní hrádzí sú využívané prevažne ako orná pôda.*

VPLYV ČLOVEKA NA KRAJINU

Človek výrazne zasiahol a stále zasahuje do krajiny nielen výrubom lesov, odvodňovaním, reguláciou vodných tokov, ale aj znečisťovaním životného prostredia.

V nedávnej minulosti boli rozsiahle lesné územia zničené imisiami z veľkých podnikov hutníckeho a chemického priemyslu. Väčšina **pôvodných lesov bola vyrúbaná**, na mnohých miestach boli vysadené porasty často nepôvodných druhov stromov. Aj v súčasnosti sa lesné porasty často ničia, najmä pre potrebu výstavby a rozširovania sídiel a komunikácií.

Jedným z dôsledkov odlesňovania a významných zmien vo využívaní krajiny sú časté **ničivé povodne** spôsobené výdatnými zrážkami na veľkej časti povodia rieky.

Značné bolo aj **znečistenie vodných tokov**, zásluhou ktorého sa viaceré veľké rieky premenili na „mŕtve stoky“. V súčasnosti sa kvalita vody v riekach vďaka znižovaniu vypúšťaných nebezpečných látok zlepšuje. Zmenšovanie znečistenia umožňujú nové technológie, ktoré sa zavádzajú najmä v rozvinutých štátoch Európy.

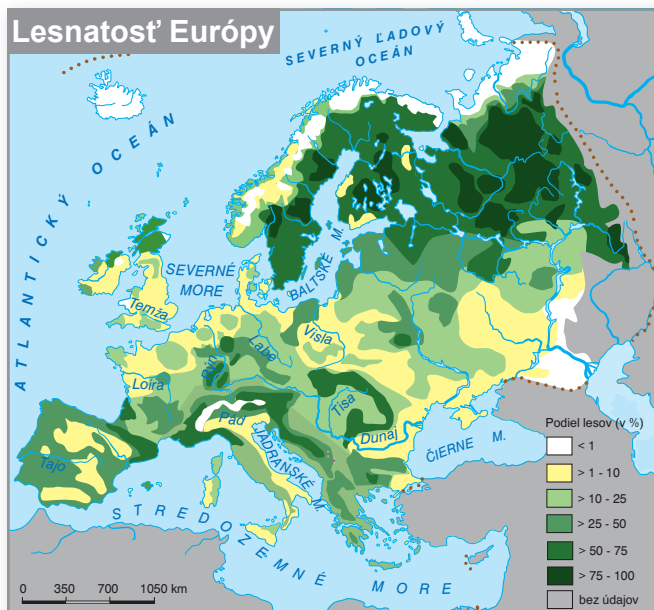
V druhej polovici 20. storočia nastalo aj veľké **znečistenie priľahlých morí**. Znečistenie prichádza najmä riekami, ale výrazný vplyv malo aj ukladanie rádioaktívneho a nebezpečného chemického odpadu i ťažba ropy v mori.

Aj napriek veľkej snahe chrániť životné prostredie, stále ho ohrozuje ťažba nerastných surovín, priemysel, doprava i poľnohospodárstvo. Značné finančné prostriedky sa musia vynakladať na odstránenie starých „environmentálnych záťaž“ v podobe skládok priemyselných odpadov, priemyselných havárií, ťažbou zdevastovanej krajiny.

Veľkým problémom je aj **záber ornej pôdy** na výstavbu komunikácií, obchodných centier a satelitných mestečiek. Pôdu ohrozuje zvýšená erózia, prípadne nevhodný spôsob jej obhospodarovania.

Budovanie dopravných komunikácií tiež prináša značné poškodenie prírodného prostredia – výrub lesa, nadmerný hluk, emisie a nadmerná prašnosť pri výstavbe i pri používaní. Výstavba a prevádzka ropovodov vytvára riziko ropnej havárie a znečistenia prostredia, najmä podzemných vôd.

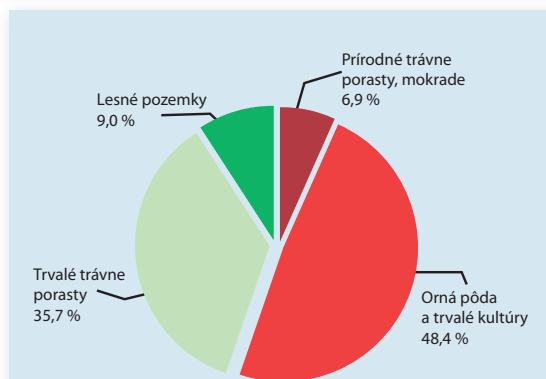
Rozširovanie ľudských aktivít v krajine má aj napriek snahe chrániť pôvodné ekosystémy za následok ich poškodenie alebo zničenie. V mnohých chránených územiach je krajina poškodzovaná nadmerným turizmom alebo vplyvom znečisťujúcich látok pochádzajúcich zo vzdialených regiónov.

- Väčšina európskych lesov bola v minulosti odstránená. Na ich pôvodných miestach sú dnes sídla, komunikácie, orná pôda, pasienky alebo vysadené porasty nepôvodných lesov.

- Po odlesnení územia na pobreží Jadranského mora bola pôda nechránená vegetáciou odnesená a les sa už nemohol obnoviť

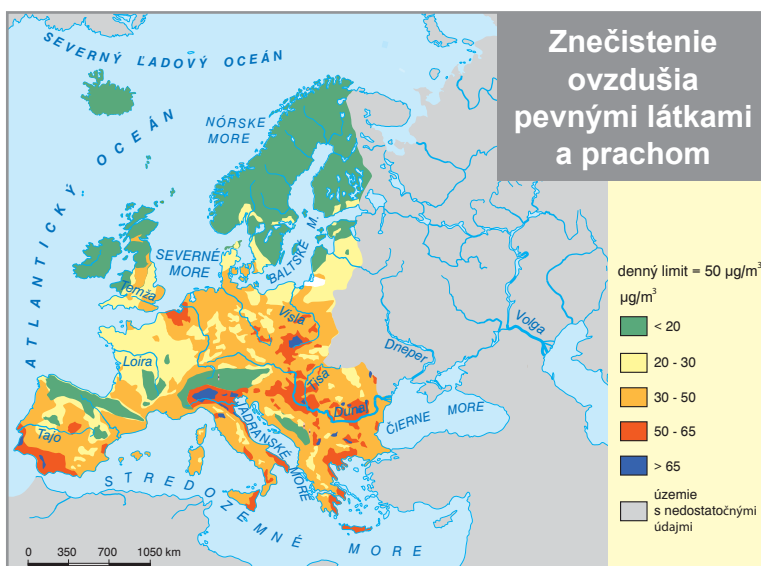
Zdroj: EEA, Kodaň, 2005

- Diagram ukazuje, ktoré druhy pôdy a v akom pomere sa využili pre výstavbu sídiel, ciest a rôznych ďalších objektov využívaných človekom v štátoch Európskej únie

Veľké nebezpečenstvo pre prírodu, ale aj pre človeka predstavuje **šírenie nepôvodných invázných rastlín a živočíchov** v krajine na úkor pôvodných ekosystémov. Mnohé z nich sú nebezpečnými poľnohospodárskymi škodcami, alebo zapríčiňujú vznik alergií.

Od konca 20. storočia sa postupne znižuje priame znečisťovanie životného prostredia. Po zavedení nových technológií a účinných filtrov sa negatívne vplyvy podarilo výrazne znížiť. Najviac zachované územia sú chránené ako národné parky alebo rezervácie.

▪ Pohánkovec patrí medzi najnebezpečnejšie nepôvodné rastliny, pretože sa veľmi rýchlo šíri a ničí pôvodné ekosystémy

▪ Ambrózia sa šíri najmä pozdĺž železničných tratí. Jej peľ je silným alergénom.

▪ Bolševník veľkolepý môže spôsobiť ťažké popáleniny

Podľa mapy znečistenia životného prostredia zistíte, ktoré oblasti Európy sú najviac znečistené. Ktoré ľudské aktivity prispievajú k znečisteniu životného prostredia najväčšou mierou?

Zapamätajte si!

- * V usporiadaní typov krajín sa najviac prejavuje šírková pásmovitosť a vplyv nadmorskej výšky.
- * Pred príchodom človeka pokrývali väčšinu územia lesy.
- * Negatívny vplyv človeka na krajinu sa prejavil najmä odlesnením a znečisťovaním krajiny.

Úlohy na opakovanie:

1. Vysvetlite rozdiel medzi šírkovou pásmovitosťou a výškou stupňovitosťou.
2. Charakterizujte jednotlivé typy lesov v rôznych oblastiach Európy.
3. Diskutujte o význame lesov pre krajinu a pre človeka.
4. Ktoré ľudské aktivity najviac poškodzujú životné prostredie? Konkretizujte dôsledky ich pôsobenia na príkladoch z vášho okolia.
5. Ako možno predchádzať negatívnym dôsledkom pôsobenia človeka na prírodné prostredie? Prezentujte vlastné myšlienky a návrhy, prípadne získajte vhodné informácie z dostupných médií.

KORENE EURÓPSKEJ CIVILIZÁCIE A KULTÚRY

Európa nie je síce najstarší svetadiel, ale jej civilizácia dosiahla už pred našim letopočtom pomerne vysokú úroveň. Európska kultúra, tradície a spôsob života nadväzujú na toto obdobie neustále.

História, kultúra, zvyky, tradície. Toto všetko nezaujíma iba geografiu, ale aj viaceré ďalšie odbory vedy alebo vyučovacie predmety. Keďže ste sa s najdôležitejšími udalosťami vývoja Európy už oboznámili (najmä v dejepise), iba si ich krátko pripomenieme.

Antické obdobie

Staroveké Grécko a Rím sa neobjavili v dejinách z ničoho nič. Nadväzovali na staršie civilizácie Egypta, Mezopotámie a menších národov, ktoré žili na polostrove Malá Ázia a v časti juhozápadnej Ázie priliehajúcej k Stredozemnému moru (Asýrčania, Feničania). **Demokracia, divadelné hry, olympiáda** – to všetko sú pojmy nerozlučne spojené s Gréckom a trochu v menšej miere s Rímom. **Gréci a rímski učitelia** dokázali určiť tvar aj rozmery Zeme, poznali základné pravidlá geometrie. Rimania stavali dômyselné technické systémy, ktorými získavali vodu pre spotrebu ľudí aj zavlažovanie.

Kresťanská tradícia

Kresťanstvo má svoje korene takisto v antickom období – v ére starovekého Ríma, ale európsku kultúru, vzdelávanie a vedy najviac ovplyvnilo v období **stredoveku**. **Cirkev** mala veľký vplyv na panovníkov, zaslúžila sa o rozvoj vzdelanosti, sústredila veľké množstvo kníh (dokumentov), z ktorých bolo možné poznávať vtedajší svet. Mnohé cirkevné stavby (kostoly, kláštory, ďalšie historické budovy) obdivujeme dodnes.

▪ *Aréna vo Verone patrí medzi najlepšie zachované antické koloseá. Aj v súčasnosti sa v jeho priestoroch konajú rôzne kultúrne podujatia.*

▪ *Rímske fórum (lat. Forum romanum) bolo v staroveku hlavným rímskym námestím s viacerými chrámami a významnými budovami. Námestie bolo centrom spoločenského a politického diania v starovekom Ríme.*

Centrami vzdelanosti sa v stredoveku stali kláštory. Na základoch kláštorných škôl vznikli v 12. storočí prvé univerzity. Medzi najstaršie patria univerzity v Bologni [boloni], Paríži, Cambridge [kembriďž], Univerzita Karlova v Prahe a Jagelovská univerzita v Krakove.

Obdobie humanizmu a renesancie

Týmto obdobím sa začalo niekoľko storočí rozvoja európskej kultúry, vzdelanosti, techniky, ktoré označujeme ako novovek. Zásluhou **zámorských objavov** získala Európa dočasnú prevahu nad zvyškom sveta (kolonizáciou).

Priemyselná revolúcia priniesla úplne iný život miliónom ľudí, sústredila ich do miest. Vývoj v 19. storočí naznačoval, že Európa bude mať silného konkurenta na severoamerickom kontinente (USA). K oslabeniu postavenia Európy ako najvyspelejšej časti sveta významne prispeli obe svetové vojny.

Tradícia demokracie

Demokraciu „objavili“ Gréci, ale nielen ich zásluhou vyniká náš svetadiel v uplatňovaní jej princípov. Už na začiatku stredoveku možno

▪ *Katedrála Panny Márie vo Florencii patrí medzi najväčšie chrámy sveta. Jej priečelie je zdobené tromi typmi mramoru – bielym, zeleným a ružovým.*

Pamiatka zapísaná do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO

významné prvky demokracie vidieť vo vtedajšom Anglicku a postupne sa rozširovali do ďalších štátov, napríklad Holandska a severnej Európy. Prvý demokraticky zvolený parlament mal však už v 10. storočí Island. Až v priebehu 19. a 20. storočia možno v súvislosti s **priznávaním všeobecného volebného práva** (aj ženám) hovoriť o demokracii, ako ju poznáme dnes.

V Európe sa v porovnaní s inými svetadielmi udržalo veľa **monarchií** – štátov, v ktorých je panovník alebo panovníčka najvyššie postavenou osobou. Vo všetkých týchto štátoch (je ich 10) však platí, že panovník panuje, ale nevládne.

▪ Mariánsky kostol v centre Krakova

Ktoré európske štáty sú monarchiami? Uvedte ich príklady a pokúste sa určiť aj meno panovníka/panovníčky. Vysvetlite vetu: Panovník panuje, ale nevládne.

Zjednocovanie Európy

To, čo je pre Európu spoločné, na čom sa národy Európy dokážu dohodnúť, stelesňuje jej zjednocovanie v rámci **Európskej únie**. V súčasnosti je v nej viac ako polovica štátov Európy s približne 2/3 jej obyvateľov. Organizácia, ktorá bola pôvodne zameraná na spoluprácu v hospodárskej oblasti, sa postupne stala aj významnou politickou silou. Viac sa o nej dozviete v jednej z ďalších kapitol.

V tejto a predchádzajúcich témach ste získali základné informácie o našom svetadieli. Stále ste však na začiatku školského roka a je ešte čas rozhodnúť sa pre **riešenie celoročného projektu o Európe**. Na téme by ste sa v konečnom dôsledku mali dohodnúť s vašim vyučujúcim/vyučujúcou. Podobne aj na tom, či pôjde o jeden dlhodobý projekt alebo o viac kratších.

Naše návrhy tém môžu byť pre vás inšpiráciou; určite nie sú povinné. Niekoľko príkladov tém celoročných projektov:

Najkrajšie miesto Európy pre život; Zaujímavosti prírody Európy; Vzácné kultúrno-historické pamiatky Európy; Európa a Slovensko (čím vyniká Slovensko v Európe); Porovnanie susedov Slovenska; Osobnosti Európy (vedy, kultúry, športu, zjednocovania Európy); Gastronomické špeciality štátov Európy; Zvyky a tradície štátov (regiónov) Európy (ľudová hudba, kultúrne podujatia, festivaly, výstavy, ...).

Zapamätajte si!

- * **Súčasní Európania nadväzujú na základy, ktoré im dali civilizácie už pred niekoľkými tisícročiami.**
- * **K najvýznamnejším obdobiam patrí antické obdobie so základmi demokracie a začiatkom kresťanstva a obdobie humanizmu a renesancie s veľkými zámorskými objavmi.**
- * **Významným procesom súčasnosti – nie jednoduchým – je zjednocovanie Európy.**

Úlohy na opakovanie:

1. Vo všetkých významných obdobiach európskej histórie mali významnú úlohu osobnosti: učitelia, panovníci, vojvodcovia, cirkevní predstavitelia, cestovatelia, umelci. Porozmýšľajte o nich a vymenujte tých, ktorých považujete za „najväčších“. Zdôvodnite vašu voľbu uvedením konkrétneho prínosu pre nás, súčasných Európanov.
2. Ktoré štáty súčasnej Európy sa spájajú
 - a) s antickým obdobím,
 - b) s rozvojom kresťanstva,
 - c) s uskutočnením ciest, ktoré viedli k veľkým zámorským objavom,
 - d) s rozvojom priemyselnej výroby v novoveku?
3. Ako bude vyzerat' Európa o 20, 50, 100 rokov? Čo zostane také ako v súčasnosti, čo sa zmení? Napíšte stručnú esej a nebojte sa zapojiť svoju fantáziu.

OBYVATEĽSTVO A SÍDLA EURÓPY

“Tak ďaleko, kam se dojde za jeden den, je v lese místo, které je rozděleno roklí. Na jižní straně je vysoká hora a ta se snižuje k velké řece. Tam když přijdete, najdete muže, jak vyrábí ze dřeva práh. Od tohoto prahu pojmenujte toto místo Praha. I knížata a lidé silní jako lvi se sklánějí ve dveřích, aby do nich nenařazili hlavou, stejně mocný bude i hrad, který se tam postaví. I jemu se budou klanět králové. Tento hrad bude první a největší v naší zemi a všechny ostatní hrady k němu budou vzhlížet, protože tam bude sídlo králů. I město rozprostřené okolo tohoto hradu bude pýchou našeho národa. Vidím město veliké, jehož sláva se bude dotýkat hvězd.”

Kosmova kronika

V Európe žije viac ako 730 miliónov obyvateľov. Údaj je z roku 2010, ale už niekoľko desaťročí **ostáva takmer rovnaký**. V druhej polovici 20. storočia sa na raste počtu obyvateľov Európy viac podieľalo **prist'ahovalectvo** z iných svetadielov (migrácia) ako zmena počtu narodených a zomretých (prirodzený pohyb). Súčasne však **obyvateľstvo v Európe starne**, pretože sa predlžuje priemerná dĺžka života a rodí sa menej detí.

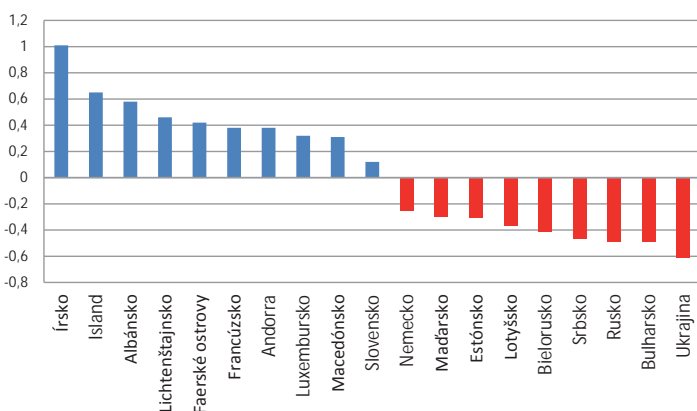

▪ *Libuša – mýtická kňažná a manželka Přemysla Oráča, ktorá svojou veštbou predpovedala založenie Prahy zo svojho hradu na Vyšehrade*

Odkiaľ (z ktorých svetadielov alebo ich častí) sa obyvatelia sťahujú do Európy v súčasnosti? Aké problémy to spôsobuje? Zistite potrebné informácie (napríklad na internete).

Vybrané štáty Európy s najvyšším a najnižším prirodzeným prírastkom obyvateľstva (rok 2010, v %)

▪ *Graf ukazuje, v ktorých štátoch Európy pribudlo v roku 2010 najviac obyvateľov a v ktorých najviac obyvateľov ubudlo. Hodnoty sa uvádzajú v percentách. Hodnota pre Írsko znamená, že tam na každých 100 obyvateľov pribudol jeden človek. Graf však vyjadruje iba rozdiel medzi počtom narodených a počtom zomretých, tzv. prirodzený prírastok. Pre celkovú zmenu počtu obyvateľov by sme ešte museli pripočítať ľudí, ktorí sa do daného štátu prist'ahovali a odpočítať tých, ktorí sa odsťahovali. Slovensko sa nachádza medzi štátmi, ktoré mali v danom roku (aj v celom minulom desaťročí) veľmi malý prirodzený prírastok.*

Vo viacerých štátoch Európy je počet narodených nižší ako počet zomretých. V súčasnosti sa to týka niektorých štátov v strednej Európe, ale najmä štátov na juhovýchode a východe nášho svetadiela.

Diskutujte, prečo sa v súčasnosti predlžuje priemerná dĺžka života obyvateľov Európy.

Z predchádzajúcich ročníkov viete, že ľudia si zakladali svoje **sídla** (najskôr iba dediny, potom aj mestá) tam, kde na to mali vhodné prírodné podmienky. Aj v súčasnosti sa obyvatelia najviac sústreďujú v oblastiach s priaznivým podnebím, úrodnou pôdou, v blízkosti tokov riek. Menej sú osídlené pohoria, hlavne vo väčšej nadmorskej výške, oblasti, v ktorých mierne podnebné pásmo prechádza do subarktického a územia, ktoré sa využívajú hlavne na poľnohospodárstvo.

V Európe boli v minulosti **najhustejšie zaľudnené** oblasti blízko Stredozemného mora. S rozvojom poľnohospodárstva a najmä priemyslu sa oblasti veľkého sústredenia obyvateľstva presunuli do západnej a strednej Európy. Menej osídlené sú dodnes časti severnej a východnej Európy. **Väčšina obyvateľov žije v mestách.**

V jednotlivých častiach Európy žije rôzny počet obyvateľov. Tieto časti (oblasti Európy) nemajú rovnakú rozlohu, a preto priame porovnávanie počtu obyvateľov by nebolo celkom správne. Lepšie je prepočítať tento údaj na jednotku rozlohy – km². Takto dostaneme hodnotu, ktorá sa nazýva **priemerná hustota zaľudnenia**. Pre najviac zaľudnené oblasti Európy dosahuje viac ako 200 obyvateľov na 1 km². Slovensko má priemernú hustotu zaľudnenia 112 obyvateľov na 1 km².

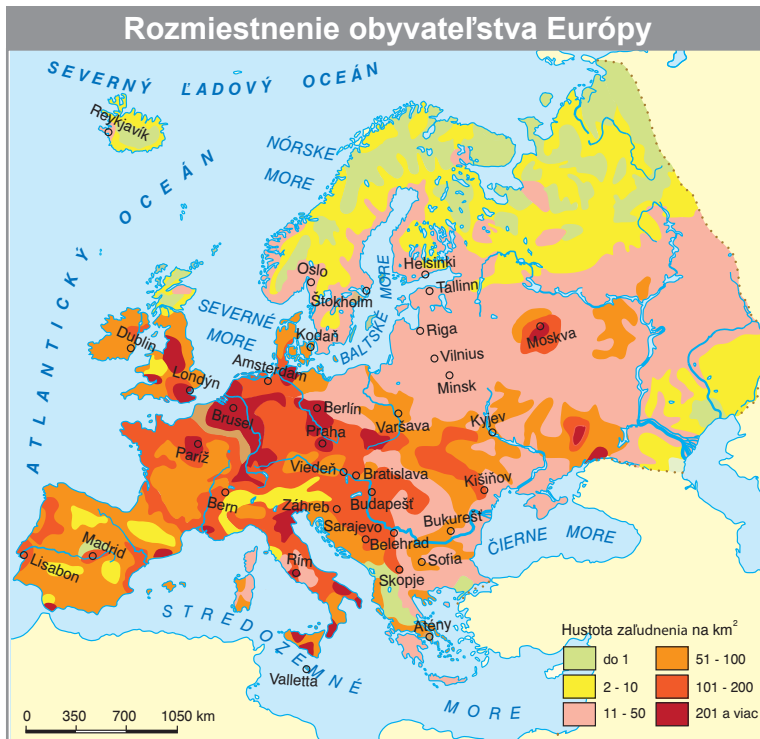
Obyvateľstvo a sídla Európy

Podľa mapy určte oblasti, ktoré majú najväčšiu hustotu zaľudnenia v Európe. Vysvetlite príčiny malej hustoty zaľudnenia v niektorých regiónoch Európy.

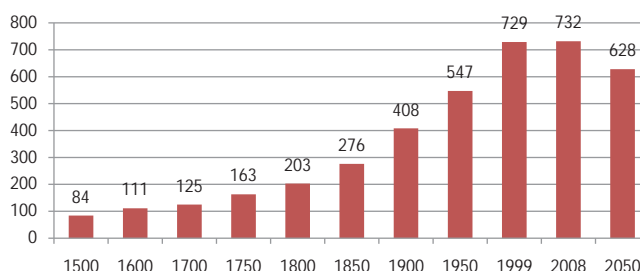
Niektoré územia v Európe sa vyznačujú mimoriadne vysokou hustotou zaľudnenia. Ide spravidla o štáty s veľmi malou rozlohou, v ktorých žijú ľudia iba v mestách. Takéto územia sa nedajú dobre porovnávať s rozlohou väčšími štátmi, v ktorých žijú obyvatelia aj na vidieku. V Európe patria do tejto skupiny štátov najmä Vatikán, Monako a San Maríno.

Aj keď majú obyvatelia Európy veľa spoločného (patria s výnimkou časti prisťahovalcov a ich potomkov k bielej rase, vyznávajú väčšinou kresťanské náboženstvo), predsa len sa niektorými znakmi líšia.

Na rozlohou nevelkom území žije približne 80 národov a národností a väčšina z nich sa líši **jazykom**, ktorý používajú. Pre viac ako 100 miliónov Európanov je materinským jazykom ruština a pre takmer ten istý počet nemčina. Ďalšími rozšírenými a používanými jazykmi sú francúzština, angličtina, taliančina, španielčina, ukrajinčina a poľština. Sú to materinské jazyky pre desiatky miliónov obyvateľov.

Vývoj počtu obyvateľov Európy (v miliónoch, roky 1500 - 2050)

V ktorých obdobiach opúšťali ľudia Európu? Kam sa najmä sťahovali? Vysvetlite dôvody. S týmito poznatkami ste sa už stretli v dejepise.

Koľko rečí vieš, toľkokrát si človekom. V súčasnom svete sa stáva takmer nevyhnutnosťou ovládanie aj iných ako materinského jazyka. Zvyšuje to šance ľudí získať dobré zamestnanie, uľahčuje komunikáciu pri cestách do zahraničia, umožňuje jednoduchšie spoznávať iné krajiny, inú kultúru.

▪ Vývoj počtu obyvateľov Európy ukazuje graf. Až do začiatku 18. storočia pribúdalo obyvateľstvo iba veľmi pomaly. Spôsobovali to vojny, choroby a epidémie, pričom veľa ľudí zomieralo v mladom veku. S rozvojom priemyslu, väčším zastúpením obyvateľstva v mestách a postupným zlepšovaním zdravotnej starostlivosti začal počet obyvateľov rásť oveľa rýchlejšie. Druhá polovica 20. storočia priniesla výrazné spomalenie rastu a prelom 20. a 21. storočia jeho zastavenie. Graf nezahŕňa iba vývoj obyvateľstva spôsobený rodením a umieraním, ale aj zmeny spôsobené vystáňovaním a prisťahovaním ľudí.

Koľkými jazykmi hovoríte vy? Ktoré sa učíte v škole, prípadne v jazykových kurzoch? Je pre vás aj čeština cudzí jazyk?

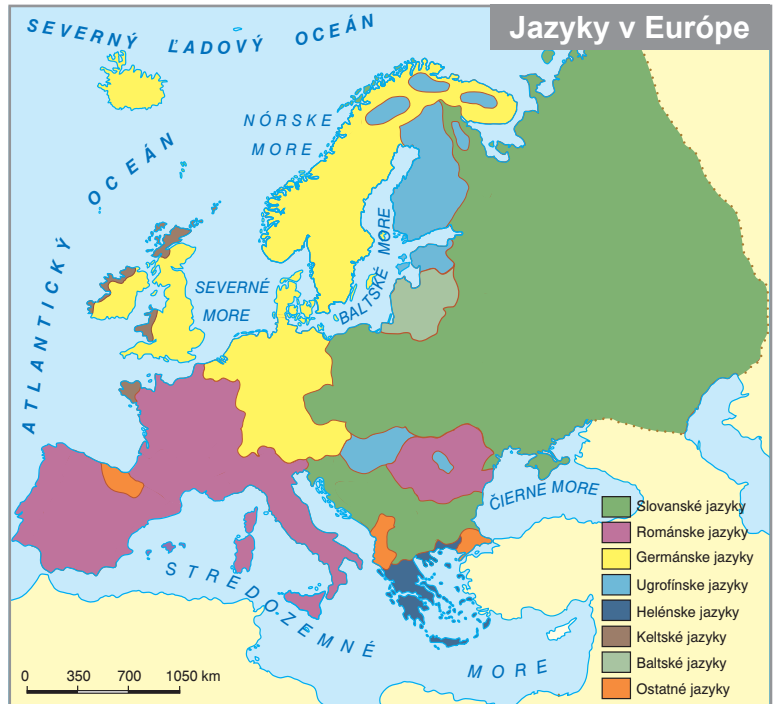

Určité jazyky majú navzájom veľa podobných výrazov. Ich používatelia nerozumejú každému jednému slovu, ale aspoň zmysel mnohých viet chápajú. Príbuzné jazyky vytvárajú **jazykové skupiny**. V Európe sú tri veľké jazykové skupiny a niekoľko menších. K veľkým patria slovanská, germánska a románska jazyková skupina, k menším napríklad ugrofínska, baltická a niektoré ďalšie.

Slováci patria k slovanskej jazykovej skupine. Spolu s nimi sú jej súčasťou aj veľké národy – Rusi, Ukrajinci, Poliaci a z menej početných Česi, Bielorusi, Srbi, Bulhari, Chorváti a niektorí ďalší. Príslušníci **slovanskej jazykovej skupiny** obývajú oblasti východnej, strednej a juhovýchodnej Európy.

Ku **germánskej jazykovej skupine** patria dva veľké národy – Nemci a Angličania a niekoľko menších – napríklad Holanďania, Švédci, Rakúšania, Dáni a ďalší. Príslušníci tejto jazykovej skupiny žijú v západnej, severnej a čiastočne v strednej Európe.

Románsku jazykovú skupinu reprezentujú z početnejších národov Francúzi, Taliani a Španieli. K románskym národom patria aj Rumuni, Portugalci a niektorí ďalší. Tieto národy obývajú hlavne južnú Európu, ale aj časti západnej a juhovýchodnej Európy.

Ktoré národy (jazyky) patria k ugrofínskej jazykovej skupine? Možno to odvodiť z pomenovania skupiny. Ku ktorým jazykovým skupinám patria národy susedných štátov Slovenska?

Ďalšou charakteristikou Európanov je ich **vierovyznanie**. Ku kresťanom patria nielen katolíci (rímski a grécki), ale aj protestanti a pravoslávni. **Katolíci** jasne prevládajú v južnej Európe a v časti západnej a strednej, **protestanti** sú zastúpení hlavne v severnej Európe a podobne ako katolíci v časti západnej a strednej Európy. **Pravoslávni** kresťania majú najväčšie zastúpenie vo východnej Európe a aj vo väčšej časti juhovýchodnej Európy.

V súčasnej podobe európskych miest sa odráža bohatá história celého svetadiela. **Historické centrá miest** so starobylými kostolmi, meštianskymi domami, udržiavanými parkami a záhradami predstavujú často veľkú atrakciu pre turistov a očarujú ľudí svojou krásou. Typickým znakom takýchto miest býva hrad, ktorý je často spojený so starou časťou mesta a od ostatného sveta býva oddelený hradbami. Takáto podoba historických centier miest je typická práve pre Európu. V iných svetadieloch je zastúpená iba výnimočne.

Dnešné európske mestá vynikajú aj modernými budovami postavenými často v samostatnej štvrti nazývanej „city“, v ktorej sídlia kancelárie firiem, luxusné obchody a banky. Prevažne v okrajových častiach väčších miest sú rozsiahle **obchodné centrá**, niekedy nie celkom

▪ Stredoveké centrum Bergama bolo vybudované na výraznom kopci a obohrané vysokými hradbami

▪ Pohľad na historické centrum Verony

Nesmiernu kultúrnu a historickú hodnotu majú mestá na juhu Európy. Stopy na nich zanechalo antické obdobie, ale aj vplyv Arabov, ktorý trval až do stredoveku. Možno sem zaradiť Atény, Rím, mestá Granada a Toledo v Španielsku alebo Carcassonne [karkason] a Avignon [aviñon] vo Francúzsku. V ďalších mestách sa prejavuje kultúrne dedičstvo stredoveku. Príkladmi sú Florencia a Piša v Taliansku, Bazilej a Zürich [curich] vo Švajčiarsku, viaceré menšie mestá v Nemecku a Francúzsku, ďalej Praha, Viedeň a Budapešť ako významné centrá bývalého Rakúsko-Uhorska. Veľa historických pamiatok alebo aj celých štvrtí európskych miest je zaradených do zoznamu UNESCO.

▪ Granada je historické mesto, v ktorom sa prelínajú vplyvy kresťanstva a islamu. Alhambra je jedinečný komplex stredovekých palácov a pevností.

správne nazývané galérie s obchodmi nadnárodných spoločností, priestormi pre voľnočasové aktivity a s množstvom parkovacích miest. Väčšina obyvateľov súčasných miest žije v domoch v obytných štvrtiach.

Súčasným trendom je výstavba rodinných domov v samostatných, tzv. **satelitných štvrtiach** buď na okraji väčších miest, alebo v blízkych vidieckych sídlach. Tieto štvrte sú obyčajne slabšie vybavené službami a ich obyvatelia strávia často značnú časť dňa cestovaním do práce, za väčšími nákupmi aj na kultúrne alebo športové podujatia. Na druhej strane majú väčšie súkromie, lepšie životné prostredie a zvyčajne aj dobré podmienky pre pobyt v prírode.

Vážnym problémom mnohých súčasných miest je existencia **štvrtí chudoby** s väčšou kriminalitou, prípadne štvrtí prisťahovalcov.

Najväčšie európske mestá Moskva, Paríž, Londýn, Berlín a viaceré ďalšie spájajú v sebe kultúrno-historické hodnoty a modernú súčasnosť.

Zapamätajte si!

- * **V Európe žije približne 730 miliónov obyvateľov.**
- * **Najväčšia časť z nich obýva západnú a strednú Európu.**
- * **Počet obyvateľov Európy sa nemení už desaťročia.**
- * **Európa je zaujímavá pre ľudí z menej rozvinutých častí sveta – prisťahovalcov.**
- * **Hlavným náboženstvom Európanov je kresťanstvo.**
- * **V mnohých európskych sídlach sa odráža bohatá história svetadiela.**
- * **Najväčšie mestá sú Moskva, Londýn, Paríž a Berlín.**

Úlohy na opakovanie:

1. Ku ktorým jazykovým skupinám patria: Rumuni, Dáni, Srbi, Portugalci, Holanďania?
2. V každej z nasledujúcich dvojíc oblastí vyberte tú, v ktorej je podľa vášho názoru vyššia hustota zaľudnenia. Využite pritom vhodné mapy. Pádska nížina – Východoeurópska nížina; Kaspická nížina – Parížska panva; delta Dunaja – delta Rýnu.
3. V texte boli spomenuté viaceré sídla Európy. Tie najväčšie, ale aj historické. Nájdite čo najviac z nich na mape. Využite pritom názvový register.
4. Ako sa vám žije vo vašom sídle? Ktoré problémy považujete v ňom za najväčšie, v čom vidíte naopak výhody bývania práve tam, kde žijete?
5. Vytvorte projekt na tému: Vyst'ahovalectvo. Venujte sa príčinám vyst'ahovalectva, jednotlivým obdobiam a regiónom, do ktorých sa vyst'ahovalo najviac obyvateľov Európy.
6. Vytvorte projekt o problémoch, ktoré je nutné riešiť v mnohých krajinách Európy v súvislosti s veľkým počtom prisťahovalcov.

HOSPODÁRSTVO EURÓPY

Poľnohospodárstvo a priemysel

Prvou hospodárskou aktivitou vyspelého človeka bolo poľnohospodárstvo. Bolo veľmi závislé od prírodných podmienok – slnečného svetla, tepla, vody. Tam, kde mali ľudia dobré podmienky na existenciu, mohli sa usadiť, začať chovať hospodárske zvieratá a pestovať nevyhnutné plodiny.

Výborné podmienky pre hospodársku činnosť človeka boli už v staroveku v oblasti Stredozemného mora. More umožňovalo plavby, objavovanie a získavanie nových území, ale poskytovalo aj obživu v podobe rýb a ďalších morských živočíchov. Dostatok svetla a tepla umožňoval ľuďom pestovať základné plodiny pre obživu (obilniny a strukoviny), ale aj rôzne druhy ovocia a zeleniny, olejninu a ďalšie plodiny. Táto činnosť človeka viedla už v staroveku k zmenám krajiny, napríklad k podstatnému zmenšeniu plochy lesov.

Čím sa ľudia živilí predtým, ako začali pestovať poľnohospodárske plodiny a chovať hospodárske zvieratá?
Prečo človek v minulosti výrazne zmenšil rozlohu lesov? Ako využil drevo, ktoré takto získal? Porovnaj-
te jeho potreby v staroveku so súčasnosťou.

Súčasný **poľnohospodárstvo** v Európe sa od poľnohospodárstva v minulosti výrazne odlišuje. Obyvatelia majú inú, podstatne lepšiu techniku na obrábanie pôdy, zavlažovanie, zber úrody, jej skladovanie. **Moderná technika** umožňuje lepšiu starostlivosť aj o hospodárske zvieratá. Napriek všetkým vymoženostiam má ľudská práca v poľnohospodárstve stále významnú úlohu.

Poľnohospodárstvo by ale nemohlo existovať bez **prírodných podmienok**. Patria k nim hlavne prvky súvisiace s **podnebím**, napríklad primeraná teplota vzduchu. Od podnebia významne závisí **kvalita pôdy**. Aj **povrch** územia má veľký význam pre poľnohospodárstvo. Iné možnosti poskytujú nížiny, iné zase pohoria. Nevyhnutnou podmienkou poľnohospodárskej výroby je dostatok **vody**.

K poľnohospodárstvu sa priraďujú aj **lesné hospodárstvo** a **lov** (rýb, ale aj iných živočíchov). Spoločne s ním majú to, že na dosiahnutie výsledkov (zber úrody, získanie a spracovanie dreva, ulovenie zvierat) potrebujú najskôr vynaložiť značné prostriedky.

Čo sa v tomto prípade rozumie pod značnými prostriedkami? Čo to znamená pre pôdu, les, zvieratá voľne žijúce v prírode?

Poľnohospodárstvo má vo všeobecnosti dve základné časti: **rastlinnú a živočíšnu výrobu**. Podmienky pre ne nie sú v Európe rovnaké. V oblastiach s chladnejším a vlhkejším podnebím (na severe a západe Európy) sú lepšie podmienky pre chov hospodárskych aj voľne žijúcich zvierat a v prímorských častiach aj pre rybolov. Teplejšie a suchšie podnebie (južná polovica Európy) je vhodnejšie pre pestovanie rôznych druhov plodín.

Najrozšírenejšou obilninou Európy je **pšenica**. Jej rôzne odrody sa pestujú nielen v teplejších a suchších oblastiach, ktoré jej najviac vyhovujú, ale aj v oblastiach s väčším množstvom zrážok. Veľmi kvalitná pšenica sa pestuje v Taliansku, veľa sa jej urodí aj v Rusku, Francúzsku a na Ukrajine. Chladnejšie podnebie vyhovuje **raži**. Okrem Ruska sú jej významnými pestovateľmi napríklad Poľsko, Fínsko a Nemecko. Na výživu obyvateľov a ako krmovina sa pestuje aj **kukurica**. Najviac je rozšírená v južnej polovici Európy a na jej východe (Maďarsko, Rumunsko, Ukrajina).

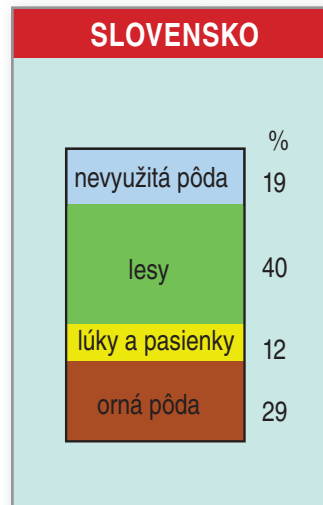
Z technických plodín vyniká v Európe pestovanie **zemiakov a cukrovej repy**. Typickými producentmi

▪ V súčasnosti sa zvyšuje plocha pôdy na pestovanie repky olejnej, využívanej prevažne na výrobu biopalív

Základné zloženie poľnohospodárstva sa odráža aj v diagrame využitia pôdy. Pre rastlinnú výrobu sa najviac využíva orná pôda. Štáty, v ktorých je tento druh pôdy zastúpený v najväčšej miere, majú najlepšie podmienky pre rastlinnú výrobu. Lúky a pasienky sa využívajú ako základ pre živočíšnu výrobu. Možno ich využiť nielen na pasenie, ale aj na pestovanie krmovín. Lesy sú nielen zásobárňou dreva, ale aj miestom oddychu a rekreácie pre ľudí. Tým, že zadržiavajú vlahu, pôsobia proti erózii pôdy a sú významnou prevenciou pred záplavami. Vysoko položené časti pohorí, zastavané plochy sídel, cesty – to všetko tvorí nevyužitú pôdu. Čím je jej podiel väčší, tým je pre daný štát zložitejšie zabezpečiť potraviny pre obyvateľov.

zemiakov sú Rusko a Poľsko, vo výrobe cukru vynikajú napríklad Francúzsko, Nemecko a Poľsko. K technickým plodinám patria aj **olejniny**. Slúžia nielen ako doplnok k strave (olivový a slnečnicový olej), ale majú svoje využitie aj v priemysle (sčasti repka olejná, ďalej ľan a konope). **Olivy** sa pestujú v oblasti Stredozemného mora a najviac sa ich urodí v Španielsku, Taliansku a Grécku. **Slnečnica** je typická pre oblasť juhovýchodnej Európy, ale aj pre Maďarsko, Ukrajinu a Rusko.

Z ďalších plodín vyniká pestovanie **viníča** (celý juh Európy a Francúzsko), **jabík** (Taliansko, Francúzsko, Nemecko), **chmeľu** (Nemecko, Česko) a **kvetov** (Holandsko, Belgicko, Francúzsko, Bulharsko).

V živočíšnej výrobe je v popredí z hľadiska počtu kusov chov **hovädzieho dobytku**, **ošípaných** a **hydiny**. Okrem druhov uvedených v tabuľke je na severe Európy významný chov sobov, na juhu vo vidieckych oblastiach chov **kôz**. Spojené kráľovstvo a Írsko vynikajú okrem chovu **oviec** aj v chove koní, spolu s Francúzskom.

Druh živočíšnej výroby	Podmienky chovu	Oblasť významného rozšírenia
hovädzí dobytok	mierne pásmo, dostatok zrážok	západná, stredná a väčšia časť severnej Európy
ošípané	nížiny, dostatok krmovín	stredná a juhovýchodná Európa
hydina	blízkosť veľkých miest, veľká spotreba	celá Európa, čiastočne s výnimkou južnej
ovce	chladnejšie a vlhkejšie podnebie, pohoria	Spojené kráľovstvo, Írsko, Alpy, Karpaty

Od vynájdenia prvých nástrojov, ktoré uľahčovali človeku obrábanie pôdy alebo zber úrody, po začiatok produkcie rôznych výrobkov vo veľkom uplynul veľmi dlhý čas. Priemyselná výroba bola dôkazom pokroku, ktorý ľudstvo urobilo a jej rýchly rozvoj znamenal súčasne aj rýchly rozvoj spoločnosti. Práve Európa bola „kolískou“ priemyslu.

Podobne ako poľnohospodárstvo, aj priemysel závisí od viacerých podmienok. V minulosti boli tou najdôležitejšou existencia **surovín**, ktoré sa mohli spracovať, a dostatok ľudí vo výrobe – hlavne robotníkov. Viacero priemyselných odvetví bolo a aj je náročných na **vodu**. S rozvojom techniky sa nároky na suroviny znižovali, rástol naopak význam **dopravy**, **vzdelanosti** pracovníkov a väčší ohľad sa začal brať na **životné prostredie**.

V minulosti sa kládol veľký dôraz na vyčleňovanie jednotlivých odvetví priemyslu. Mnohé výrobky v súčasnosti sa ale nedajú jednoznačne zaradiť. Spravidla sú výsledkom spolupráce viacerých odvetví. Napríklad na zmontovanie práčky sú potrebné časti, ktoré dodá hutníctvo (bubon, upravené plechy), strojárstvo (motor resp. elektromotor), chemický priemysel (hadice, plasty), používajú sa elektronické zariadenia a pod.

▪ Tradičné spracovanie tabaku v Bulharsku

Význam má rozdelenie priemyslu na ťažobný a spracovateľský. **Ťažobný priemysel** zabezpečuje suroviny a spracovateľský ich na rôznej úrovni spracúva. **Spracovateľský priemysel** možno ešte rozdeliť na ťažký a ľahký. **Ťažký priemysel** vyrába rôzne zariadenia, prvky a látky, ktoré sa využívajú v ďalšom procese priemyselného spracovania. Úlohou **ľahkého (spotrebného) priemyslu** je vyrábať v prevažnej miere predmety, ktoré priamo využíva človek.

V súčasnosti sa priemysel v Európe orientuje najmä na výrobu náročnú na **kvalifikáciu pracovnej sily**. Priemyselné podniky potrebujú vzdelaných odborníkov, ktorí sa vyznajú vo výpočtovej technike, dokážu nastavovať a obsluhovať stroje a prístroje tak, aby pracovali presne podľa zadaných podmienok a pod.

Druhým znakom je **sústredovanie jednoduchších výrobných operácií** náročnejších na množstvo pracovníkov do **menej rozvinutých častí sveta**. Mnoho známych firiem má svoje sídlo v Európe, ale väčšina ich produktov sa v skutočnosti vyrába alebo montuje mimo nej. Týka sa to viacerých známych automobiliek, firiem na výrobu nábytku, firiem, ktoré produkujú rôzne športové oblečenie a doplnky a ďalších.

Tretím znakom európskeho priemyslu je jeho **naviazanie na vedu a výskum**. V Európe pôsobia mnohé vedecké a výskumné laboratória, ktoré sú schopné overovať výsledky svojej práce priamo v praxi.

Európu možno vyzdvihnúť napríklad z hľadiska produkcie automobilov, hlavne osobných, železničných súprav, nábytku, kozmetiky, módnych doplnkov, syrov, čokolády, piva, vína a viacerých ďalších výrobkov.

▪ Ťažba vápenca v lome Gunner v Rakúsku

▪ Montážna linka v závode KIA na Slovensku. Slovensko patrí medzi významných producentov automobilov v Európe. Okrem značky KIA sú zastúpené aj VOLKSWAGEN a PSA PEUGEOT CITROËN.

Zapamätajte si!

- * **Polnohospodárska výroba má v Európe veľmi dobré prírodné podmienky.**
- * **Na západe a severe prevláda živočíšna výroba, v ďalších častiach svetadiela je ich pomer vyrovnaný, alebo prevláda rastlinná výroba.**
- * **Rozvoj priemyslu bol jedným z dôvodov rýchleho napredovania Európy v 19. a 20. storočí.**
- * **S moderným priemyslom sa v súčasnosti môžeme stretnúť hlavne v západnej, severnej a do značnej miery aj v strednej a južnej Európe.**

Úlohy na opakovanie:

1. Ktoré prírodné a človekom vytvorené podmienky sú významné pre poľnohospodárstvo? Vymeňte ich, na liste papiera ich náhodne usporiadajte a potom vyznačte závislosti medzi nimi.
2. Ako sa menia podmienky pre poľnohospodárstvo pri porovnaní severu Európy s juhom? V čom je odlišné poľnohospodárstvo v západnej a východnej Európe?
3. Ako sa zmenili podmienky pre rozvoj priemyslu? Porovnajme minulosť so súčasnosťou.

Doprava

Doprava je v Európe veľmi dobre rozvinutá a mnohé jej súčasti patria medzi najmodernejšie na svete. Najviac rozvinutá dopravná sieť je v štátoch západnej Európy, smerom na východ sa kvalita dopravných sietí znižuje. Rozvoj dopravy je podmienený najmä prírodnými podmienkami a potrebami hospodárstva.

Európa je miestom vzniku takmer všetkých typov modernej dopravy. Najviac rozvinutá je sieť **cestnej** a železničnej dopravy, ktoré sa využívajú na prepravu osôb aj tovarov. Najmä v západnej Európe je vybudovaná hustá sieť **diaľnic**, ktoré umožňujú plynulú a rýchlu osobnú aj nákladnú dopravu. V súčasnosti sa budujú dopravné koridory spájajúce veľké mestá viacerých štátov. Cesty prekonávajú vysoké pohoria dlhými tunelmi, prípadne sú vybudované mosty, ktoré prekonávajú nielen väčšie rieky a hlboké údolia, ale aj užšie časti morských prielivov a menšie vzdialenosti medzi ostrovmi.

Najväčším projektom výstavby tunelov bol tunel spájajúci Spojené kráľovstvo a Francúzsko popod Lamanšský prieliv. Prvé návrhy vykopáť tunel sú známe už z 18. storočia. Realizácia spojenia sa začala až v 80. rokoch 20. storočia a tunel bol daný do prevádzky v roku 1994. Železničný tunel má dĺžku 49 km a jeho podmorská časť meria takmer 38 km. Tunel spája francúzske mesto Calais s britským Doverom a je vyrazený približne sto metrov pod hladinou mora. Jazda vlakom cez tunel trvá asi 30 minút.

Spojenie veľkých dánskych ostrov s pevninou a s južnými oblasťami Švédska bolo tradične zabezpečené veľkými trajektovými loďami. Na konci 20. storočia boli vybudované mostné a tunelové prepojenia. Spojenie cez prieliv Veľký Belt má dĺžku 18 km a jeho súčasťou je 6 km dlhý visutý most.

Podobná kombinácia podmorského tunela a visutého mosta cez prieliv Öresund (Öresund) spája hlavné mesto Dánska Kodaň so švédskym Malmö. Celé spojenie je dlhé 16 km, samotný most meria 7,5 km. Uprostred prielivu bol vybudovaný umelý ostrov, ktorý zabezpečuje prepojenie oboch častí trasy. Uvedené mosty podstatne zrýchlili a zjednodušili dopravu.

▪ *Diaľnice v Alpách prekonávajú hlboké údolia vysokými mostami*

? *Vyhľadajte na mape miesta, kde boli postavené najväčšie tunely a mosty v Európe.*

? *Vyhľadajte informácie o začiatkoch rozvoja železnice v Európe. Ktoré železničné trate na území Slovenska sú najstaršie?*

▪ *Diaľničný most Maslenica prekonáva prieliv severne od Zadaru*

Vodná doprava sa využíva najmä na prepravu nerastných surovín a rôznych tovarov. Rozvoj **námornej** dopravy umožnila v minulosti aj dĺžka pobrežia Európy. Vo väčšine miest na pobreží vznikli prístavy, v ktorých sa prekladajú suroviny aj hotové výrobky. Príkladom je **Londýn**, ktorý patrí k najväčším európskym prístavom. Prekonáva ho iba holandský **Rotterdam**. Ďalšími veľkými prístavmi sú **Hamburg** (Nemecko) a **Marseille** (Francúzsko). Významné zastúpenie v námornej doprave má **preprava ropy** obrovskými tankermi alebo preprava tovaru veľkými **kontajnerovými loďami**. Riečna doprava využíva splavnosť všetkých veľkých európskych riek. Okrem toho sú viaceré rieky navzájom prepojené sústavou **prieplavov**. Mnohé vnútrozemské mestá majú vybudované veľké riečne prístavy.

Rozvoj **železničnej dopravy** bol najväčší začiatkom 20. storočia, keď bola vybudovaná rozsiahla železničná sieť. V súčasnosti je železničná doprava využívaná na dopravu nákladov na väčšie vzdialenosti. Osobná doprava dominuje najmä v preprave na menšie vzdialenosti. Osobitné postavenie majú v súčasnosti **rýchlovlaky** spájajúce vzdialené veľké mestá. Vďaka moderným technológiám a zvyčajne samostatnej trati dokážu ísť rýchlosťou až 300 km za hodinu.

Prudký rozvoj zaznamenáva **letecká doprava**, pretože je veľmi rýchla a umožňuje spojenie s celým svetom. Všetky veľké mestá majú vybudované letiská, niektoré z nich aj viacero. **Najväčšie letiská** v Európe sú vo Frankfurt nad Mohanom, Londýne, Paríži, Madride a Amsterdame a každoročne obslúžia milióny cestujúcich.

Osobitným typom dopravy je **mestská hromadná doprava**. Vo veľkých mestách sú vybudované trasy metra, električiek, autobusov a trolejbusov. Na tieto trate sú naviazané i prímestské vlaky a autobusy. Efektívne využívanie mestskej dopravy zmiernuje problémy s individuálnou automobilovou dopravou. Väčšina miest má totiž značné problémy s dopravnými zápchami a s parkovaním áut.

▪ *Moderné rýchlovlaky TGV spájajú veľké mestá vo Francúzku a konkurujú leteckej doprave*

Najznámejšími rýchlovlakmi v Európe sú francúzske TGV. Spájajú nielen veľké mestá vo Francúzku, ale umožňujú aj spojenie Paríža s Londýnom a Bruselom. Na nemeckých tratiach jazdia moderné rýchlostné vlaky ICE. Rýchlovlaky sú súčasťou železničnej dopravy aj v ďalších vyspelých európskych štátoch.

▪ *Európa má hustú sieť leteckej dopravy*

▪ *Moderné električky sú významnou súčasťou hromadnej dopravy vo veľkých mestách*

▪ *Problém cestnej dopravy v mestách Európy – Varšava*

Na prepravu niektorých nerastných surovín, najmä ropy a zemného plynu, sa využíva **potrubná doprava**. Ropovody a plynovody spájajú miesta ťažby tisíce kilometrov vzdialené od miesta spracovania. Ropovody vedú aj z veľkých prístavov do vnútrozemia Európy.

Jednotlivé štáty sú vzájomne prepojené sieťou **elektrických vedení**, ktoré dopravujú elektrickú energiu na veľké vzdialenosti.

? Podľa mapy určte hlavné strediská ťažby ropy a zemného plynu. Ktoré štáty sú vzájomne prepojené sieťou ropovodov a plynovodov?

? Diskutujte vzájomne o výhodách a rizikách prepravy ropy a zemného plynu potrubiami a vodnou dopravou.

? Podľa mapy určte, ktoré európske rieky sú vzájomne prepojené prieplavmi. Vysvetlite, aký má význam budovanie prieplavov. Môžu mať prieplyavy nepriaznivý vplyv na životné prostredie?

Cestovný ruch

Významnou súčasťou hospodárstva väčšiny európskych štátov je cestovný ruch.

Bohatšie vrstvy obyvateľov začali vyhľadávať túto formu odpočinku už v 19. storočí, ale masový rozvoj cestovného ruchu nastal až v druhej polovici 20. storočia. Spočiatku bol najväčší záujem o pobyty v **kúpeľoch** (hlavne na území dnešného Nemecka, Švajčiarska a Francúzska), neskôr si ľudia uvedomili hodnotu historických pamiatok a zachovaných častí miest, ktoré možno nájsť prakticky vo všetkých častiach svetadiela. Samotné prírodné krásy a kultúrno-historické hodnoty by ale nestačili bez možností cestovania, ubytovania, stravovania a podobne.

Štáty južnej a juhovýchodnej Európy majú veľmi dobré podmienky pre **prímorskú rekreáciu**, ale vďaka bohatej histórii aj pre poznávanie kultúrnych pamätihodností.

Väčšina európskych pohorí poskytuje veľmi dobré podmienky pre cestovný ruch zameraný na **horskú turistiku** a zimné športy. Tento druh rekreácie je najviac rozšírený v štátoch, ktorými prechádzajú Alpy.

Pláž na ostrove Murter v Chorvátsku

Karneval v Benátkach každoročne priláka tisíce turistov

Osobitným typom cestovného ruchu je návšteva posvätných **pútnických miest**, v Európe spojených s kresťanstvom. Najvýznamnejšie sú Vatikán, Fátima v Portugalsku, Lurdy vo Francúzsku či Mariazell v Rakúsku.

Špecifický typ cestovného ruchu pomáhajú rozvíjať rôzne **veľtrhy, výstavy a festivaly**. Takéto udalosti sa konajú buď vo veľkých mestách (Paríž, Frankfurt, Ženeva, Hannover), alebo v miestach zaujímavých aj z iných dôvodov (filmové festivaly v Benátkach, Berlíne, Cannes).

V celej Európe je **hustá sieť hotelov**, penziónov, lacnejších ubytovní, kempingov, reštaurácií a iných zariadení, ktoré umožňujú rozvoj cestovného ruchu. **Kvalita služieb je však rozdielna**.

Niektoré európske štáty sú doslova závislé od cestovného ruchu. Najviac sa to týka malých štátov, napríklad Andorry, Monaka, San Marína či Lichtenštajnska. Ale aj pre Taliansko, Grécko, Chorvátsko alebo Rakúsko sú príjmy z cestovného ruchu veľmi dôležité.

▪ Tematicky orientované medzinárodné výstavy sú príležitosťou pre stretnutie odborníkov z mnohých oblastí hospodárskeho a spoločenského života

▪ Operný festival v talianskej Verone sa koná v historickej rímskej aréne, ktorá bola postavená takmer pred 2000 rokmi. Návšteva hudobného predstavenia v aréne je nezabudnuteľným zážitkom pre tisíce domácich i zahraničných turistov.

Zapamätajte si!

- * **Európske štáty majú dobre vybudovanú dopravnú sieť.**
- * **V preprave osôb prevláda cestná a letecká doprava.**
- * **Lodná doprava sa využíva najmä na prepravu nákladov.**
- * **Najviac rozvinutá doprava je v západnej časti svetadiela, najmenej na východe.**
- * **Európa má veľmi dobré prírodné aj kultúrno-historické predpoklady na rozvoj cestovného ruchu.**
- * **Pre niektoré štáty je cestovný ruch najvýznamnejším zdrojom príjmov.**

Úlohy na opakovanie:

1. Vyhľadajte informácie o pútnických miestach, festivaloch, veľtrhoch, veľkých kultúrnych podujatiach, ktoré sú významné z hľadiska cestovného ruchu v Európe. Zistené informácie spracujte vo forme projektu.
2. Ktoré sú najvýznamnejšie strediská zimných športov v Európe? Aké služby poskytujú turistom?
3. Diskutujte o výhodách a nevýhodách jednotlivých druhov dopravy. Aké sú dopady dopravy na životné prostredie?
4. Vyhľadajte v dostupných zdrojoch informácií údaje o veľkých haváriách, ktoré spôsobili poškodenie životného prostredia. Miesta havárií nájdite na mape.

ZJEDNOCOVANIE EURÓPY – EURÓPSKA ÚNIA (EÚ)

Eurokomisár Andor: Nemecko by malo otvoriť pracovný trh skôr

Brusel – Od 1. mája 2011 získajú všetci obyvatelia východoeurópskych krajín, členov EÚ, voľný prístup na pracovný trh Nemecka a Rakúska. V ostatných krajinách ho už dosiahli oveľa skôr. Komisár EÚ pre zamestnanosť, sociálne veci a integráciu László Andor v rozhovore pre nemecký denník Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ) navrhol Nemecku, aby svoj trh práce otvorilo skôr.

Andor poukázal na zbytočné obavy z prisťahovalectva z východoeurópskych štátov. Sklon opustiť vlasť a ísť na Západ nikdy nebol mimoriadne silný ani v takej „vysťahovaleckej“ krajine, akou je Poľsko, aby ohrozil starých členov EÚ. Na budúci rok však svoj pracovný trh musí otvoriť aj Nemecko.

Pokiaľ ide o pohyb pracovnej sily v EÚ, treba vidieť aj budúce potreby pracovného trhu počas novej konjunktúry. Ak vznikne jej nedostatok, ani nemecké podniky sa nebudú zaujímať o to, odkiaľ ľudia pochádzajú, či z Nemecka, Rakúska, Česka alebo Maďarska, ale bude ich zaujímať, či majú potrebnú kvalifikáciu.

TASR 29.4.2010

Čoho sa týka uvedený článok? Ktoré myšlienky sú v ňom už neaktuálne, ktoré naopak dôležité aj v súčasnosti? Ktoré štáty sú v ňom spomenuté, či už priamo alebo nepriamo? Vztahuje sa článok aj na Slovensko? Čo z neho vyplýva pre vás?

To, že občania členských štátov Európskej únie môžu študovať a pracovať v ktorejkoľvek z nich, je jedným z najdôležitejších výsledkov zjednocovania Európy. Považujeme to už za samozrejmosť, ale v čase začiatku celého procesu – v 50. rokoch 20. storočia – bolo takmer nepredstaviteľné, že sa ho niekedy zúčastníme.

O Európskej únii hovoríme až v 90. rokoch 20. storočia. Prvé združenia, ktoré sa usilovali o zjednotenie obchodu a užšiu spoluprácu v hospodárstve, mali ešte úplne iný názov, napríklad **Európske združenie uhlia a ocele** a **Európske hospodárske spoločenstvo**. Na začiatku procesu zjednocovania Európy bolo 6 štátov: **Francúzsko, Taliansko, Holandsko, Belgicko, Luxembursko** a bývalé **západné Nemecko (NSR)**. Zakladateľské dohody podpísali zástupcovia jednotlivých štátov v Paríži a neskôr v Ríme. Autorom projektu európskeho zjednocovania bol premiér a minister zahraničia Francúzska **Robert Schuman**.

Takmer rovnaké meno Robert Schumann má aj významná nemecká osobnosť. Nebol to však politik, ale . . . (zistite).

Ktoré sú členské štáty Európskej únie v súčasnosti a ktoré začali rokovania o vstupe? Lahko to určíte podľa mapky.

▪ Štrasburg – jedno zo sídel EÚ

Zjednocovanie Európy – Európska únia

Orgány pôsobiace v rámci Európskej únie a ich sídlo

Rada Európskej únie prijíma najdôležitejšie rozhodnutia. Tvoria ju hlavy štátov a vlád členských štátov únie. Stretávajú sa obyčajne 2-krát za rok, ale podľa potreby aj častejšie. Skrátenejší názov Európska rada slúži na označenie pravidelných zasadnutí ministrov jednotlivých členských štátov. Po schválení Lisabonskej zmluvy má od roku 2010 Rada EÚ svojho predsedu, ktorý vykonáva funkciu prezidenta EÚ vo vzťahu k ostatným krajinám sveta.

Európsky parlament prerokúva a schvaľuje zákony a zákonné opatrenia, ktoré by mali platiť vo všetkých členských štátoch. Nie vždy je to jednoduché. Jednotné právne normy sa zavádzajú iba v niektorých oblastiach – v tých, v ktorých to má zmysel. Pristupujúci štát musí počas rokovaní o vstupe, prípadne do určitého času po prijatí, prispôbiť svoje zákony tým, ktoré platia v únii.

Európska komisia pôsobí ako vláda Európskej únie. Jej členmi sú ministri – **komisári**. Pracujú na tom, aby v oblastiach, za ktoré zodpovedajú, bola spolupráca členských štátov čo najlepšia. Súčasťou Európskej únie sú aj Európska centrálna banka a Európsky súdny dvor.

Aj keď sa vo všeobecnosti za sídlo únie považuje **Brusel** (hlavné mesto Belgicka), neplatí to pre všetky inštitúcie. Európsky parlament zasadá okrem Bruselu aj v **Štrasburgu**. Európska centrálna banka sídli vo **Frankfurte nad Mohanom**. Sídlom Európskeho súdneho dvora je **Luxemburg**.

V ktorých štátoch sa nachádzajú spomenuté mestá? Nájdite ich na mape. Kto je členom Európskej komisie za Slovensko? Ktorú oblasť riadi?

Aktuálne problémy v rámci Európskej únie

Pre ilustráciu uvádzame aspoň niektoré príklady, ale vhodné je aktualizovať si ich priebežne.

Zabezpečenie dodržiavania **pravidiel tvorby rozpočtov** členských štátov. Neúmerné zadlžovanie viedlo k vážnym problémom niektorých štátov (hlavne Grécka a Portugalska, ale aj ďalších). Obrovské prostriedky nutné na ich „záchranu“ ohrozujú spoločnú menu väčšiny štátov EÚ – euro.

Postupné **vyrovnávanie rozdielov** medzi členskými štátmi únie a medzi ich regiónmi. Na to majú slúžiť rôzne projekty, ktoré financuje práve Európska únia. Keďže ide často o veľké množstvo prostriedkov, únia veľmi starostlivo kontroluje ich využívanie. V rozpočte Európskej únie je na toto určená druhá najvyššia položka.

Reforma dôchodkových systémov členských štátov. V jej rámci by sa mal meniť vek odchodu do dôchodku, aj keď jeho úplné zjednotenie nie je pravdepodobné. Veľa programov a projektov sa orientuje na **podporu vzdelávania**, rozširovanie možností práce a štúdiá v ktoromkoľvek štáte Európskej únie a podobne.

Najväčšia časť rozpočtu Európskej únie sa používa na **poľnohospodárstvo**. Vyrábať a zabezpečiť potraviny je v Európe už dlhé roky neefektívne pri porovnaní nákladov a cien produktov, ale na druhej strane nesmierne dôležité. Je záujem, aby sa poľnohospodárska pôda obrábala, aby sa krajina zachovala v kultivovanom stave. Preto únia poskytuje pomerne veľké dotácie do poľnohospodárstva.

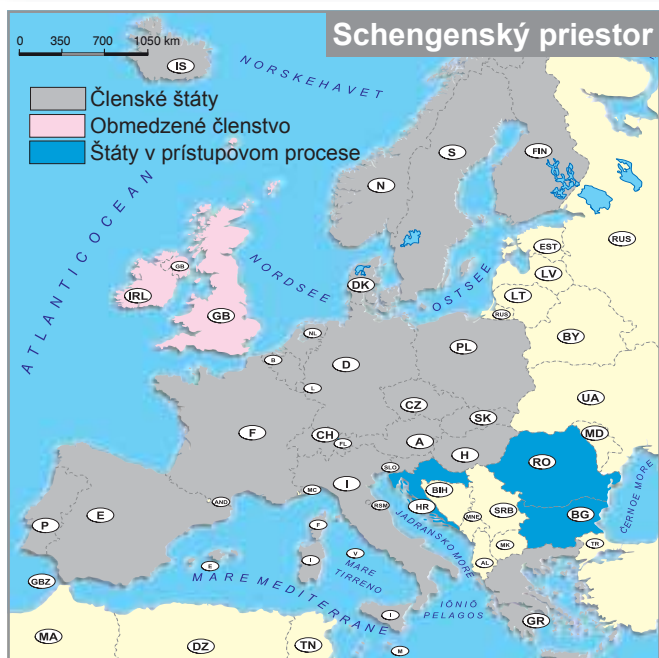
▪ Od roku 1986 sa používa zástava, ktorú prijala Európska rada. Skladá sa z kruhu dvanástich zlatých hviezd na modrom pozadí (číslo dvanásť reprezentuje dokonalosť a úplnosť). Zástava je zároveň i emblémom EÚ.

Evropská unie	(po česky)
Den Europæiske Union	(po dánsky)
Die Europäische Union	(po nemecky)
Euroopa Liit	(po estónsky)
Η Ευρωπαϊκή Ένωση	(po grécky)
The European Union	(po anglicky)
La Unión Europea	(po španielsky)
L'Union européenne	(po francúzsky)
L'Unione europea	(po taliansky)
Eiropas Savienība	(po lotyšsky)
Europos Sąjunga	(po litovský)
Az Európai Unió	(po maďarsky)
L-Unjoni Ewropea	(po maltsky)
De Europese Unie	(po holandsky)
Unia Europejska	(po poľsky)
A União Europeia	(po portugalsky)
Evropska unija	(po slovinsky)
Euroopan unioni	(po fínsky)
Europeiska unionen	(po švédsky)
Европейския съюз	(po bulharsky)
Uniunea Europeană	(po rumunsky)
Europska unija	(po chorvátsky)

V roku 1999 bola zavedená spoločná mena, ktorú používali štáty v bankových medzištátnych platbách. Od roku 2002 sa začalo **eurospoločná európska mena** – používať v 12 štátoch EÚ. Ich pôvodné meny zanikli. Slovenská republika zaviedla euro 1. januára 2009. V súčasnosti platí spoločná mena v 17 štátoch EÚ.

? Ktoré významné architektonické pamiatky sú zobrazené na eurobankovkách? Zistite, čo znázorňujú rubové strany euromincí jednotlivých štátov eurozóny.

Schengenská dohoda medzi štátmi EÚ umožnila zrušenie hraničných kontrol. Občania môžu prekračovať vnútorné hranice bez obmedzenia. Vonkajšie hranice tzv. Schengenského priestoru majú hraničné kontroly prísnejšie. Slovensko zrušilo hraničné kontroly so štátmi EÚ v roku 2007.

Severoatlantická aliancia (NATO) vznikla v roku 1949 ako medzinárodný vojenský pakt medzi štátmi západnej Európy, USA a Kanady. Úlohou aliancie bolo zabezpečiť obranu členských štátov v prípade ich vojenského napadnutia. Slovensko je členom aliancie od roku 2004. Štáty východnej a strednej Európy, vrátane Československa, založili v roku 1955 Varšavskú zmluvu, vojenské združenie pod vedením Sovietskeho zväzu, ako reakciu na vznik NATO. Po rozpade socialistického bloku a konci studenej vojny v roku 1991 Varšavská zmluva zanikla.

Zapamätajte si:

- * Európsku úniu v súčasnosti (r. 2013) tvorí 28 členských štátov, ktoré vzájomne spolupracujú hospodársky i politicky.
- * Väčšina štátov EÚ používa jednotnú menu – euro.
- * Najvyššími orgánmi EÚ sú Európska rada, Európsky parlament a Európska komisia.

Úlohy na opakovanie:

1. Vytvorte čo najviac slov obsahujúcich slovo **euro**. Niektoré sú uvedené pre inšpiráciu: **euro**, euromilióny, eurotunel, euroobaly, eurovízia, euroval, europas, eurookná, Eurostat, eurobarometer, ...
2. Zistite informácie o pomoci, ktorú poskytuje EÚ menej rozvinutým regiónom európskeho spoločenstva.
3. Diskutujte o výhodách a nevýhodách členstva Slovenska v EÚ.
4. Diskutujte o výhodách a nevýhodách spoločnej meny – euro.
5. Zistite mená súčasných hlavných predstaviteľov EÚ.

PROBLÉMY EURÓPY

Európa patrí medzi najviac rozvinuté oblasti sveta s vysokou životnou úrovňou obyvateľstva. Napriek tomu má náš svetadiel aj rôzne problémy. Niektoré z nich sa vyskytujú iba v malom množstve štátov, ale viaceré sú spoločné prakticky pre celú Európu.

Medzi problémy, ktoré obyvatelia Európy vnímajú najvýraznejšie, patria:

Veľké ekonomické rozdiely medzi regiónmi

Prejavujú sa hlavne vo vyspelosti hospodárstva a životnej úrovne obyvateľov. Ich príčinou je najmä historický vývoj, dostatok prírodných zdrojov a úroveň vybudovanej infraštruktúry (kvalita dopravných spojení, služieb a pod.).

Vo všeobecnosti platí, že štáty západnej a severnej časti Európy majú vyspelé hospodárstvo a ich obyvatelia majú vysokú životnú úroveň.

Medzi zaostávajúce oblasti patrí hlavne východ a juhovýchod Európy. **Veľké regionálne rozdiely** sú však i v rámci jednotlivých štátov.

Vysvetlite, ako ovplyvňujú rozdiely medzi regiónmi v rámci Európy alebo jednotlivých štátov migráciu (sťahovanie) obyvateľstva.

Diskutujte o príčinách veľkých regionálnych rozdielov medzi jednotlivými štátmi Európy.

Etnické napätie a konflikty

Mnoho európskych štátov má veľmi pestré národnostné zloženie. Súčasné hranice štátov nie vždy zodpovedajú zastúpeniu národností. Preto vzniká v mnohých regiónoch napätie, ktoré niekedy môže vyústiť až do ozbrojeného konfliktu.

Najväčším konfliktom na konci 20. storočia bola **občianska vojna** pri rozpade bývalej Juhoslávie. K vážnym konfliktom došlo aj na juhu európskej časti Ruska, hlavne v Čečensku a Dagestane. Vzhľadom na problémy medzi dvomi národnostne a jazykovo rozdielnymi skupinami obyvateľstva pretrváva napätie v Moldavsku. Oproti minulosti sa zlepšila situácia v Severnom Írsku (časť Spojeného kráľovstva) a na severe Španielska v Baskicku. Snahu osamostatniť sa má časť obyvateľov Korziky a možnosť rozpadu hrozí stále Belgicku. Tento druh problémov sa teda nevyhýba ani vyspelým štátom, hoci násilie alebo dokonca vojnové konflikty sú v nich málo pravdepodobné.

Etnické konflikty vznikajú často v krajinách, kde je vysoký počet prisťahovalcov. Mnohí žijú v izolovaných komunitách na okrajoch veľkých miest, nie sú schopní nájsť si prácu a zaradiť sa do spoločnosti.

Viaceré oblasti Európy sú príkladom **bezproblémového spolunažívania rôznych národov**. Napríklad vzájomný vzťah Fínov a Švédov ako menšín v oboch týchto štátoch, široké práva nemecky hovoriacich Tirolčanov na severe Talianska, rozsiahla autonómia Kataláncov v rámci Španielska.

Zistite, v ktorých oblastiach Európy prebiehajú národnostné konflikty.

Starnutie obyvateľstva a nelegálne prisťahovalectvo

Starnutie obyvateľstva Európy sa stáva vážnym problémom súčasnosti. Prírodný prírastok obyvateľstva Európy je nízky a vo väčšine štátov klesá.

Počet obyvateľov však v skutočnosti mierne stúpa, čo je spôsobené príchodom (imigráciou) obyvateľstva z oblastí mimo Európy.

Vysoká životná úroveň (zdravotníctvo, výživa, spôsob života) umožňujú **zvyšovať vek dožitia** obyvateľov európskych štátov. V mnohých štátoch je viac obyvateľov v dôchodkovom veku (65 rokov a viac) v porovnaní s deťmi (0–14 rokov).

Podľa odhadov OSN o veľkosti svetovej populácie z roku 2002 je európsky svetadiel jediným svetovým regiónom, ktorého populácia sa v nasledujúcich rokoch bude znižovať. Pomer detí v európskej populácii sa zo 17 % v roku 2000 zníži na 15 % v roku 2050. Zároveň budú ľudia okolo roku 2045 – 50 žiť dlhšie, pretože predpokladaná dĺžka života v Európe sa zvýši z aktuálnych 73,2 roka až na 80,5 roka. Pribudne starších ľudí, pretože v roku 2050 budú až jednu tretinu európskej populácie tvoriť 60 a viacroční.

Starnutie obyvateľstva prináša mnoho problémov, ktoré súvisia so zabezpečením dostatočne veľkých prostriedkov na dôchodky pre súčasných aj budúcich seniorov, so zdravotnou starostlivosťou i službami.

Pre mnohé európske štáty je veľkým problémom početná skupina **nelegálnych prisťahovalcov**, ktorí prichádzajú z prevažne chudobných alebo konfliktmi postihnutých regiónov, najmä z Afriky a Ázie.

V roku 2007 legálne žilo v 27 krajinách EÚ 18,5 milióna prisťahovalcov z krajín mimo EÚ (takzvaní „štátni príslušníci tretích krajín“), čo predstavuje približne 4 % celkového obyvateľstva.

Nelegálni prisťahovalci tvoria iba relatívne malú menšinu. Hoci už z povahy nelegálneho prisťahovalectva vyplýva, že neexistujú žiadne oficiálne čísla, odhady Európskej komisie naznačujú, že v členských štátoch EÚ je najmenej 4,5 milióna ľudí s nelegálnym pobytom. V celej EÚ ich každý rok zadržia približne 500 000.

Z uvedených textov sa pokúste určiť hlavné problémy, ktoré súvisia so zmenami a problémami s vývojom populácie Európy.

Prírodné katastrofy

V súvislosti so zmenami vo využívaní krajiny a s globálnou zmenou klímy sa čoraz častejšie objavujú **extrémne prejavy počasia** a s tým súvisiace prírodné katastrofy, najmä v podobe **rozsiahlych povodní**. Povodne postihujú pomerne veľké územia a spôsobujú obrovské hospodárske škody a straty na ľudských životoch.

Problémy nielen v lesnom hospodárstve spôsobujú aj **extrémne silné vetry** pravidelne postihujúce veľkú časť svetadiela.

V posledných rokoch významne ochromili leteckú dopravu väčšie **výbuchy sopiek** na Islande.

▪ Dom zničený lávovým prúdom po erupcii Etny v roku 1992

Nad Islandom cez deň zašlo slnko a Európa prestala lietat'. Výbuch islandskej sopky Eyjafjallajökull vychrlil do atmosféry hustý mrak popola, ktorý úplne ochromil leteckú prepravu nad západnou Európou. Prírodný úkaz vzdialený tritisíc kilometrov od Slovenska tak postihol aj stovky slovenských občanov. Podľa európskeho leteckého úradu môže mimoriadna situácia trvať ešte aj po celý piatok a počet komerčných letov v európskom vzdušnom priestore sa môže výrazne obmedziť.

Denník Pravda, 13.4.2010, upravené.

▪ Víchrinou zničený porast smrekového lesa v Tatrách

Úlohy na opakovanie:

1. Vysvetlite vplyv ľudských aktivít (napríklad dopravy, priemyslu, cestovného ruchu) na pôvodné ekosystémy.
2. Zistite, podľa vhodnej mapy, v ktorých štátoch sa môže prejavovať poškodenie životného prostredia vplyvom zdroja znečistenia z iného štátu.
3. Vysvetlite, ako môže človek svojou činnosťou ohroziť úrodnosť pôdy.
4. Na základe informácií z rôznych zdrojov (internet, časopisy, noviny, vlastné pozorovanie) vysvetlite, prečo väčšina obyvateľov považuje nelegálne prisťahovalectvo za hrozbu.
5. Diskutujte o príčinách a dôvodoch, ktoré vedú ľudí prisťahovať sa do Európy.

Dlhodobé úlohy:

Vytvorte projekt, v ktorom sa budete venovať jednému z významných problémov Európy.

OBLASTI EURÓPY

Hranice štátov Európy vyzerali v minulosti inak, ako ich poznáme dnes. Menili sa v dôsledku vojenských konfliktov, uzatvárania spojenečtiev, manželských zväzkov panovníckych rodov a podobne.

Niektoré štáty sa zjednocovali (napríklad v 19. storočí Taliansko a Nemecko), iné sa naopak rozpadli na viacero menších (Rakúsko-Uhorsko v roku 1918, Sovietsky zväz v roku 1991).

Členenie Európy na oblasti vychádza z geografickej polohy štátov, v nadväznosti na ňu z prírodných podmienok, historickej, prípadne jazykovej príbuznosti. **Zaradenie štátov k oblastiam nie je jednotné.**

Grécko síce leží na Balkánskom polostrove podobne ako iné štáty na juhovýchode Európy, ale podľa určitých znakov ho možno zaradiť k štátom južnej Európy. Pobaltské štáty – Litva, Lotyšsko a Estónsko – boli v minulosti zaradené do východnej Európy ako súčasť bývalého Sovietskeho zväzu, ale po osamostatnení sa väčšinou uvádzajú medzi štátmi severnej Európy.

▪ *Tre Cime [čime] – v preklade Tri končiare: jedna z navštevovaných oblastí talianskych Dolomitov*

Porovnajtie jednotlivé oblasti Európy z hľadiska ich povrchu.

V ktorých oblastiach dosahuje územie Európy najväčšiu nadmorskú výšku? Ktorá oblasť je naopak najnižšie položená?

V ktorej oblasti (prípadne oblastiach) sú zastúpené rozsiahle nížiny aj vysoké pohoria? Pri riešení úlohy využite atlas.

Niektoré prírodné celky možno priradiť k viacerým oblastiam Európy. Rozhodnite, ku ktorým patria nasledujúce: rieka Rýn, Baltské more, pohorie Pyreneje, rieka Dunaj, Stredozemné more, pohorie Alpy, Severné more.

LEGENDA K TEMATICKÝM MAPÁM

slnečnica

olivy

hovädzí dobytok

zemný plyn

ovocie

citrusy

ryby

drevo

zelenina

korkový dub

soby

jadrová energia

chmeľ

mlieko

magnezit

farebné kovy

obilie

figovník

kaolín

pyrit

zemiaky

syry

čierna uhlie

mramor

tabak

vinič

síra

geotermálna energia

pivo

ošipané

kamenná soľ

rašelina

kukurica

ovce

bauxit

lyžovanie

kvety

kone

ropa

kultúrna pamiatka UNESCO

Pamiatka zapísaná do Zoznamu svetového prírodného dedičstva UNESCO

Poznávanie oblastí Európy začíname tam, kde sa nachádza naša vlasť – v strednej Európe. Jednotlivé štáty sa navzájom odlišujú, ale súčasne majú aj veľa spoločných znakov.

Pre strednú Európu je typické, že iba malú časť jej hraníc predstavujú moria. Väčšina štátov je vnútrozemských a nájdeme tu aj štát, ktorý je nielen sám vnútrozemský, ale aj jeho susedia sú vnútrozemské štáty.

Povrch štátov strednej Európy má podobné črty ako povrch Slovenska. Sú v ňom zastúpené pomerne rozsiahle nížiny, ale aj pohoria, z ktorých niektoré dosahujú značnú nadmorskú výšku. Najvýznamnejšie povrchové celky **Alpy** a **Karpaty** poznáte z úvodnej časti, ďalšie sú zakreslené na mapke. Alpy aj Karpaty sa v skutočnosti skladajú z viacerých samostatných horských masívov, oddelených údoliami, prípadne kotlinami. Severná časť strednej Európy je nížinatá, smerom na juh sa dvíhajú pohoria. Na juhovýchode strednej Európy sú Malou a Veľkou dunajskou kotlinou zastúpené hlavne nížiny.

Ktoré moria obmývajú štáty strednej Európy? Ktoré dva štáty sú prímorské? Ktorý štát strednej Európy spĺňa podmienku, že je vnútrozemský a súčasne aj jeho susedné štáty sú vnútrozemské?

V ktorých štátoch výrazne prevládajú pohoria? Ktorý štát je naopak takmer bez nich? V ktorom štáte síce prevládajú pohoria, ale nedosahujú veľkú nadmorskú výšku?

Stredná Európa leží približne v strede medzi západnou a východnou Európou, aj medzi severnou a južnou časťou nášho svetadiela. Preto sa celá nachádza v **miernom podnebnom pásme** a rovnako celé jej územie leží v **prechodnom** type podnebia mierneho pásma. Pretože na podnebie celej Európy výrazne vplyva Atlantický oceán, sú v západnej a severnej časti strednej Európy menšie rozdiely medzi letom a zimou ako v jej východnej časti. Na podnebie oblastí s vyššími pohoriami má značný vplyv nadmorská výška.

Slovensko

Slovensko – najkrajšia krajina na svete. Patríme do Európy, sme hrdí na prírodu našej vlasti, na mnohé kultúrne pamiatky, na úspešných vedcov, umelcov, športovcov. Viac sa o Slovensku dozviete v budúcom školskom roku. V tejto téme si ho predstavíme hlavne preto, aby ho bolo možné lepšie porovnávať so štátmi strednej Európy i ďalších oblastí nášho svetadiela.

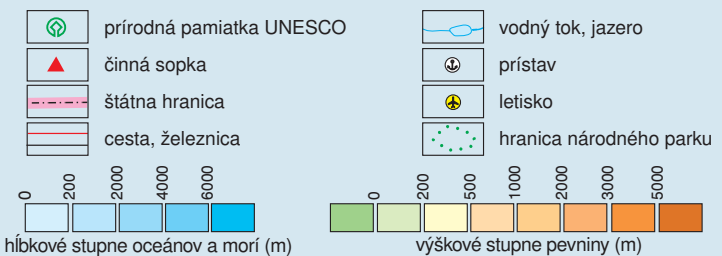
Slovensko leží takmer v **strede Európy**, podľa niektorých meraní sa toto miesto nachádza práve na našom území, v obci Krahuľa pri Kremnici. Väčšina susedov našej vlasti patrí takisto do strednej Európy. Výnimkou je Ukrajina, s ktorou máme najkratšiu hranicu. Všetky hranice Slovenska sú suchozemské.

Ktorí z našich susedov sú členmi Európskej únie? V ktorom zo susedných štátov môžeme platiť eurom?

LEGENDA K FYZIKOLOGEOGRAFICKÝM MAPÁM

Medzi nadmorskou výškou najvyššie a najnižšie položeného miesta Slovenska je rozdiel 2 557 metrov. Na našom území sa nachádzajú rozsiahle nížiny (dve najväčšie sú **Podunajská** a **Východoslovenská**) aj pomerne vysoké pohoria (nadmorskú výšku 2 000 metrov presahujú **Tatry** a **Nízke Tatry**).

Keďže podobu nášho najvyššieho pohoria dotváral ľadovec, tatranské štíty nie je ľahké zdolať a vyžaduje si to dobrú kondíciu a veľkú zručnosť. Na niektoré z nich si môžu trúfnuť iba skúsení horolezci.

Ktoré ďalšie nížiny, prípadne väčšie kotliny sú na Slovensku? Ktoré pohoria dosahujú nadmorskú výšku viac ako 1 500 metrov? Nájdite na vhodnej mape ich najvyššie vrchy.

Naša najväčšia rieka **Dunaj** preteká Slovenskom iba na 172 kilometroch, ale vlievajú sa do nej, buď priamo, alebo prostredníctvom prítokov, takmer všetky ostatné rieky. Väčšina toku Dunaja tvorí časť hranice s Maďarskom. Iba Poprad s Dunajcom odvodňujú malú časť územia na severe do Baltského mora (prostredníctvom rieky Visla). Najdlhšou riekou na území Slovenska je **Váh**, významné sú aj Morava, Hron, Nitra, Ipel', Hornád, Ondava a Laborec.

Slovensko je rozlohou menší štát. Preto aj rozdiely v podnebí neovplyvňuje geografická šírka, ale v oveľa väčšej miere **nadmorská výška** a vzdialenosť od Atlantického oceánu. Slovensko leží v **miernom** podnebnom

▪ Najvyšší vrch Slovenska, Gerlachovský štít, dosahuje nadmorskú výšku 2 655 metrov

▪ Bratislava – hlavné mesto Slovenskej republiky

pásme, v **prechodnom** type podnebia. Rozdiel v priemernej ročnej teplote najteplejšieho a najchladnejšieho miesta je asi 14 °C.

Čím vyniká Slovensko v rámci Európy?

Určite krásou a rozmanitosťou prírody. Odrážajú sa v nej nielen rozdiely v povrchu nášho územia, ale aj vývoj prírodného prostredia v dávnej minulosti. Jeho zásluhou máme napríklad veľké množstvo **minerálnych** a **termálnych prameňov** a bohaté zdroje podvrchovej vody. Niektoré **naše lesy** sa zachovali mnohé storočia v takmer nezmenenej podobe. Sú hlavne na severovýchode Slovenska a časť z nich (v Národnom parku Poloniny) je zaradená do Zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO. V tomto zozname sú z prírodných prvkov aj viaceré **jaskyne** Slovenského krasu.

Zásluhou tradícií i šikovnosti našich ľudí má byť Slovensko na čo hrdé aj v histórii, kultúre, poľnohospodárstve a priemysle. Niektoré naše výrobky sú jedinečné a Slovensku patrí patent na ich produkciu. Sú to napríklad liptovské parenice, oštiepky a bryndza, skalický trdelník a ďalšie. Vzhľadom na počet obyvateľov produkuje Slovensko veľké množstvo **osobných automobilov**. Svetové automobilky využívajú umiestnením svojich závodov na našom území vysokú kvalifikáciu našich robotníkov a inžinierov.

Jeden z najväčších problémov Slovenska, ktorý bude viditeľný ešte mnohé roky, sú **veľké rozdiely medzi regiónmi**. Západné Slovensko a hlavné mesto Bratislava sú zásluhou mnohých činiteľov oveľa rozvinutejšie ako napríklad východ nášho územia a časť južného Slovenska. Podobné je to však aj v iných štátoch Európy.

▪ Košice – Dóm svätej Alžbety na Hlavnom námestí

▪ Prales vo Vihorlate

▪ Demänovská ľadová jaskyňa

▪ Banská Bystrica – mestský hrad Barbakan

▪ Banská Štiavnica – historické centrum s hradom

Pri ďalších štátoch sa uvádza na záver učiva niečo, čo je pre ne **typické**, čo ich najlepšie charakterizuje. Môžu to byť výrobky alebo ich značky, osobnosti vedy, kultúry alebo športu. Pomocou nich by ste si mohli ľahšie pamätať, čím daný štát naozaj vyniká. Pri Slovensku by ste mali tieto prvky pomenovať sami. Možno vás to bude motivovať k bližšiemu spoznávaniu našej vlasti.

Určte podľa mapy, s ktorým zo susedných štátov má Slovensko najdlhšiu hranicu a s ktorým najkratšiu.

Úlohy na opakovanie:

1. Ktoré z pohorí Karpát v strednej Európe poznáte? Vymenujte čo najviac z nich a použite pritom vhodné mapy z atlasu. Nie je to ťažké, pretože väčšina z nich sa nachádza na území Slovenska.
2. Ktoré miesta zo Slovenska sú zapísané v Zozname svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO? V texte sú spomenuté dve z nich, ale je ich viac.
3. Ktoré automobilky majú svoje výrobné závody na území Slovenska? V ktorých mestách sa nachádzajú? Ukážte tieto mestá na mape.

Česko

Česká republika je náš západný sused. Môžeme konštatovať, že najbližší, pretože nás spája nielen spoločná štátna hranica a história spoločného štátu, ale aj jazyková a kultúrna blízkosť národov.

V rámci Českej republiky sa zvyknú vyčleňovať tri historické zeme (krajiny): Čechy, Morava a Sliezsko.

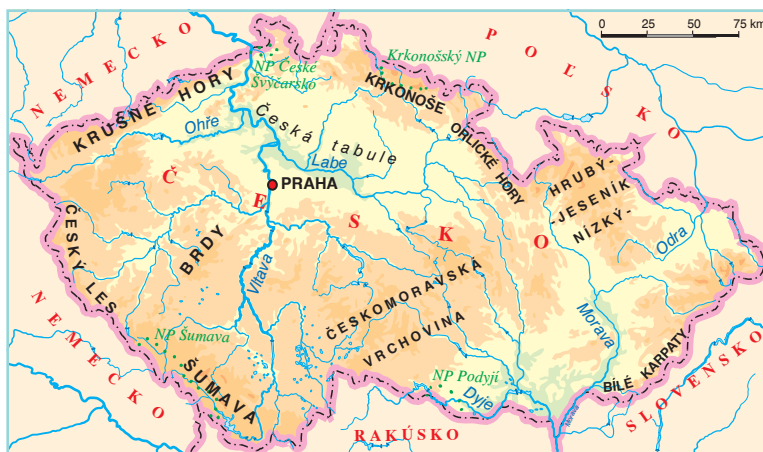

Morava a Sliezsko sa nachádzajú na východe Českej republiky. Časť z ich obyvateľov sa hlási k moravskej a sliezskej národnosti.

Vyhľadajte na mape významné pohoria a nížiny v Českej republike.

Povrch Českej republiky tvorí **Česká vysočina**, na východe sú rozsiahle znížneniny a pohoria Západných Karpát. Najvyššie pohoria **Krkonoše**, **Krušné hory**, **Šumava**, Český les, Jeseníky a Moravsko-sliezske Beskydy tvoria prirodzenú hranicu štátu. Vo vnútrozemí dominuje **Českomoravská vrchovina** a Polabská nížina s rozsiahlymi pahorkatinami.

- Okolie Prahy patrí geologicky do Barandiénu. Tvoria ho horniny, ktoré sa ukladali v období prvohôr. V nich sú veľmi dobre zachované prastaré skameneliny, napríklad trilobity.

Podnebie Českej republiky je mierne a prechodné, s väčším vplyvom oceána ako na Slovensku. Zrážok je dostatok, najviac ich spadne v pohoriach. Vplyvom prevládajúcich západných vetrov sú viaceré oblasti v blízkosti vyšších pohorí v zrážkovom tieni. Najvýraznejšie sa to prejavuje pod Krušnými horami.

Väčšina územia Českej republiky patrí do úmoria Severného mora, kam ústi rieka **Labe** prameniaca v Krkonošiach. Jej najväčší český prítok – **Vltava** – pramení na Šumave a preteká Prahou. Východné oblasti štátu odvodňuje rieka **Morava**, sever tejto časti **Odra**. Väčšina veľkých tokov je splavná a sú na nich vybudované väčšie i menšie vodné nádrže. Najviac veľkých vodných nádrží bolo vybudovaných na Vltave.

Veľké bohatstvo **podpovrchových vôd** umožnilo rozvoj významných kúpeľných miest. Najvýznamnejšie, s medzinárodným významom, sú Karlovy Vary, Mariánske Lázně a Luhačovice.

Kvalitné pôdy vhodné na poľnohospodárstvo sú najmä v Polabskej nížine a v moravských úvaloch. Úrodné černozy a hnedozeme umožňujú pestovanie náročných **obilnín** (pšenica, kukurica, jačmeň), cukrovej repy, slnečnice a repky olejnej. Významné je i pestovanie **viniča**, najmä na juhu Moravy. Na menej úrodných pôdach sa pestujú **zemiaky**, krmoviny, raž a ľan. V živočíšnej výrobe domnuje najmä chov hovädzieho dobytku, ošípaných a hydiny.

Pôvodné lesy boli v minulosti do značnej miery vyrúbané. Časť súčasných lesov tvoria umelo vysadené borovicové a smrekové lesy.

Česko nemá dostatočné zásoby **nerastných surovín**. Ropu a zemný plyn je potrebné dovážať, väčšinou z Ruska. Významné zásoby hnedého uhlia (Most), čierneho uhlia (Ostravsko), uránu, **kaolínu** a vápenca sa v súčasnosti ťažia menej. **Hnedé uhlie** sa využíva najmä v **tepelných elektrárňach**, ktoré produkujú väčšinu elektrickej energie. Z čierneho uhlia (väčšina sa už dováža z Poľska) vyrábaný koks sa využíva v hutníctve železa, ktoré sa sústreďuje na

- Rozsiahle skalné mestá vznikli činnosťou vetra a vody v pieskovcoch, ktoré sa uložili v plytkom mori v období kriedy pred asi 120 mil. rokov. Skalné mestá sú prístupné turistom a sú vyhľadávané aj horolezcami.

- Najvyšší vrchol Krkonôš – Sněžka 1 602 m n. m.

- Mnohé lesné porasty na Šumave boli poškodené kalamitou podkôrneho hmyzu. V chránených územiach sa poškodené lesy nevyťažia, ale nechávajú sa na prirodzený vývoj.

Ostravsku. Najvýznamnejším odvetvím priemyslu s dlhou tradíciou je **strojárstvo**. Veľké strojárské podniky sú sústredené najmä v Prahe a okolí, v Plzni a v Brne. Významná je výroba automobilov (Škoda, Tatra), autobusov (SOR, IRISBUS), električiek, lokomotív a vagónov i menších lietadiel. V potravinárskom priemysle je významné **pivovarníctvo**, výroba cukru a **cukroviniek**. Tradičný priemysel textilný a kožiarsky sú v súčasnosti na ústupe. Rovnako aj tradičná výroba skla, keramiky a porcelánu. Dôležité postavenie má chemický (najmä spracovanie ropy), farmaceutický a elektrotechnický priemysel.

Zistite, ktoré výrobky jednotlivých odvetví českého priemyslu je možné kúpiť aj na Slovensku.

Česká republika má vybudovanú **hustú dopravnú sieť**. Najvýznamnejšia je železničná a cestná doprava. **Letisko v Prahe – Ruzyni** patrí medzi významné medzinárodné letiská.

Obyvateľstvo je **nerovnomerne** rozmiestnené. Najväčšia hustota osídlenia je v regiónoch veľkých miest a priemyselných oblastí. Väčšina obyvateľov žije v mestách. Z národnostných menšín majú významnejšie zastúpenie Slováci, Poliaci a Nemci.

Hlavné mesto **Praha** má výhodnú geografickú polohu a je dôležitým centrom krajiny. Vďaka množstvu historických pamiatok patrí medzi turisticky najnavštevovanejšie mestá sveta. Druhé najväčšie mesto **Brno** je významným kultúrnym centrom Moravy. **Ostrava** je priemyselným mestom na severe Moravy, v Sliezsku. Medzi ďalšie významné mestá patria Plzeň, Liberec, Olomouc a České Budějovice.

Česká republika má veľmi dobré predpoklady na rozvoj **cestovného ruchu**. Množstvo historických pamiatok, dobre zachované stredoveké jadrá miest, množstvo hradov a zámkov, významné kúpele a krásna príroda prilákajú ročne milióny turistov z celého sveta. Za zmienku stoja okrem „Stovežatej Prahy“ aj mestá zapísané v zozname UNESCO: Český Krumlov, Litomyšl, Telč, Kutná Hora. Turistov lákajú známe hrady a zámky, rozsiahle krasové oblasti Moravského krasu, Český raj s majestátnymi skalnými mestami, Krkonoše či Šumava.

▪ Výroba krištáľového skla má na severe Čiech stáročnú tradíciu. Sklárne v Harrachove dodávajú svoju produkciu prevažne do zahraničia.

Hraničné oblasti Česka, tzv. Sudeťy, obývali do konca druhej svetovej vojny Nemci, ktorí boli na základe povojnových zákonov vysťahovaní do Nemecka.

▪ Dominantou Hradčian je Chrám Svätého Víta. Karlov most je najstarším zachovaným kamenným mostom cez Vltavu v Prahe.

▪ Český Krumlov patrí medzi najzachovanejšie mestá v Českej republike. Stredoveké jadro mesta a hrad každoročne prilákajú množstvo turistov.

Vyhľadajte na mape mestá, ktoré sú zapísané v zozname UNESCO. Ktoré významné pamiatky sa v nich nachádzajú?

Ktoré hrady a zámky v Českej republike poznáte (napríklad z filmov)? Ktoré ste navštívili osobne? Porozprávajte o nich spolužiakom, prípadne doplňte zaujímavosťami a obrazovým materiálom.

▪ Stredoveké námestie Českých Budějovic má charakteristický štvorcový tvar. Námestie lemujú meštianske domy s arkádami.

▪ V renesančnom zámku v meste Litomyšl možno obdivovať okrem architektúry aj zbierku historických klavírov a divadelných kulís

Čím je známe Česko?

Zachované stredoveké mestá, najmä Praha (Hradčany, Karlov most); medzinárodné filmové festivaly v Karlových Varoch a Zlíne (pre deti a mládež); značky Škoda a Tatra (osobné a nákladné automobily aj ďalšie výrobky); pivo (Budvar, Prazdroj); karlovarský porcelán, krištáľové sklo, český granát.

Úlohy na opakovanie:

1. Zistite, ktoré odvetia priemyslu sú lokalizované vo veľkých mestách Českej republiky. Ktoré známe značky sa viažu na jednotlivé mestá?
2. V ktorých oblastiach Českej republiky sú najlepšie podmienky pre poľnohospodárstvo? Čím sa v nich odlišuje zameranie poľnohospodárskej výroby? Zistite aj podľa vhodnej mapy.
3. Aké sú dôsledky povrchovej ťažby nerastných surovín na krajinu? Vyhľadajte v dostupných zdrojoch informácií.

Poľsko

Poľsko

Poľsko má **výhodnú geografickú polohu** na severe strednej Európy. Na severe ho obmýva **Baltské more**, na juhu ho ohraničujú pohoria, z ktorých najvyššie sú Tatry. Povrch Poľska tvoria **prevažne nížiny** a rozsiahle pahorkatiny, ktoré vznikli najmä činnosťou pevninského ľadovca v starších štvrtohorách. Hraničné pohoria Karpát na juhu dosahujú väčšiu nadmorskú výšku, ako hraničné pohoria, ktoré patria k Českej vysočine.

Podnebie Poľska je mierne a prechodné, smerom na východ sa znižuje vplyv oceána, zväčšujú sa ročné rozdiely v teplotách a klesá množstvo zrážok.

Takmer celé územie Poľska odvodňujú do Baltského mora rieky **Odra** (na západe) a **Visla**. Obe majú počas roka dostatok vody a sú splavné. Povrch územia umožnil v minulosti vybudovať medzi viacerými riekami **prieplavy**. V jazerných plošinách sa z obdobia zaľadnenia zachovalo **množstvo jazier**, najmä na severovýchode územia. Horský ľadovec sa v Tatrách podieľal na vytvorení plies, z nich najväčšie je Morské oko.

Úrodnejšie **pôdy** sú v nížinách na západe krajiny a v pahorkatinách. Na mnohých miestach, najmä na východe územia, sú močiare a takmer tretinu územia pokrývajú lesné porasty. V lesoch prevláda borovica, na východe smrek.

Poľsko má dostatok nerastných surovín. V Hornosliezskej panve sa ťaží kvalitné **čierne uhlie**, významné sú zásoby **železnej rudy**, zinku, hnedého uhlia, síry a **rašeliny**. Svetovo známa je i ťažba **kamennej soli**, najznámejšie bane sú vo Veličke (Wieliczka).

Hutnícky priemysel je sústredený najmä v Hornosliezskej panve v mestách **Katovice** (Katowice) a Nowa Huta pri Krakove a využíva blízke zdroje nerastných surovín. Strojársky priemysel je zastúpený v hlavnom meste **Varšava** (Warszawa), vo **Vroclavi** a v Poznani. Veľké lodenice sú v prístavných mestách **Gdansk**, **Štetín** (Szczecin) a **Gdyňa** (Gdynia). Významné postavenie má **chemický** (Lodž a Plock), textilný a **potravinársky** priemysel, napríklad výroba cukru. Väčšinu elektrickej energie vyrábajú tepelné elektrárne.

V poľnohospodárstve má významné zastúpenie **chov dobytka**, ošípaných a hydiny. Na úrodných pôdach sa pestujú obilniny, popri pšenici najmä **raž**, ďalej **zemiaky**, zelenina, cukrová repa a ľan. Veľký význam má aj **morský rybolov**.

▪ Na sedimentoch uložených pevninským ľadovcom prevládajú porasty borovíc

▪ V soľnej bani v meste Bochnia sa už soľ neťaží. Hlboko v podzemí je veľmi dobrá mikroklima, ktorá pomáha liečiť astmu a alergie. Prístupné sú i menšie kaplnky (na obrázku).

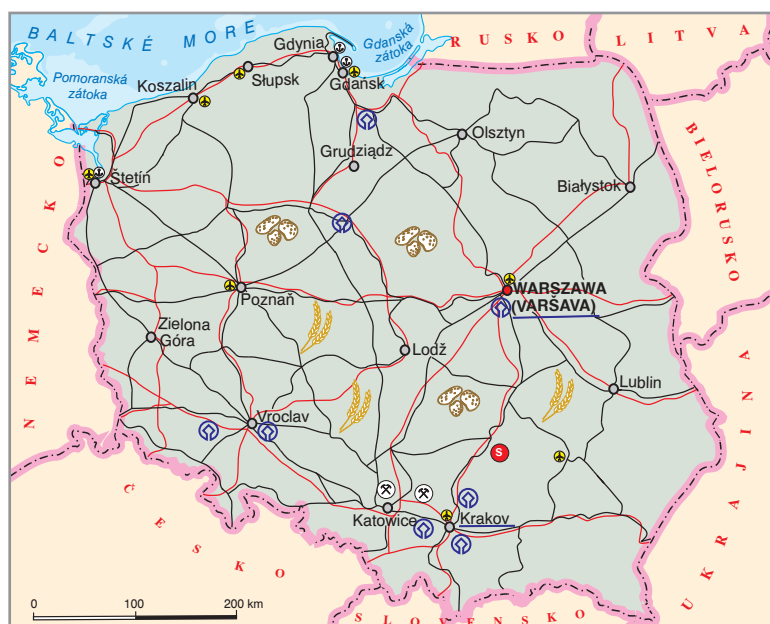
Poľsko je prepojené rozsiahlou sieťou železníc a ciest. Cesty sú najmä v odľahlých častiach územia menej kvalitné. Chýba tiež kvalitná sieť diaľnic, ktoré sa však v súčasnosti budujú. Veľký význam majú **tranzitné plynovody a ropovody**, ktoré smerujú z Ruska do Poľska a ďalej do štátov západnej Európy. Pri preprave tovarov a nerastných surovín má dôležité postavenie aj **vodná doprava** nielen na mori, ale aj na splavných riekach.

Obyvateľstvo je **rozmiestnené nerovnomerne**. Väčšina obyvateľov žije v mestách, ktoré sú najmä na juhu územia a pri veľkých riekach. Málo osídlená je hlavne východná časť štátu a oblasti vo väčšej nadmorskej výške. Málopočetné národnostné menšiny sú iba na hraniciach, najviac 1,3 % je Nemcov a 0,7 % Bielorusov. Veľa Poliakov sa vysťahovalo do zahraničia v niekoľkých veľkých vlnách – na prelome 19. a 20. storočia, po druhej svetovej vojne a po páde socializmu. Mnoho ľudí najmä z chudobnejších regiónov pracuje v súčasnosti v štátoch západnej Európy – v Spojenom kráľovstve, Írsku, Nemecku a vo Francúzsku. V Európe patrí Poľsko k štátom s veľmi vysokým zastúpením obyvateľov **katolíckeho vierovyznania**.

Poľsko má vzhľadom na bohatú históriu množstvo historických pamiatok, ktoré spolu so zachovanou prírodou v chránených územiach dávajú predpoklady pre rozvoj **cestovného ruchu**. Piesočnaté morské pláže na severe Poľska však využívajú zväčša iba domáci turisti.

▪ Wrocław – historické meštianske domy s typickými štítmí

▪ Krakov – súčasťou hradného komplexu Wawel je aj katedrála na obrázku

Čím je známe Poľsko?

Významnými osobnosťami: pápežom Jánom Pavlom II., spisovateľom Henrykom Sienkiewiczom, klaviristom Frederikom Chopinom i vedkyňou Máriou Curie Skłodowskou; tancami mazúrkou a polonézou; hradom Wawel v Krakove; krovkami; žiaľ aj koncentračným táborom v Osvienčime.

Úlohy na opakovanie:

1. Podľa mapy zistíte, v ktorých oblastiach Poľska je malá hustota zaľudnenia. Vysvetlite príčiny.
2. Ktoré vierovyznanie prevláda medzi obyvateľmi Poľska?
3. Charakterizujte význam a podmienky jednotlivých druhov dopravy v Poľsku.

Maďarsko

Maďarsko je vnútrozemský štát južne od Slovenska. Povrch Maďarska tvoria prevažne **nížiny**, ktoré vyplňajú až tri pätiny územia. Najväčšia je **Veľká dunajská nížina** na východ od Dunaja, menšia Malá dunajská nížina je v západnej časti Maďarska. Obe nížiny zasahujú aj na územie Slovenska, kde sa pre ne používajú iné názvy. Pohoria sú prevažne na severe, na hraniciach so Slovenskom. Najvyšším je pohorie **Matra** (Mátra) a aj u nás sú známe Zemplínske vrchy.

Zistite podľa mapy, aké názvy majú Veľká a Malá dunajská nížina na území Slovenska.

Podnebie je vďaka polohe **mierne a prechodné** s teplými letami a pomerne studenými zimami. Východ územia má menej zrážok.

Najväčšou a najvýznamnejšou riekou je **Dunaj** (Duna) rozdeľujúci Maďarsko na dve časti. Východné oblasti odvodňuje **Tisa** (Tisza), ktorá sa využíva najmä na zavlažovanie polí. Na Tise sú pomerne časté povodne.

Na juhozápad od Budapešti sa nachádza najväčšie stepné jazero v Európe – **Balaton**.

Pôvodné stepi pokrývajúce väčšinu územia boli v minulosti rozorané a premenené na veľmi úrodnú ornú pôdu. Spolu s vhodnými klimatickými podmienkami to umožňuje pestovať náročné **obilniny** (pšenica, kukurica), cukrovú repu, **snečnicu**, tabak a teplomilné **ovocie** (marhule, broskyne). Zavlažovanie je potrebné na pestovanie náročnejších druhov **zeleniny**, najmä **papriky**, melónov, paradajok a uhoriek. V živočíšnej výrobe prevláda chov dobytka, ošípaných a **hydiny** (kačice a husi). V suchších oblastiach na východe sa chovajú aj kone.

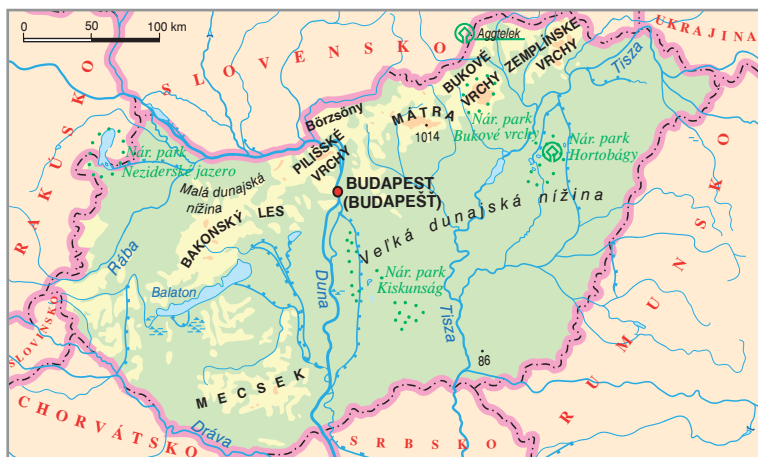
Maďarsko nemá dostatok nerastných surovín, a preto ich musí dovážať zo zahraničia. Má významné zásoby **bauxitu**, ktorý spracovávajú miestne hlinikárne, alebo ho exportujú do zahraničia (v minulosti aj na Slovensko). Dôležité postavenie má **strojársky** (výroba autobusov, montáž automobilov niektorých zahraničných značiek), chemický (spracovanie ropy), farmaceutický a tradičný potravinársky priemysel. Elektrickú energiu vyrábajú najmä tepelné elektrárne a jediná jadrová elektráreň pri mestečku Pakš.

Zistite, ktoré známe značky priemyselných výrobkov sa vyrábajú v Maďarsku.

Maďarsko má dobre vybudovanú **sieť železníc a ciest**. Veľké mestá spájajú diaľnice, ktorých dĺžka sa neustále zväčšuje. Významnú úlohu zohráva vodná doprava po Dunaji, zabezpečujúca prepravu nerastných surovín.

Obyvateľstvo Maďarska je národnostne jednotné, menej početné národnostné menšiny žijú najmä v pohraničných oblastiach. V Maďarsku je zastúpená aj početná slovenská menšina. V hlavnom meste **Budapešť** (Budapest) žije až pätina obyvateľov štátu. Budapešť ležiaca na Dunaji je

Balaton je významným strediskom cestovného ruchu v Maďarsku. Na jeho brehoch sú vybudované viaceré rekreačné strediská. V západnej časti jazera sú rozsiahle podmáčané oblasti porastené prevažne trstou. Vďaka tomu je Balaton významným miestom hniezdenia a zimovania vodných vtákov.

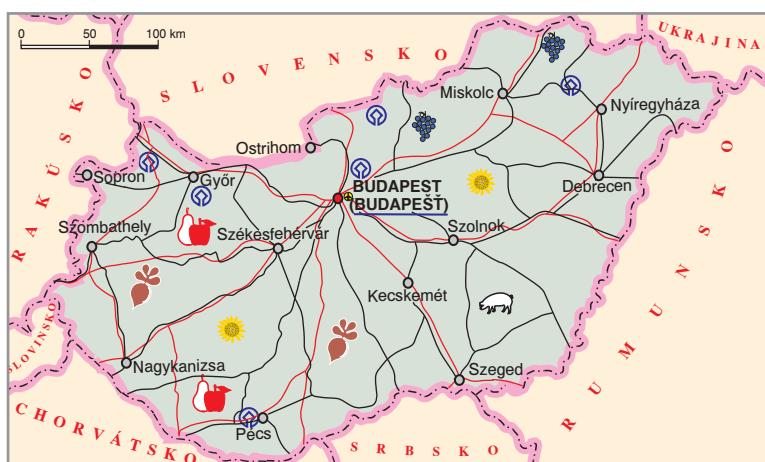

▪ Majestátna budova parlamentu v Budapešti

významným priemyselným a kultúrnym centrom krajiny. Ostatné mestá sú výrazne menšie. Medzi najväčšie patria **Debrecín** (Debrecen), **Miškovec** (Miskolc), Segedín (Szeged) a Győr [ďór].

Najviac turistov navštevuje starobylú Budapešť so svetoznámymi kúpeľmi a rekreačné strediská na pobreží jazera Balaton. Severne od Budapešti je multinárodné mestečko Szentendre [sentendre] s historickými pamiatkami, múzeami, galériami a hrad Višegrád. Významné postavenie má mestečko **Eger** s kúpeľmi a známym červeným vínom. Výnimočné **tokajské víno** sa vyrába v Tokajskej oblasti, ktorá zasahuje aj na územie Slovenska.

▪ **Majestátny kráľovský hrad Višegrád bol od 14. storočia sídlom uhorských panovníkov. V roku 1335 sa na hrade stretli vtedajší významní panovníci – uhorský kráľ Karol Róbert, poľský kráľ Kazimír III., český kráľ Jan Luxemburský, neskorší český kráľ a rímsky cisár Karol IV. Na túto významnú udalosť v roku 1991 symbolicky nadviazali prezidenti Maďarska, Československa a Poľska a založili zoskupenie štátov V3 – Višegrádska trojka (po rozpade Československa sú súčasťou zoskupenia Česko aj Slovensko a z V3 sa stala V4).**

▪ **Barokový kaštieľ Fertőd patrí medzi najväčšie a najkrajšie zámky v strednej Európe**

V roku 2010 došlo pri mestečku Ajka v západnom Maďarsku k vážnej ekologickej havárii. V dôsledku niekoľkodňových dažďov sa na viacerých miestach pretrhli hrádze na nádržiach s látkami, ktoré sa v nich uskladňovali ako vedľajší produkt spracovania bauxitu. Kal červenej farby zamoril nielen vodné toky v okolí nádrže, ale dostal sa aj do blízkych sídel, pričom spôsobil ich obyvateľom veľmi vážne zdravotné komplikácie. Vyšetrenie ukázalo, že jednou z príčin havárie bola aj nedostatočná pozornosť venovaná zabezpečeniu nádrží. Potrvá niekoľko rokov a možno aj desaťročí, kým sa ľudia a hlavne príroda spamätajú z dôsledkov tejto havárie.

Čím je známe Maďarsko?

Gurmáni poznajú čabiansku klobásu, debrecínsku šunku, barackovicu, tokajské a egerské vína i červenú papriku; pamätihodnosti Budapešti: katedrála sv. Štefana, parlament, Alžbetin most (pomenovaný po obľúbenej cisárovnjej Sissi); Rubikova kocka; čardáš.

Úlohy na opakovanie:

1. Porovnajte využitie krajiny v Maďarsku a na Slovensku. Vysvetlite príčiny rozdielov.
2. Aký význam pre cestovný ruch a pre ochranu prírody má jazero Balaton?
3. Zhodnoťte predpoklady Maďarska pre rozvoj cestovného ruchu.
4. Zistite informácie o ťažbe a spracovaní bauxitu v Maďarsku. Ktoré nepriaznivé vplyvy na krajinu a život človeka súvisia s jeho ťažbou a spracovaním?

Rakúsko a Švajčiarsko

„Žiaci, nájdite čo najviac spoločných znakov Rakúska a Švajčiarska“, požiadala žiakov 8. ročníka základnej školy na Komenského ulici v Malackách pani učiteľka. „Predsa Alpy“, ozvala sa Lucia, ktorá bola v Rakúsku už neraz lyžovať. „Nie sú v Európskej únii“, vykrikoval Daniel bez toho, aby

sa prihlásil. „Naozaj? Všetci s Danom súhlasíte?“ Váhavo sa zdvihli ruky žiakov, ktorí si uvedomili, že Rakúsko v Európskej únii je.

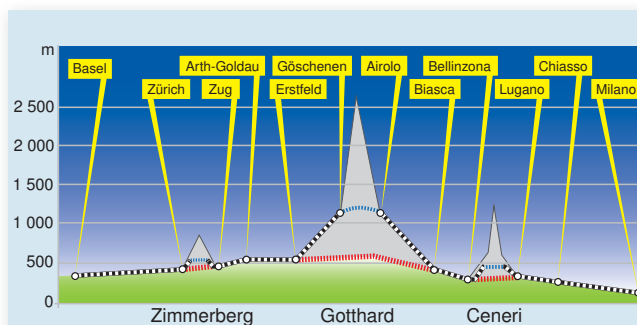

Navštívili ste už aspoň jeden z týchto štátov? Ktoré spoločné znaky by ste označili vy? Vychádzajte pritom z vlastných poznatkov a pracujte aj s atlasom.

Oba alpské štáty majú veľa spoločných znakov. Značnú časť rozlohy Rakúska aj Švajčiarska zaberajú **Alpy**. Pohľad do atlasu napovie, že ide o pohorie zložené z viacerých menších častí, napríklad Bernské Alpy, Penninské Alpy, Vysoké Taury a mnohé iné. Alpy tvoria veľkú **prekážku v doprave**, hlavne pre smery zo severu na juh. Oba štáty sa s tým museli vyrovnávať nielen budovaním ciest vo veľkej nadmorskej výške, ale aj náročnou výstavbou cestných a železničných tunelov.

Tunelové rúry nového Gotthardského tunela boli prerazené 15. októbra 2010. Po dokončení a otvorení tunela v roku 2017 bude so svojou dĺžkou 57 km najdlhším železničným tunelom na svete. Jeho dokončenie umožní skrátenie súčasnej doby jazdy medzi Milánom a Zürichom na polovicu. Vlaky budú môcť prechádzať tunelom rýchlosťou až 250 km/h. Výhodou tunela je, že vlaky nebudú musieť prekonávať veľké rozdiely stúpaním k starému Gotthardskému tunelu, pretože portály tunela sú umiestnené na úpätí masívu.

- Schéma znázorňuje pôvodnú trasu železnice v tuneloch (modrá farba) a plánovanú trasu v budovaných tuneloch (červená farba). Trasa mimo tunela je vyznačená prerušovanou čiarou.

V ktorom z oboch štátov siahajú Alpy vyššie? Ktoré sú najvyššie vrchy Rakúska a Švajčiarska?

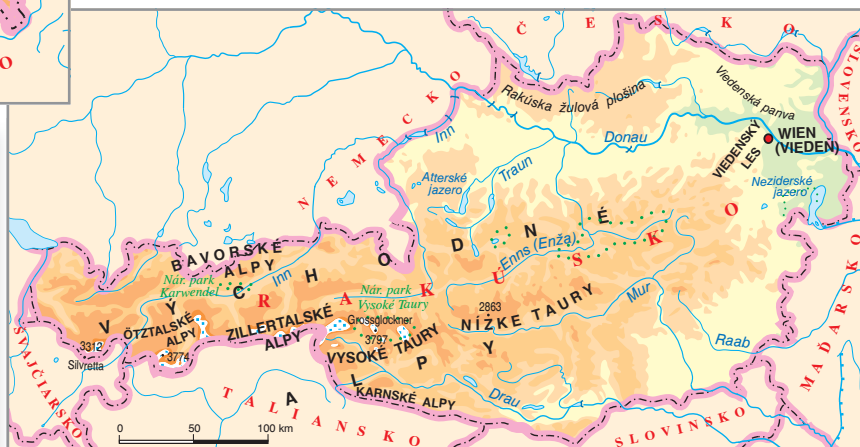
Vyhľadajte na vhodnej mape Gotthardský tunel a ďalšie železničné a cestné tunely v Alpách. Ktoré štáty spájajú?

Zistíte v tabuľkách, aké je poradie štátov Rakúsko, Švajčiarsko, Česko a Slovensko podľa rozlohy.

▪ Matterhorn od Riffelsee

Ani jeden zo štátov nemá morské hranice – oba sú **vnútrozemské**.

V Rakúsku alebo aj vo Švajčiarsku sa možno dohovoriť po **nemecky**. Vo Švajčiarsku sa však nehovorí iba po nemecky. V západnej časti štátu je rozšírená hlavne francúzština a v južnej taliančina. V počte obyvateľov je medzi oboma štátmi ešte menší rozdiel ako v rozlohe. Spoločným znakom, ktorý človeku udrie do očí veľmi rýchlo, je čistota a poriadok. Rakúšania a Švajčiari majú veľmi dobrý, občas až úzkostlivý vzťah k životnému prostrediu.

Povrch a podnebie (dostatok zrážok počas celého roka, nie príliš vysoké teploty) vytvárajú dobré podmienky pre zameranie **poľnohospodárstva** oboch štátov. Hovädzí dobytok a ovce môžu byť väčšiu časť roka v prírodnom prostredí, čo vytvára dobré podmienky pre chov na mlieko. Mlieko, mliečne výrobky, hlavne **syry**, ale napríklad aj **čokoláda**, sú pre tieto alpské štáty typické.

Každým z týchto štátov preteká jedna významná európska rieka. Vo Švajčiarsku pramení **Rýn**, ktorý je splavný už od mesta Bazilej na hraniciach s Nemeckom a Francúzskom. Znamená to, že Švajčiarsko môže využívať výhody lacnejšej vodnej dopravy na obchod so surovinami a hotovými výrobkami. Rieka **Dunaj** síce pramení v Nemecku, ale na území Rakúska sa do nej vlieva viacero vodnatých prítokov z Álp (Inn, Salzach, Enns). Rakúsku umožňuje priame spojenie s Čiernym morom a prostredníctvom prieplovov napríklad aj so Severným morom. Veľa alpských riek má rýchly spád svojho toku, čo umožňuje obom štátom vyrábať časť elektrickej energie vo **vodných elektrárňach**, to znamená lacnejšie.

V oboch štátoch je do istej miery podobné aj zameranie priemyslu. Vyniká **drevospracujúci** priemysel (osobitne produkcia papiera, ale aj hudobných nástrojov), výroba niektorých kovov (hliníka) zásluhou lacnejšej vodnej energie (výroba kovov je veľmi náročná na elektrickú energiu). **Chemický priemysel** sa v Rakúsku zakladá na spracovaní dovážanej ropy (koncern ÖMV), vo Švajčiarsku je sústredený hlavne na výrobu **liekov** a liečiv.

Významnú časť príjmov získavajú oba štáty z **cestovného ruchu**. Alpy lákajú nielen v zime, ale aj v lete. Návštevníci majú k dispozícii výborné zjazdovky, bežecké trate, množstvo ubytovacích kapacít s veľmi dobrými službami. Rozšírená je **agroturistika** a mestá v oboch štátoch ponúkajú veľa zaujímavých historických pamiatok a kultúrnych udalostí. Mestá Viedeň, Salzburg, Graz, Bern, Zürich a Bazilej sú v popredí záujmu o kultúrno-historické pamiatky, Schladming, Kaprun, Davos a Interlaken reprezentujú východiská horskej turistiky a rekreácie.

▪ Sústava vodných diel prečerpávacej elektrárne Rottau. Najvyššie položená vodná nádrž Kölnbreinsperre v údolí Malty je prístupná vyhlídkovou cestou s viacerými tunelmi – Malta Hochalmstraße.

▪ Mesto Salzburg je známe nielen svojim jedinečným historickým centrom, ale je aj mestom hudby. Každoročne sa tu koná hudobný festival na počesť W. A. Mozarta, ktorý sa tu narodil.

▪ Prepychový palác Schönbrunn vo Viedni

Určte podľa mapy, ktoré z uvedených miest sú v Rakúsku a ktoré vo Švajčiarsku. Ktoré mesto má ako jediné viac ako 1 milión obyvateľov?

Napriek množstvu spoločných znakov majú oba štáty aj niektoré rozdielne. Švajčiarsko nemá prakticky žiadne zásoby nerastných surovín, a preto sa jeho priemysel už v minulosti orientoval na výroby, ktoré ich potrebujú iba veľmi málo, ale pritom sú náročné na ľudskú prácu. K takým patrí výroba **presných meracích a optických prístrojov a hodínok**. Rakúsko bolo v minulosti známe ťažbou železnej rudy, kamennej soli a magnezitu. V súčasnosti sa už železná ruda neťaží a na minimum klesla aj ťažba ropy. Rakúsko vystupuje proti využívaniu jadrovej energie a nemá žiadne jadrové elektrárne, Švajčiarsko sa tomuto druhu energie nebráni, ale ho ani nepodporuje.

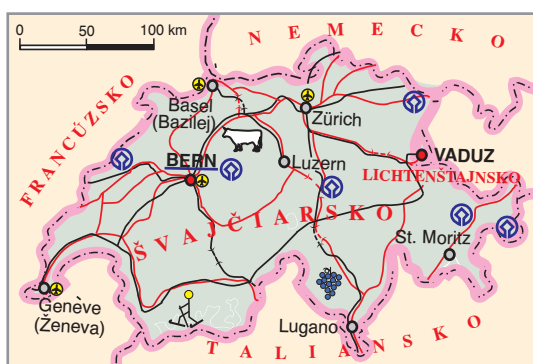
Jazyková rôznorodosť Švajčiarska je základom aj pre rozdelenie štátu na samostatné územné celky, kantóny. Tie sa vyznačujú veľkou mierou samostatnosti v rozhodovaní o mnohých veciach, v ktorých sa štát ako celok nemusí angažovať. Švajčiari veľmi často využívajú referendum, hlavne na miestnej a oblastnej (kantonálnej) úrovni. Švajčiarsko patrí k **bankovým veľmociam**. Základom pre dôveru vo švajčiarske finančné inštitúcie je dlhodobá politická stabilita štátu (už od stredoveku). Tá je zrejme dôvodom pre viaceré **medzinárodné organizácie**, ktoré si vybrali Švajčiarsko za svoje sídlo. Napríklad Medzinárodný červený kríž, Úrady OSN pre Európu, Medzinárodný olympijský výbor, Európska futbalová únia a ďalšie. „Hlavným mestom“ väčšiny medzinárodných organizácií je Ženeva.

▪ Ženeva – významné medzinárodné obchodné a finančné centrum – leží na brehoch Ženevského jazera

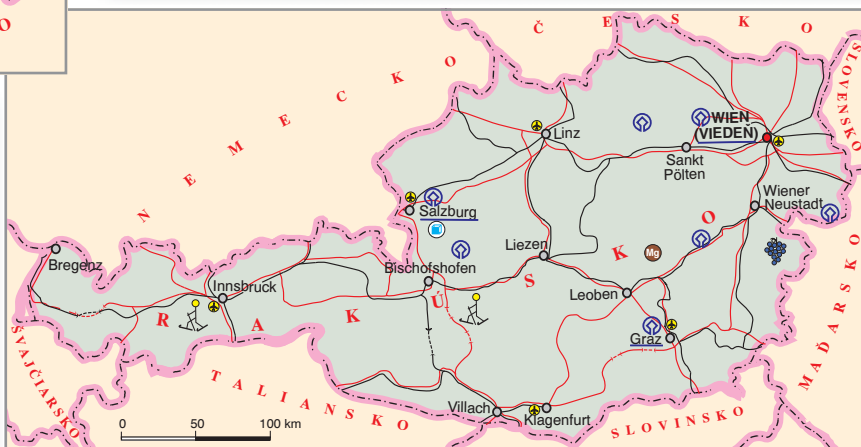
▪ Jazero Wörthersee na juhu Rakúska je významným centrom rekreácie

▪ Švajčiarsko je „rajom“ horských železníc

▪ Výstavba ciest vo veľkej nadmorskej výške je veľmi náročná

Jednou zo zaujímavostí Rakúska je, že napriek mnohým prírodným krásam nemá v zozname UNESCO zapísanú žiadnu prírodnú pamiatku. Z kultúrno-historických pamiatok sa návštevníci najviac zaujímajú o historické centrá Viedne, Grazu a Salzburgu.

V zozname UNESCO sú aj územia – tzv. kultúrne krajiny, ktoré človek pozmenil, využíva, ale súčasne aj udržiava tak, aby v nich zachoval prírodu v dobrom stave. Príkladom je kultúrna krajina Neziderského jazera neďaleko hranice so Slovenskom.

Zistite, v ktorých mestách sídlia Medzinárodný olympijský výbor a Európska futbalová únia. Sú to mestá vo francúzsky hovoriacej časti Švajčiarska. Nájdite ich na mape.

Lichtenštajnsko

Medzi Rakúskom a Švajčiarskom leží rozlohou malý štát **Lichtenštajnsko**. Má veľmi dobré predpoklady pre horský cestovný ruch.

Podobne ako Švajčiarsko, s ktorým je prepojené colnou a menovou úniou, má dobré meno ako sídlo bánk a ďalších finančných inštitúcií. Veľkú zberateľskú hodnotu majú jeho poštové známky. Hlavné mesto Vaduz vyniká veľmi pekným hradom, ale u nás by patrilo z hľadiska počtu obyvateľov k najmenším mestám.

▪ Maketa hradu pred mestskou radnicou vo Vaduze

Čím je známe Rakúsko?

Sacherovou tortou, viedenským rezňom alebo obláčkami Manner; pamätihodnosťami Viedne: Schönbrunnom, múzeami, divadlom (Burgtheater), operou; hudobnými skladateľmi W. A. Mozartom, Johannom Straussom a Josephom Haydnom.

Čím je známe Švajčiarsko?

Kvalitnou čokoládou, dierovým syrom – ementálom; hodinkami či presnými optickými prístrojmi a CERN-om – Európskou organizáciou pre jadrový výskum. Albert Einstein tu začal svoju vedeckú kariéru, hoci pochádza z Nemecka.

Zapamätajte si!

- * Väčšinu územia Rakúska a Švajčiarska zaberajú Alpy, v ktorých je veľmi dobre rozvinutý cestovný ruch.
- * V hospodárstve dominujú moderné priemyselné odvetvia menej náročné na nerastné suroviny, ale aj potravinársky priemysel, ktorý nadväzuje na rozvinutú živočíšnu výrobu.

Úlohy na opakovanie:

1. Vysvetlite, kedy a prečo majú alpské rieky najviac vody.
2. Zistite podľa mapy, ktoré oblasti Rakúska a Švajčiarska majú veľkú hustotu zaľudnenia. Vysvetlite príčiny.
3. Charakterizujte rozdiely v zameraní poľnohospodárstva v nížinách a v pohoriach Rakúska a Švajčiarska.
4. Porovnajte národnostné zloženie obyvateľstva Rakúska a Švajčiarska.
5. Vysvetlite, aký význam má budovanie cestných a železničných tunelov.

Nemecko

9. november 1989: pád Berlínskeho múra, spojenie rozdelených častí Berlína (Východného a Západného).

3. október 1990: definitívne zjednotenie dvoch nemeckých štátov, ktoré sme mohli nájsť na mapách Európy viac ako 40 rokov.

Ak nepočítame Rusko, Nemecko je najväčší štát Európy podľa počtu obyvateľov. Patrí aj k **hospodársky najsilnejším štátom sveta**. V oboch svetových vojnách bolo porazené, ale napriek tomu sa dokázalo „postaviť na nohy“.

Nemecko má **priaznivú polohu** na rozhraní západnej a strednej Európy. Na severe má prístup k moriam. Severná časť územia je prevažne nížinatá. **Severonemecká nížina** bola v dávnej minulosti zaľadnená, a preto je jej väčšia časť menej úrodná. Údolia riek (hlavne Rýna) v strednom Nemecku a pozdĺž jeho západných hraníc majú oveľa lepšie podmienky pre poľnohospodárstvo. Smerom na juh sa povrch územia mení z nížinatého na viac hornatý. Na juhu Nemecka siahajú **Alpy** do výšky takmer 3 000 metrov.

Ktoré moria obmývajú severné pobrežie Nemecka? Ktoré veľké prístavy sa nachádzajú na pobreží? Pracujte s atlasom.

Nájdite na mape názvy ďalších pohorí v Nemecku. Akú nadmorskú výšku dosahujú? V ktorom z nich pramení Dunaj?

Ktoré významné rieky pretekajú Nemeckom? Pomenujte ich podľa atlasu. Ktoré nemecké mestá majú vo svojom názve aj názov rieky, ktorá nimi preteká (napríklad Kolín nad Rýnom)?

Tri nemecké rieky – **Dunaj, Rýn a Labe** – majú celoeurópsky význam. Dunaj v Nemecku iba pramení, ale je splavný už od hraníc s Rakúskom. Stredný a dolný tok Rýna má pre krajinu veľký hospodársky význam. V okolí rieky a jej prítokov sa vytvorili oblasti s rozvinutým priemyslom, ktorý spracovával domáce aj dovezené suroviny. Plavba po Rýne je možná až na juh štátu po hranice so Švajčiarskom. Brehy rieky sú na niektorých miestach strmé, koryto sa zužuje a tok sa zrýchľuje.

Základom vyspelosti Nemecka je **priemysel**. Rozvinuté sú prakticky všetky odvetvia, ale svetový význam má produkcia automobilov, elektrotechnických výrobkov, spotrebnej elektroniky, meračích a optických prístrojov, rôznych výrobkov chemického priemyslu (umelé hnojivá, lieky, kozmetika, čistiace prostriedky), porcelánu, cukru, piva a iných.

Aj na Slovensku sú známe značky Volkswagen, Opel, Audi, BMW, Mercedes, Porsche (osobné aj nákladné automobily), Siemens a Grundig (elektrotechnika a spotrebná elektronika); Bayer a Henkel (liečivá a spotrebná chémia); Carl Zeiss (jemná mechanika a optika); Adidas a Puma (športové oblečenie, výstroj, kozmetika).

- Po skončení druhej svetovej vojny bolo územie Nemecka rozdelené na štyri oblasti pod správou jednotlivých víťazných mocností. Východná časť územia sa stala súčasťou socialistického bloku a vznikla Nemecká demokratická republika (NDR) s hlavným mestom Berlín. Zo západnej časti spravovanej USA, Spojeným kráľovstvom a Francúzskom vznikla Nemecká spolková republika s hlavným mestom Bonn.

Prírodné scenérie okolo časti toku rieky sú veľmi pekné. Patrí k nim napríklad známa skala Lorelei vo výške 120 m nad hladinou rieky. Pomenovaná je vraj podľa víly, ktorá svojím spevom pújala pozornosť lodníkov, a preto tam často dochádzalo k nešťastiam.

V súčasnosti sa mnohé výrobky nemeckých firiem vyrábajú v iných štátoch. Týka sa to napríklad automobilov. Výroba v zahraničí znamená nielen lepšie možnosti pre využívanie pracovnej sily (väčšinou lacnejšej), ale aj pre odbyt výrobkov priamo v danej krajine. V prípade športového oblečenia pretrvávajú tendencie umiestňovať výrobu v menej rozvinutých štátoch (hlavne v Ázii) už niekoľko desaťročí.

▪ Koncern Volkswagen patrí medzi najväčšie automobilky sveta. Presklená budova s umiestnenými novovyrobenými autami vo Wolfsburgu.

▪ Berlín – budova Ríšskeho snemu. V súčasnosti sídlo nemeckého parlamentu.

Nemecko ako štát nemá za sebou bohatú históriu, ale viaceré nemecké mestá existovali a rozkvitli už v stredoveku. Preto sa vyznačujú mnohými cennými pamiatkami. Obchod využívali na svoj rozvoj **prístavy** na severe, napríklad Brémy, Lübeck a Wismar. Ich historické centrá (buď ako celok, alebo jednotlivé pamiatky) sú zapísané v zozname UNESCO. V ňom sú aj známe pamiatky – katedrály v Kolíne nad Rýnom, Aachene a Speyeri, zámok Wartburg, údolie stredného Rýna a pod. Nemci si dali záležať aj na tom, aby po ukončení povrchovej ťažby uhlia uviedli krajinu do stavu, ktorý by ťažbu pripomínal čo najmenej. Viaceré komplexy baní a hutníckych kombinátov slúžia ako múzeá a niektoré z nich boli zapísané aj do zoznamu UNESCO.

Najväčším mestom Nemecka je hlavné mesto **Berlín**. V období existencie rozdeleného štátu bolo aj toto mesto rozdelené, pričom jeho východná časť bola hlavným mestom Nemeckej demokratickej republiky. Zjednotenie mu umožnilo nový rozvoj. V architektúre Berlína prevládajú moderné prvky. Hlavným centrom najväčšej spolkovej krajiny Bavorsko je **Mníchov**. Odráža sa v ňom bohatá história, vplyv katolíckej cirkvi, ale aj súčasnosť orientovaná napríklad na výrobu automobilov (BMW), športové podujatia, tradičný festival piva a pod. Tretím mestom v poradí je **Hamburg** v ústí rieky Labe. Väčšina hospodárskych činností mesta je naviazaná na prístav.

Ako pomôže prístav v rozvoji mesta a jeho okolia? Ktoré hospodárske činnosti človeka môžu byť naviazané na existenciu prístavu?

Hlavnou priemyselnou oblasťou Nemecka je **Porúrie a Dolné Porýnie**. Neveľká vzdialenosť od ústia Rýna a existencia domácich nerastných surovín (uhlie, draselné soli) umožnili veľký rozvoj priemyslu počas väčšej časti 20. storočia. Mestá Düsseldorf, Dortmund, Essen, Duisburg a ďalšie sú od seba málo vzdialené a spolu s okolitými menšími sídlami vytvárajú tzv. **konurbáciu** – zhluk viacerých navzájom prepojených väčších aj menších sídiel.

Ďalšími významnými mestami sú, či už z hospodárskeho alebo kultúrno-historického hľadiska, Frankfurt nad Mohanom, Kolín nad Rýnom, Stuttgart, Hannover, Norimberg a iné.

V poľnohospodárstve prevláda **živčíšna výroba**. Dobré podmienky pre ňu sú prakticky na celom území. Väčšina produktov (mliečne výrobky, mäso, koža) sa spotrebuje na domacom trhu. **Rastlinná výroba** je takisto vysoko rozvinutá a využíva moderné technológie. Nemecko je v popredí napríklad v produkcii zemiakov, chmeľu, cukru, piva, ale aj pšenice.

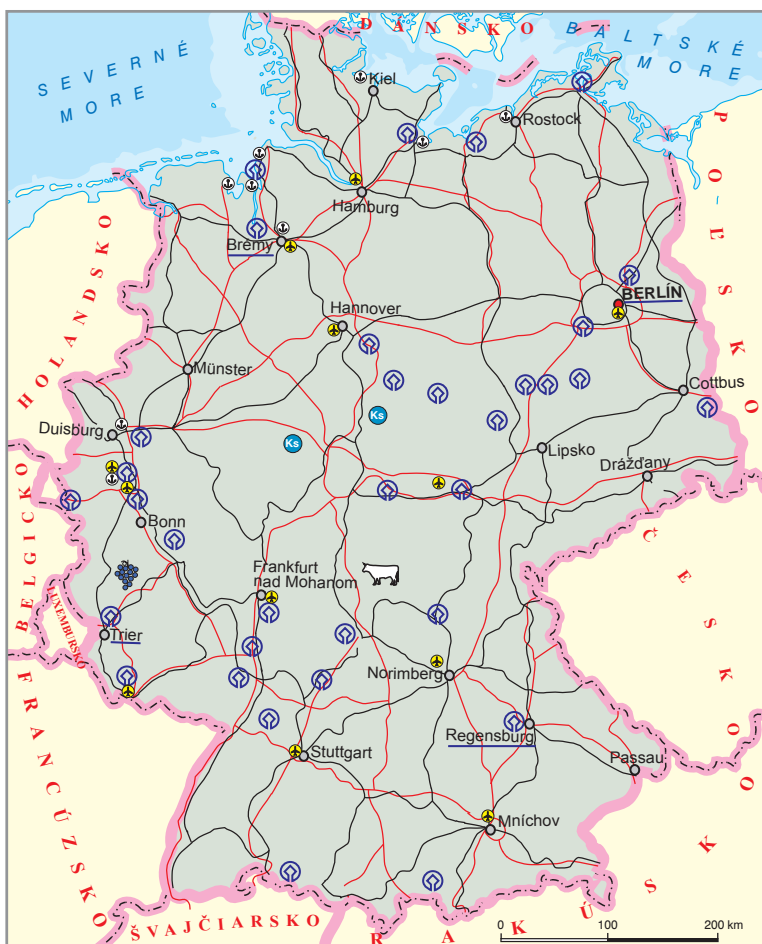
Nemecko vyniká aj v oblasti dopravy. Od 30. rokov 20. storočia budovaná kvalitná diaľničná sieť je najdlhšia v Európe. Veľké mestá spája sieť moderných vysokorýchlostných vlakov ICE a leteckých liniek. Najväčšie letisko s linkami do celého sveta je vo Frankfurte nad Mohanom. Riečne prieplavy umožňujú prepravu surovín a tovarov. Duisburg patrí medzi najväčšie vnútrozemské prístavy Európy.

Nemci (podobne ako Rakúšania a nemecky hovoriaci Švajčiari) sú známi svojou presnosťou. Aj dôslednosť sa často spája s prívlastkom – nemecká.

V Nemecku majú významné zastúpenie prisťahovalci. Najpočetnejšia je turecká menšina, ktorú tvoria viac ako 3 milióny obyvateľov Nemecka.

▪ Rýn je významnou dopravnou tepnou Nemecka

Čím je známe Nemecko?

Známymi značkami automobilov (VW, Opel, Audi, BMW, Mercedes, Porsche) a iných výrobkov: Siemens, Grundig, Bayer, Henkel, Adidas, Puma, Carl Zeiss sú známe na celom svete. Hudobní skladatelia Ludwig van Beethoven a Johann Sebastian Bach, básnik Johann Wolfgang Goethe, geograf Alexander von Humboldt i vynálezca kníhtlače Johann Guttenberg.

- Zámok Neuschwanstein je jeden z najznámejších a najnavštevovanejších turistických cieľov Nemecka

- Vysokorychlostné vlaky ICE vynikajú nielen svojou rýchlosťou, ale aj pohodlím a kvalitnými službami pre cestujúcich

Zapamätajte si!

- * **Nemecko patrí medzi najvyspelejšie krajiny sveta a jeho hospodárstvo má dobre rozvinutý priemysel i služby.**
- * **Podľa počtu obyvateľov je najväčším štátom s početnými skupinami prisťahovalcov.**
- * **V doprave patrí Nemecko medzi najrozvinutejšie štáty Európy.**
- * **Množstvo historických pamiatok a prírodných osobitostí umožňuje rozvoj cestovného ruchu.**

Úlohy na opakovanie:

1. Vyhľadajte na mape najvýznamnejšie riečne prieplyvy Nemecka. Vysvetlite, aký je ich význam pre vodnú dopravu.
2. Vysvetlite príčiny veľkej hustoty zaľudnenia v niektorých oblastiach Nemecka.
3. Charakterizujte rozmiestnenie oblastí ťažby nerastných surovín a priemyslu Nemecka.

Námet na jednoduchý projekt.

Zistite o každej z uvedených firiem základné informácie. Napríklad: kde má hlavné sídlo, čo vyrába, v koľkých štátoch sveta a v ktorých konkrétne pôsobí a pod. Ilustrujte svoju prácu vhodným obrazovým materiálom.

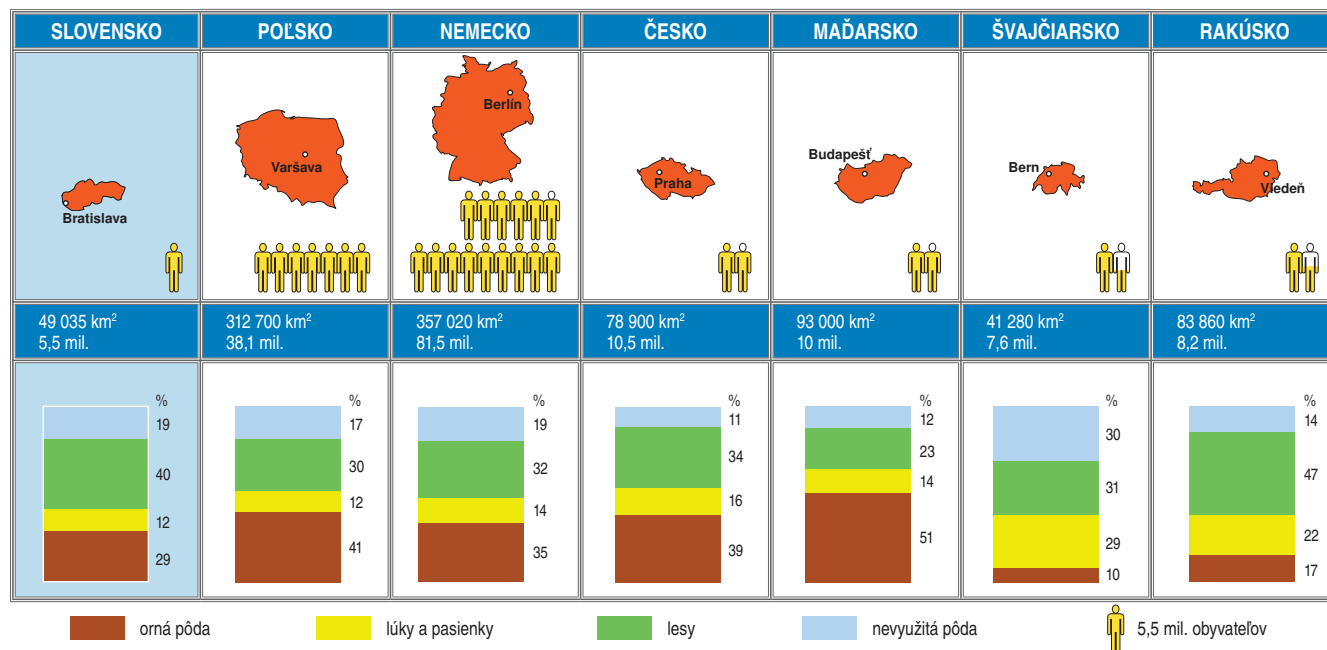
Stredná Európa – zhrnutie

Štáty strednej Európy majú priaznivú geografickú polohu. Povrch tvoria rôzne vysoké pohoria i rozsiahle nížiny. Vďaka miernemu prechodnému podnebiu majú stredo európske rieky dostatok vody a aj vďaka vybudovaným prieplavom sa využívajú na dopravu. Dôležité je aj využívanie riek na výrobu elektrickej energie. Pôvodné lesy boli na väčšine územia odstránené a nahradené ornou pôdou a pasienkami. V poľnohospodárstve sú zastúpené rastlinná i živočíšna výroba.

Obyvatelia štátov strednej Európy patria najmä ku Germánom a Slovanom a žijú prevažne v mestách. V priemyselných oblastiach je aj najväčšia hustota zaľudnenia. Väčšina obyvateľov pracuje v priemysle a v službách. Najdôležitejším odvetvím priemyslu je strojárstvo. Nemecko, Rakúsko a Švajčiarsko majú veľmi dobre vybudované dopravné siete.

Hospodársky najvyspelejší, počtom obyvateľov i rozlohou najväčší štát strednej Európy je Nemecko.

Všetky štáty oblasti okrem Švajčiarska a Lichtenštajnska sú členmi Európskej únie. Pre Slovensko je dôležité i zoskupenie V4. Štáty strednej Európy patria medzi našich najvýznamnejších hospodárskych a obchodných partnerov. S týmito štátmi nás spája aj spoločná história i početné skupiny krajanov.

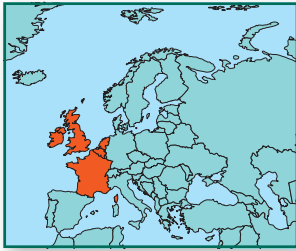

Úlohy na záverečné opakovanie:

1. Pomocou grafov porovnajte využitie zeme jednotlivých štátov strednej Európy. Ktorý typ využitia krajiny prevláda v jednotlivých štátoch?
2. Ktoré druhy dopravy majú význam pre hospodárstvo štátov strednej Európy?
3. Charakterizujte náboženskú a národnostnú štruktúru obyvateľov štátov strednej Európy.
4. Ktoré nerastné suroviny sa ťažia na území strednej Európy? Ktoré je potrebné dovážať?
5. Porovnajte Poľsko a Maďarsko z hľadiska povrchu a poľnohospodárskeho využitia územia oboch štátov. Čím sú si oba štáty z týchto hľadísk podobné a čím sa líšia? Vysvetlite príčiny a hľadajte ich hlavne v ďalších prvkoch prírodného prostredia.

Dlhodobé úlohy:

1. Vytvorte projekt na tému: Významné pamiatky a lokality zapísané v zozname UNESCO.
2. Vytvorte plagát s výrobkami, ktoré sú typické pre jednotlivé štáty strednej Európy.

Západná Európa je najvyspelejšou časťou nášho svetadiela. Aj keď nebola kolískou európskej civilizácie, pokrok v rozvoji hospodárstva, najmä priemyselnej výroby, sa najviac prejavil práve v tomto regióne. Takmer všetky jej štáty mali mimo Európy pomerne rozsiahle kolónie a pre svoj rozvoj dokázali využiť aj ich bohatstvo.

Západnú Európu tvoria štáty ležiace na pevnine – **Francúzsko, Belgicko, Holandsko a Luxembursko**. Na priľahlých ostrovoch sa nachádzajú **Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska** a **Írsko**.

Belgicko, Holandsko a Luxembursko sa niekedy označujú skratkou **BENELUX**. Nie je to však oficiálny názov. Všetky tri tieto štáty sú monarchie. Dlhé názvy štátov sa zvyknú z praktických dôvodov skracať, čo sa používa aj v tejto učebnici. Preto sa stretnete s názvami ako **Spojené kráľovstvo**.

? Ako sa nazývajú ostrovy priliehajúce k západnej Európe? Nájdite na mape ďalšie menšie ostrovy, ktoré sa nachádzajú v ich blízkosti.

Povrch západnej Európy nie je jednotvárny. Na ostrovoch (zvlášť vo Veľkej Británii) sú najvyššie časti na severe a smerom na juh sa nadmorská výška znižuje. Na pevnine je to naopak. Nízko je položený sever západnej Európy a čím viac smerujeme na juh a juhovýchod, tým viac sú zastúpené vyššie pohoria.

? Ktoré pohorie ohraničuje západnú Európu na juhu? Ktoré na juhovýchode? Aké nadmorské výšky dosahujú obe pohoria? Porovnajte ich s nadmorskou výškou najvyššieho vrchu Veľkej Británie.

Západná Európa patrí do **oceánskej podnebnnej oblasti** mierneho podnebného pásma. Charakterizuje ju dostatok zrážok počas celého roka a menšie rozdiely v teplotách v lete a v zime v porovnaní so strednou Európou.

? Podľa atlasu určte najvýznamnejšie rieky západnej Európy. Jednu z nich môžeme zaradiť aj do strednej Európy.

Francúzsko

Zoznámte sa: krava Candy je tvárou 48. poľnohospodárskeho veľtrhu. Flakatá samica vogézskeho plemena, dielo francúzskeho poľnohospodárstva.

Je slávna a tým posvätná. Na veľtrh prišli bývalý i súčasný prezident aj všetci, čo by prezidentmi len chceli byť. „Francúzsko nemožno brániť, kým ho človek nechutná,“ opakuje dookola jeden z nich.

Chuť a estetika sú pýchou francúzskeho poľnohospodárstva. Zaručujú ich veľkou ponukou malých gazdovstiev roztrúsených po celej krajine.

Obraz prežívajúcej kravičky na zelenej lúke neteší len oko. Je to štýl života.

Lenže globalizácia ho nahlodala. Život francúzskeho sedliaka už nie je istota. Z priečky druhého najväčšieho vývozcu po Američanovi ho zosadil Holanďan. Potom ho predbehol Nemec, o ktorom si myslel, že vyrába len autá. Ešte aj na štvrtom mieste je ohrozený. Brazílčanom.

Ťaží ho vlastný model. Malebné farmičky nedokážu poraziť masové prevádzky.

Pavol Szalai: Celebrita. SME, 26.2.2011

Ktorá je podľa vás hlavná myšlienka uvedeného textu? Sú v ňom výrazy, s ktorými ste sa ešte nestretli, alebo im nerozumiete? Ako by ste zdôvodnili nutnosť udržať pri živote aj malé farmy?

Francúzsko je jeden z najvyspelejších štátov sveta. Má veľký kultúrny vplyv v Európe a prostredníctvom jazyka aj inde vo svete, hlavne v severnej časti Afriky. Je to štát, ktorý za rok navštívi **najviac zahraničných turistov**. Jedným z dôvodov je množstvo objektov zaradených do zoznamu UNESCO. Žiadny iný štát ich nemá viac. Podľa rozlohy je to druhý najväčší štát v Európe, podľa počtu obyvateľov je na 3. mieste.

Rozmanitosť prírody vytvára predpoklady pre rekreáciu ľudí v zime aj v lete. Z **pohorí** sú najnavštevovanejšie **Alpy**, ale v lete sa chodí aj do Pyrenej a **Centrálneho masívu**. V tomto ročnom období je však najväčší záujem o pobrežie Stredozemného mora, najmä o jeho časť nazývanú Riviéra. Zaujímavá je aj rekreácia na vidieku, návšteva vinárskych oblastí, pobyt v oblastiach s hlboko zarezanými riečnymi dolinami (kaňonmi) a podobne.

Francúzsko patrí k nie veľkému počtu štátov, ktoré využívajú pobrežie dvoch alebo viacerých morí. Atlantické a stredomorské pobrežie sa výrazne od seba líšia. Podnebí, charakterom živej prírody, ich využívaním človekom.

Krajina vyniká poľnohospodárstvom, hoci už nie je takou veľmocou ako v minulosti. Stále je však v popredí v pestovaní pšenice, cukrovej repy, kvetov, **viníča**, **jablík** a v chove hovädzieho dobytku. Svetovo významná je produkcia rôznych druhov **vín**, mlieka a **mliečnych výrobkov** (jogurty, syry). Atlantické pobrežie s výrazne chladnejšou vodou oproti pobrežiu Stredozemného mora poskytuje veľmi dobré podmienky pre **rybolov**.

Zistíte názvy niektorých značiek francúzskych mliečnych výrobkov. Predávajú sa aj v našich obchodoch.

Pre **priemysel** Francúzska platí presne to, čo pre priemysel ďalších vyspelých európskych štátov. S ťažbou domácich surovín sa už väčšinou

prestalo a odvetvia, ktoré ich využívali, spracúvajú dovážané. Týka sa to napríklad výroby železa, ocele, hliníka a aj využívania uránu na výrobu energie v **jadrových elektrárňach**. Francúzsko v nich vyrobí až 3/4 svojej elektriny. Zo strojárskoho priemyslu je najznámejšie **dopravné strojárstvo**. Vyrábajú sa **lietadlá** (Francúzsko má podiel na výrobe Airbusov), **vlakové súpravy** (TGV), ale známe sú hlavne **osobné automobily** – Renault, Peugeot a Citroën. Časť ich výroby je umiestnená v zahraničí, napríklad aj na Slovensku. Aj časť **chemického priemyslu** sa využíva pre potreby výroby alebo prevádzky automobilov. Spracovanie ropy a výroba pohonných hmôt sa sústreďujú v prístavoch (známou značkou je napríklad Total), centrom výroby pneumatík (Michelin [mišlén]) je mesto St. Etienne [sen etién] v centrálnej časti krajiny. Z tohto odvetvia vyniká aj produkcia plastov, liekov a liečiv a hlavne kozmetiky. Chanel, Dior alebo L'Oréal sú iba tie najznámejšie (a najdrahšie) značky, ale je ich samozrejme oveľa viac. Zďaleka však nie sú spojené iba s kozmetickými prípravkami.

Aj ďalšie odvetvia priemyslu si možno predstaviť pomocou známych značiek produktov. Moulinex a Tefal reprezentujú rôzne výrobky prevažne v domácnosti, Chardonnay a Beaujolais [šardoné a božolé] sú známymi odrodami vín. Hlavné mesto **Paríž** je jedno z najväčších svetových centier **módy**.

Ktoré značky francúzskej kozmetiky a módy poznáte? Sú podľa vášho názoru kvalitné, alebo ich cena je skôr cenou za dobré meno?

Veľmi zaujímavé sú aj ďalšie francúzske mestá, ale veľkosťou ani atmosférou sa Paríž nevyrovnajú. Pri Stredozemnom mori leží druhé najväčšie mesto **Marseille** [marsej] s veľkým prístavom a priemyslom zameraným hlavne na spracovanie dovážanej ropy a ďalších surovín. Na sútoku riek Rhôna a Saonna leží tretie najväčšie mesto **Lyon**. V minulosti vynikalo hlavne textilným priemyslom, v súčasnosti viac farmaceutickým. Mesto Toulouse [tulúz] na juhu vyniká výrobou lietadiel. Významné sú aj prístavy na západnom pobreží Bordeaux [bordó], Nantes [nánt] a Le Havre [lávr].

Nájdite na mape mestá spomenuté v texte, prípadne aj ďalšie. Zistite v rôznych informačných zdrojoch zaujímavosti o nich. V ktorom z nich by ste prípadne chceli žiť a prečo?

Vo Francúzsku nájdeme veľké množstvo historických a kultúrnych pamiatok – kostolov, kláštorov, zámkov, miest so zachovaným opevnením a podobne. Chrám Notre-Dame [notr dam], galéria Louvre [lúvr], Víťazný oblúk, Eiffelova veža, paláce a záhrady vo Versailles [versaj] – všetky

▪ Jadrové elektrárne vo Francúzsku produkujú asi 75 % elektrickej energie

▪ Centrum Paríža pri pohľade z Eiffelovej veže

▪ Mesto Carcassonne patrí medzi najlepšie zachované stredoveké mestá s rozsiahlym opevnením

tieto pamätihodnosti (aj mnohé ďalšie) možno priradiť k Parížu a jeho okoliu. Veľmi navštevované sú aj zámky na Loire [loáre], opevnené mestá Avignon [aviñon] a Carcassonne [karkason] a mnohé iné. Davy ľudí navštevujú pútnické mesto Lourdes v predhorí Pyrenejí. Cyklistické preteky Tour de France sú na začiatku leta takisto obrovským lákadlom.

▪ Bývalé kráľovské sídlo – zámok Louvre patrí medzi najvýznamnejšie galérie sveta. Pri príležitosti 200. výročia Veľkej francúzskej revolúcie boli vybudované moderné podzemné priestory pre návštevníkov pod sklenenou pyramídou.

▪ Lourdes (fr. Lourdes) patria medzi najvýznamnejšie kresťanské pútnické miesta. Ročne ich navštívi niekoľko miliónov veriacich.

Čím je známe Francúzsko?

Paríž s Eiffelovou vežou, chrámom Notre Dame, Víťazným oblúkom, múzeom Louvre; preteky Tour de France; značky Danone, Camembert; kozmetika, móda, šampanské; osobnosti – napríklad Jeanne d'Arc, Louis Pasteur; TGV, most Millau.

▪ Pôvodný kamenný most cez Canal du Midi

▪ Zámok Chenonceau je jedným z mnohých renesančných zámkov v údolí rieky Loire

Monako

Na pobreží Stredozemného mora pri hraniciach Francúzska s Talianskom sa nachádza **Monako**. Je to jeden z najmenších štátov Európy. Hospodársky je úzko previazaný s Francúzskom a používa aj rovnakú menu – euro. Monako je príťažlivé pre bohatších ľudí z celej Európy i zo zámoria, pretože má **nízke dane**. Atrakciou sú mnohé kasína a každoročná Veľká cena automobilov F1 v uliciach mesta.

Belgicko

Severnými susedmi Francúzska sú **Belgicko** a **Luxembursko**. V oboch štátoch sa dohodoríte aj po francúzsky, hoci nie iba týmto jazykom. Belgicko má dokonca v súvislosti s dvojjazyčnosťou problém, pretože dva hlavné národy – Flámi a Valóni – uvažujú stále viac o nezávislosti. Krajina je na druhej strane hlavným sídlom Európskej únie aj Severoatlantickej aliancie (NATO) v Európe.

Belgicko leží na pobreží Atlantického oceánu. Väčšinu územia tvoria nížiny a nižšie pahorkatiny. Na východe, na hraniciach s Nemeckom, leží pohorie **Ardeny**. Rieky **Maas** a **Šelda** majú vďaka oceánskemu podnebiu dostatok vody počas celého roka.

Belgicko malo v minulosti rozvinuté hutníctvo aj ťažké strojárstvo (napríklad výrobu zbraní), ale potom, ako prestalo ťažiť vlastné zdroje nerastných surovín, tieto odvetvia už nie sú v popredí. Vyniká **elektrotechnický priemysel** a výroba spotrebnej elektroniky, ale veľmi známe je **brúsenie diamantov**, produkcia kvalitnej **čokolády**, kvetov a výroba čipiek. V poľnohospodárstve má živočíšna výroba podstatne väčší význam ako rastlinná.

▪ V strede hlavného námestia v Bruseli Grande Place býva v lete obrovský koberec z kvetov

Belgicko síce samo nikdy nevyvolalo žiadnu významnejšiu vojnu, ale na jeho území sa odohrávali mnohé vojnové konflikty. V roku 1815 sa odohrala jedna z najznámejších bitiek v dejinách pri mestečku Waterloo asi 20 km juhovýchodne od Bruselu. Francúzsky cisár Napoleon Bonaparte v nej utrpel definitívnu porážku od spojeneckých vojsk pod velením anglického vojvodu z Wellingtonu. V Belgicku sa bojovalo v 1. aj v 2. svetovej vojne. Mesto Ypres (Ypry) je smutne známe, pretože v roku 1917 sa v bojoch oň použil smrteľne jedovatý nervový plyn – yperit. V decembri 1944 sa nemecké vojská pokúsili v Ardenách o protiútok na spojenecké (americko-britské) vojská postupujúce od západu. Pamätníkov na vojnové udalosti možno nájsť v Belgicku veľa.

Monako

Belgicko

Administratívne členenie Belgicka

Čím je známe Belgicko?

Sídlo Európskej únie a NATO, čokoláda a čipky; Waterloo – miesto definitívnej porážky Napoleona; cyklista Eddy Merckx; detektív Hercule Poirot ako románová postava, Tintin ako komiksový hrdina; Les diables rouges – športové označenie Belgičanov.

Z dvoch častí Belgicka je bohatšie **Flámsko**, ktoré zaberá severnú časť štátu. V nej je najväčším mestom prístav **Antverpy** – jeden z popredných v Európe. Známe sú aj starobylé mestá Bruggy a Gent [chent]. **Valónsko** na juhu bolo orientované hlavne na ťažký priemysel a po zmenách sa ho hospodárske problémy dotýkajú viac. Najväčším mestom na juhu štátu je Liége [liéž]. Hlavné mesto **Brusel** má osobitné postavenie. Je akoby nad všetkými „malichernými“ problémami zvyšku štátu.

▪ Atómium v Bruseli znázorňuje model atómu železa a bolo postavené pri príležitosti svetovej výstavy Expo 58

Luxembursko

Luxembursko vynikalo podobne ako Belgicko v hutníctve železa a čiastočne si toto odvetvie zachovalo. Krajina je jednou z **finančných veľmocí** Európy. Veľmi silné postavenie má bankovníctvo a poisťovníctvo. Vyniká pestovanie **viníča** – málokde na svete sa rodí kvalitné hrozno na úrovni 50. rovnobežky. Vinárska oblasť sem zasahuje zo susedného Nemecka. Nemčina má v Luxembursku rovnoprávne postavenie s francúzštinou a s oficiálnym úradným jazykom, ktorým je luxemburčina (zmes oboch jazykov trochu bližšia k francúzštine).

Holandsko

Holandsko možno označiť za najnižšie položenú krajinu Európy. Veľkú časť pobrežia tvoria **delty riek** Rýn, Maas a Šelda. Rieky sú vzájomne prepojené množstvom prieplovov a kanálov. Pôvodné lesy boli v minulosti vyrúbané. Niektoré oblasti štátu sú tak nízko, že sa museli vybudovať hrádze, aby ich nezaplavilo v prípade hoci len malého zvýšenia morskej hladiny. Prehradením určitých častí pobrežia a následným vysušením častí mora vo vnútrozemí, tzv. **poldrov**, získalo Holandsko nie síce najúrodnejšiu, ale vyhovujúcu poľnohospodársku pôdu. Tento „boj s morom“ trvá už niekoľko storočí. Inak sú totiž prírodné podmienky priaznivé: povrch, mierne teploty, dostatok zrážok. Spolu s výhodnou polohou to podmieňuje

Vypočítajte podľa tabuľky na konci učebnice priemernú hustotu zaľudnenia Holandska. Porovnajete zistený údaj s tým istým pre Belgicko ako ďalším husto zaľudneným európskym štátom. Vyjadrite, koľkokrát sú vypočítané hodnoty vyššie v porovnaní s rovnakým údajom pre Slovensko.

vysokú hustotu zaľudnenia. Keď odpočítame štáty s veľmi malou rozlohou, Holandsko je z tohto hľadiska prvé v Európe a na jednom z popredných miest na svete.

Pre **poľnohospodárstvo** je typická prevaha živočíšnej výroby. Vyniká **chov hovädzieho dobytká** na mlieko. Holandské mliečne výrobky, hlavne syry, sú pojmom vo svete. Z rastlinnej výroby má dobré podmienky pestovanie zemiakov a krmovín, ale Holandsko je známe hlavne **produkciou kvetov**. Tulipán je jedným zo symbolov krajiny.

- Trh so sirmi je súčasťou koloritu holandských miest

Holandsko sa zvykne označovať aj ako krajina veterných mlynov. Vietor naozaj pomáha pri získavaní elektrickej energie, ale rozhodujúci podiel majú elektrárne na plynový pohon. **Zemný plyn** sa ťaží z dna Severného mora. Je to prakticky jediná surovina, ktorú Holandsko má. Z dovážaných surovín sa využíva napríklad bauxit na výrobu hliníka a ropa na produkciu pohonných látok a ďalších výrobkov. Značka Shell je spoločná britsko-holandská. Holandsko ešte viac vyniká v **elektrotechnickom priemysle**. Koncern Philips (hlavné sídlo má v meste Eindhoven) reprezentuje širokú škálu spotrebnej elektroniky. Veľkú tradíciu má dovoz kakaových bôbov a výroba kakaového prášku.

- Takmer 20 percent územia Holandska tvoria poldre, ktoré ľudia získali prevažne v 20. storočí. Územia pod úrovňou hladiny Severného mora sú chránené vysokými hrádzami a sú odvodňované rozsiahlymi kanálmi.

Holandsko je rajom pre cyklistov. Cyklocesty sú doslova všade – v mestách aj na vidieku. Doslova na každom kroku sa dajú nájsť aj požičovne bicyklov.

Krajina je pretkaná väčšími a menšími riekami a prieplymi. Na plavbu po nich si možno prenajať menšie obytné lode. Školenie „kapitána“ a „posádky“ trvá iba chvíľu. Niekoľko kajút, „obývačka“ a sociálne zariadenia úplne stačia na zabezpečenie nevyhnutného pohodlia. Takýto spôsob dovolenky je rozšírený aj v ďalších nížinatých oblastiach štátov s pokojnejšími tokmi riek, prieplymi a kanálmi. Zaujímavé je prekonávanie prípadných výškových rozdielov pomocou vzdúvadiel. Na to však už treba obsluhu. Keď klesne v zime teplota niekoľko dní pod bod mrazu, veľa z týchto tokov zamrzá a možno sa po nich korčuľovať.

Holandsko aj Belgicko majú rovnaký štátny symbol – leva. Tento živočích zvykne symbolizovať monarchie.

Dve najväčšie mestá **Amsterdam** (je hlavným mestom) a **Rotterdam** majú odlišný význam. Amsterdam vyniká službami, turistickými zaujímavosťami, napríklad zdvíhacími mostmi v historickom centre mesta. Rotterdam leží v blízkosti ústia Rýna, čo podmienilo vznik najväčšieho prístavu v Európe. Je to priemyselné a dopravné centrum štátu.

▪ Veterné mlyny sa podieľajú na podobe holandského vidieka. Mnohé z nich majú značnú historickú hodnotu a slúžia aj ako múzeá.

▪ Prístav v Rotterdame je považovaný za najväčší v Európe a jeden z najväčších na svete. Loď na obrázku prerobili na hotel.

▪ Holandsko je oprávnené označované ako krajina tulipánov

Čím je známe Holandsko?

Krajina tulipánov, veterných mlynov, drevákov, poldrov, bicyklov, ale aj múzeí; známe syry Edam a Gouda; značka Philips; maliari Rembrandt, Rubens, van Gogh; Oranjes – označenie používané najmä v športe.

Úlohy na opakovanie:

1. Ktoré odlišné časti možno vyčleniť vo Francúzsku z hľadiska prírodných podmienok? Čím sú spôsobené rozdiely medzi nimi a ako sa prejavujú?
2. Ktorý zdroj elektrickej energie sa najviac využíva a) vo Francúzsku; b) v Holandsku? Zdôvodnite.
3. V čom sú rozdiely medzi flámskou a valónskou časťou Belgicka? Uvedte podľa mapy príklady miest, ktoré sa nachádzajú vo Flámsku a vo Valónsku.
4. S ktorými výrobkami (značkami) z Francúzska alebo štátov BENELUX-u ste sa stretli v našich obchodoch? Ktoré známe značky francúzskych automobilov majú svoj veľký závod na Slovensku? V ktorom meste?

Spojené kráľovstvo

Spojené kráľovstvo sa rozprestiera na ostrove **Veľká Británia**, viacerých menších ostrovoch a zaberá aj severnú časť ostrova **Írsko**. Pre spoločné pomenovanie všetkých týchto ostrovov sa často používa názov Britské ostrovy. Spojené kráľovstvo sa skladá zo 4 historických krajín: **Anglicka**, **Škótska**, **Walesu** [uejlsu] a **Severného Írska**. Celý názov Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska vyjadruje jednotu historických krajín na jednom ostrove s časťou ďalšieho ostrova.

Ktoré more a ktorý prieliv oddeľuje Veľkú Britániu od európskej pevniny? Ktoré more sa nachádza medzi Veľkou Britániou a Írskom? Pracujte s mapou.

Britské ostrovy sú od európskej pevniny oddelené iba pomerne úzkym **Lamanšským prielivom**. Ich vývoj bol v porovnaní so zvyškom svetadiela odlišný. Spojené kráľovstvo bolo v určitom čase (od konca 17. do polovice 19. storočia) najrozvinutejším štátom sveta. Hlavnú zásluhu na tom malo námorné loďstvo, ktoré spájalo ostrovy s krajinami mimo Európy – kolóniami. Ich bohatstvo na nerastné suroviny aj rozmanité poľnohospodárske plodiny bolo veľmi dôležité pre rýchly rozvoj priemyslu.

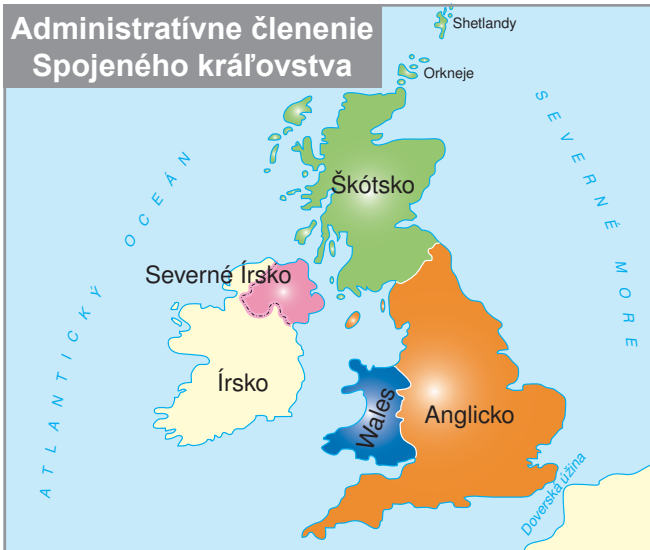
Spojené kráľovstvo sa väčšiny kolónií vzdalo bez toho, aby sa všetkými prostriedkami (aj násilím) snažilo udržať si v nich moc. Aj preto má s väčšinou z nich naďalej dobré vzťahy. Reprezentuje ich **Britské spoločenstvo národov**, tzv. Commonwealth. Britský panovník je formálnou hlavou štátu vo viacerých krajinách, napríklad v Kanade, Austrálii, na Novom Zélande.

Zistite, ktoré významné štáty boli britskými kolóniami. Nájdete ich vo všetkých obývaných svetadieloch. Môžete na to využiť poznatky z dejepisu alebo historické mapy ešte z prvej polovice 20. storočia. (Námet na malý projekt.)

Prírodné podmienky oboch ostrovov na západe Európy sú ovplyvnené Atlantickým oceánom a prevládajúcim prúdením zo západu. Preto sa **podnebie** vyznačuje dostatkom zrážok a pomerne malými rozdielmi medzi teplotou v lete a v zime. Sneh je v zime pravidlom iba v pohoriach na severe Veľkej Británie. V porovnaní s počasím v strednej Európe je tu oveľa väčší počet veterných dní.

Najdlhšia rieka **Temža** preteká cez Londýn a je pomocou dlhých prieplovov spojená s inými riekami. Vodné cesty sa využívajú na **vodnú dopravu**, najmä na prepravu surovín a tovarov. Vďaka vysokému prílivu je Londýn významným **medzinárodným prístavom** aj napriek tomu, že je vzdialený viac ako 60 km od morského pobrežia.

Spojené kráľovstvo

V **obyvateľstve** Spojeného kráľovstva majú okrem štyroch väčšinových národov významné zastúpenie prisťahovalci a ich potomkovia. Najviac ich prichádzalo v priebehu 20. storočia zo štátov Britského spoločenstva. V súčasnosti pracuje na britských ostrovoch aj veľa Slovákov. Z kresťanských vierovyznaní majú prevahu protestanti nad katolíkmi. Najrozšírenejšia je anglikánska cirkev, ktorú založil panovník Henrich VIII. ako prejav vzdoru voči pápežovi.

Poľnohospodárstvo oboch ostrovných štátov je výrazne orientované na **živočíšnu výrobu**. Tradičný je chov **hovädzieho dobytka**, ale ešte väčší význam má chov **oviec**. Dobré podmienky má aj chov **koní**, keďže dostihy patria k najviditeľnejším prvkom britských tradícií. Spojené kráľovstvo vyniká v produkcii **ovčej vlny** a výrobkov z nej, významná je aj výroba mlieka, mliečnych výrobkov, mäsa a niektorých druhov alkoholu. V Spojenom kráľovstve sa darí niektorým plodinám menej náročným na teplo. V popredí je napríklad v produkcii zemiakov.

V minulosti bol **priemysel** založený na rozsiahlej **ťažbe domácich surovín** – hlavne čierneho uhlia – ale s ňou sa už takmer prestalo. Na ťažbu nadväzujú hutníctvo a ťažké strojárstvo, ktorých produkcia sa už takisto výrazne znížila. Spojené kráľovstvo však nemá výrazné problémy so zdrojmi energie, pretože v 70. rokoch 20. storočia boli v **Severnom mori** objavené ložiská **ropy**.

V súčasnosti je priemysel orientovaný na modernejšie odvetvia. Britské značky **automobilov** sú v Európe rozšírené menej. Známe sú hlavne tie luxusné – Rolls Royce a Jaguar. Viaceré pôvodom kontinentálne značky sa v Spojenom kráľovstve predávajú pod inou značkou a navyše so špeciálnymi úpravami. Opel je napríklad Vauxhall. Spojené kráľovstvo je naďalej jedným z popredných výrobcov **lodí** a má rozsiahlu produkciu **lietadiel**.

▪ Pobrežie Veľkej Británie tvoria prevažne strmé skalné útesy s menšími plážami

Ťažba ropy a zemného plynu v Severnom mori

Legenda

- ťažba ropy
- ťažba zemného plynu
- plynovody a ropovody

Pre Britov je zvyšok Európy „kontinent“. Preto sa spomínajú kontinentálne značky.

V čom podľa vás spočívajú úpravy automobilov predávaných v Spojenom kráľovstve? Predstavte si, že prídete do Spojeného kráľovstva a budete sa pohybovať po uliciach niektorého mesta. Na čo si musíte dávať pozor?

Vlastné značky reprezentujú aj **elektrotechnický priemysel** a výrobu **spotrebnej elektroniky**. Tieto odvetvia, podobne ako chemický priemysel, sú na vzostupe. Opakom je textilný priemysel, ktorý má síce obrovskú tradíciu, ale v súčasnosti už nestačí konkurovať lacnejším výrobkom, hlavne z Ázie.

Ktoré látky pochádzajú zo Spojeného kráľovstva? Jedna z nich je pomenovaná podľa jedného z najväčších miest v Anglicku, z druhej, ktorej názov je iba jednoslabičný, sa robia veľmi trvanlivé a odolné (spravidla hrubšie) súčasti odevov.

Hlavným mestom, sídlom parlamentu, vlády aj kráľovskej rodiny, je **Londýn**. Je to súčasne jedno z troch najväčších miest Európy. Tomuto postaveniu odpovedá množstvo historických a kultúrnych pamiatok. Parlament, most Tower Bridge, Buckinghamský palác, Big Ben, Katedrála sv. Pavla – to je iba niekoľko z nich. Z veľkých miest vyrástli **Birmingham** a **Manchester** hlavne ako priemyselné, **Liverpool** a **Glasgow** (najväčšie mesto Škótska) zásluhou veľkých prístavov. Vo svete sú známe univerzitné mestá **Oxford** a **Cambridge** [kembridž].

Anglické názvy z textu preložte do slovenčiny, ak je to možné. Povedzte, prípadne zistite, čím sú významné.

Špecifický je britský vidiek s mnohými hradmi a zámkami – honosnými sídlami bývalých aj súčasných šľachticov.

Novodobá história Spojeného kráľovstva sa píše od 11. storočia, ale niektoré pamiatky (obdivované kamenné monolity v okolí Stonehenge a na Cornwalskom poloostrove) pochádzajú z obdobia pred našim letopočtom. Preto sa aj často označujú ako prehistorické.

Spojené kráľovstvo má svoje tradície, ktoré vo svete nie sú príliš bežné. Patrí k nim napríklad pitie čaju. „Čaj o piatej“ znamená nielen olovrant, ale aj menšiu spoločenskú udalosť. Podmienkou vzniku takejto tradície boli možnosti lacného dovozu čajových lístkov z bývalých kolónií. V konverzácii sa veľmi často hovorí o počasí. Príčinou môže byť jeho premenlivosť, ale aj dlhšie obdobie stabilného počasia, pretože to sa vymyká norme.

Špecifické sú niektoré športy. Okrem futbalu je Spojené kráľovstvo aj kolískou kriketu alebo rugby.

V Londýne, ale aj iných mestách, jazdia poschodové autobusy. Červené telefónne búdky sú už pomaly historickým skvostom, ale typický oblečení policajti vo vysokých klobúkoch patria stále k súčasnosti Spojeného kráľovstva. Veľkej úcte a pozornosti médií sa teší kráľovská rodina.

▪ Tower Bridge bol dokončený v roku 1894, spodná časť mostu medzi vežami sa dá otvoriť, aby mohli pod mostom prechádzať lode

▪ Moderná architektúra v londýnskej štvrti Docklands

▪ Kráľovský palác v Edinburghu, hlavnom meste Škótska, navštevuje kráľovská rodina niekoľkokrát v priebehu roka

▪ Kamenné stavby v blízkosti mestečka Stonehenge nemajú celkom jasný pôvod

Škótsko bolo až do roku 1707 samostatným štátom. Po pripojení k Anglickému kráľovstvu si však zachovalo istý stupeň nezávislosti. Škótsko má vlastný právny systém, súdnictvo a vzdelávanie na všetkých stupňoch, ktoré sa odlišuje od vzdelávania v Anglicku a Walesu. Má aj vlastný bankový systém a bankovky, ktoré však platia iba na území Spojeného kráľovstva.

Spojené kráľovstvo prakticky nemá jednotný symbol. Ponúka sa lev ako symbol monarchie, ale ten reprezentuje hlavne Anglicko. Ďalšími živočíšnymi symbolmi Anglicka sú červená líška a buldog, z rastlinných vyniká ruža. Symbolmi Škótska sú najmä bodliak a typická károvaná látka, ktorá sa používa aj na tradičné mužské sukne. Drak je najznámejším symbolom Walesu.

▪ Škótska a britská bankovka rovnakej hodnoty

▪ Edinburgh – nové mesto

▪ Chov oviec patrí medzi tradičné súčasti britského poľnohospodárstva

Čím je známe Spojené kráľovstvo?

Kráľovná a celá kráľovská rodina; svetoznámy dramatik William Shakespeare, detektív Sherlock Holmes ako románová postava; športy: futbal, rugby, kriket, dostihy; jazdí sa vľavo (aj v Írsku); jazero Loch Ness; špecifický humor.

Írsko

V minulosti bolo súčasťou Spojeného kráľovstva celé Írsko. Väčšia časť ostrova sa osamostatnila až v 20. rokoch 20. storočia a vytvorila republiku **Írsko**. Írsko bolo zamerané viac poľnohospodársky, pritom však pôda nebola zvlášť úrodná. Preto má **prevahu živočíšna výroba**, ktorá je zameraná podobne ako v Spojenom kráľovstve na chov hovädzieho dobytku, oviec a koní. Malé zastúpenie priemyslu bolo v minulosti (hlavne v 19. storočí) rozhodujúcim dôvodom **vyst'ahovalectva**. Íri sa najviac sťahovali do Spojeného kráľovstva a do USA.

Po vstupe krajiny do Európskej únie sa výrazne zmenila hospodárska orientácia krajiny. Priemysel prestal byť zameraný iba na spracovanie poľnohospodárskych produktov, ale začali sa rozvíjať modernejšie odvetvia. Z nich získali rozhodujúce postavenie **elektrotechnický** priemysel a výroba **spotrebnej elektroniky**, najmä počítačových komponentov. Z tradičných odvetví vyniká výroba alkoholu, najmä piva (známou značkou je Guinness).

Obyvatelia Írska ovládajú angličtinu, ale v skutočnosti patria k málopočetnej keltskej jazykovej skupine. Jej príslušníci žijú aj vo Walese, na Normanských ostrovoch v blízkosti pobrežia Francúzska a na Normanskom polostrove.

Írsko sa často označuje ako zelený ostrov. Nevyniká pritom bohatstvom lesov, skôr to vyjadruje veľké zastúpenie lúk a pasienkov.

Symbolom Írska je trojlístok (niekedy sa uvádza štvorlístok) ako vyjadrenie jednoty troch pilierov kresťanskej viery – Otca, Syna a Ducha svätého.

▪ Budova Najvyššieho súdu Írska The Four Courts v Dubline

▪ Rybársky dom na ostrove Aran pri západnom pobreží Írska

Spojené kráľovstvo je domovom mnohých osobností modernej (populárnej) hudby. Určite to súvisí s používaním angličtiny ako univerzálneho jazyka tohto druhu hudby. (Podobne je taliančina univerzálnym jazykom opery.) Pokiaľ však ide o typickú národnú hudbu, je Írsko celkom výnimočné. Tradície pochádzajúce ešte od predchodcov dnešných Írov, Keltov, pretrvali až do súčasnosti.

Čím je známe Írsko?

Kelti; pivo (Guinness) a whisky; ovce a kone; tradičná hudba a tance, veľa interpretov modernej hudby (U2, Cranberries, ...).

Úlohy na opakovanie:

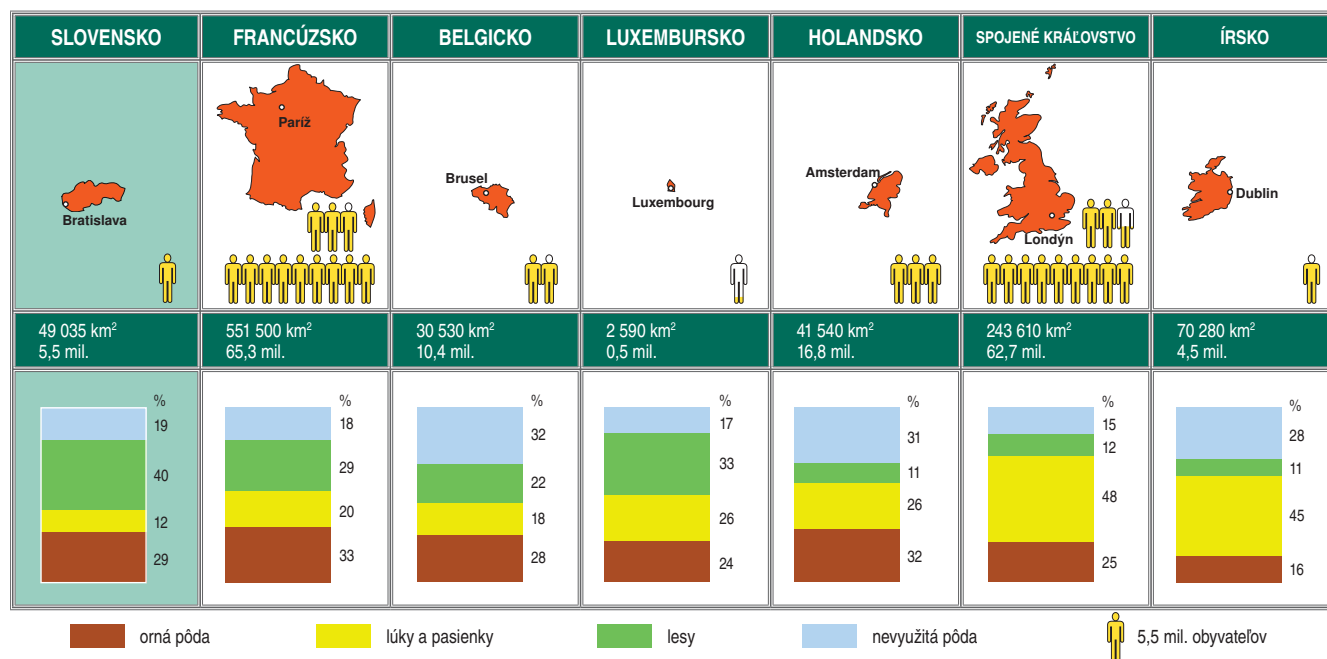
1. Čím sa odlišujú ostrovy Veľká Británia a Írsko od ostatných častí nášho svetadiela z hľadiska prírodných podmienok? Porovnajzte hlavne povrch a podnebie.
2. V čom spočívajú rozdiely medzi Spojeným kráľovstvom a Írskom na jednej strane a ostatnými štátmi západnej Európy na strane druhej z hľadiska využitia krajiny?
3. Čo by vás lákalo vidieť v Spojenom kráľovstve? V ktorej mene by vám alebo vašim rodičom vystavili účty v hoteloch alebo v obchodoch pri návšteve Spojeného kráľovstva?
4. Porozprávajte o odlišnostiach prírody a života ľudí v historických krajinách Spojeného kráľovstva. Môžete vychádzať z vlastných skúseností, ale aj z informácií v médiách.

Západná Európa – zhrnutie

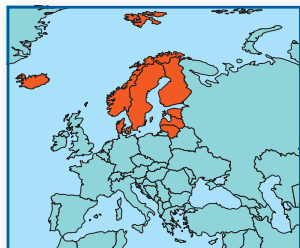
Štáty západnej Európy ležia v blízkosti Atlantického oceána a jeho okrajových morí. Spojené kráľovstvo a Írsko majú ostrovnú polohu, zostávajúce štáty sa nachádzajú na pevnine. Ich podnebie je výrazne ovplyvnené blízkosťou oceána, povrch nepredstavuje takmer žiadne prekážky pre dopravné spojenia.

Západná Európa, najmä Spojené kráľovstvo, Francúzsko a Holandsko, patrila už v dávnejšej minulosti k popredným oblastiam sveta. Spolu s Nemeckom a niektorými ďalšími štátmi Európy patria jej štáty aj v súčasnosti medzi najrozvinutejšie. Sú v popredí najmä vo výrobe dopravných prostriedkov, elektrotechniky, zavádzaní moderných technológií aj v niektorých odvetviach spotrebného priemyslu. Francúzsko je z hľadiska prírodných podmienok aj kultúrno-historických možností najpríťažlivejším štátom z hľadiska cestovného ruchu. V štátoch západnej Európy sa najlepšie dohovoríte po anglicky alebo po francúzsky.

Úlohy na záverečné opakovanie:

1. Porovnajme hustotu zaľudnenia štátov západnej Európy s hustotou zaľudnenia Slovenska. Čím sú spôsobené rozdiely? Ktorý zo štátov má ako jediný nižšiu hustotu zaľudnenia?
2. Ku ktorým jazykovým skupinám patria obyvatelia západnej Európy? Okrem dvoch najpočetnejších tam žijú obyvatelia iných jazykových skupín. Zistite ktorých a využite na to vhodné mapy z atlasu.
3. Porovnajme podľa grafov využívanie krajiny v jednotlivých štátoch západnej Európy a na Slovensku. V čom sú podobné črty, v čom výrazné rozdiely? Zdôvodnite.

Boli ste už v severnej Európe? Ak áno, čo vás najviac zaujalo? Porozprávajte o tom vašim spolužiakom a nezabudnite pritom ukázať aj na mape, ktoré miesta ste navštívili. Rovnako môžete spolužiakov oboznámiť so zaujímavosťami, ktoré ste o severnej Európe videli v televízii, alebo čítali v časopisoch, prípadne na internete.

Severná Európa vyniká na mape Európy tým, že veľkú časť jej územia ohraničujú moria. Sú štyri a patria dvom oceánom – **Atlantickému** a **Severnému ľadovému**. Na západe a severe sú **Severné, Nórske** a **Barentsovo** more. **Baltské** more tvorí v podstate jeden veľký záliv, ktorým Atlantický oceán preniká do vnútra európskej pevniny. Malá časť severnej Európy leží už v **subarktickom podnebnom pásme**, pričom najchladnejšie býva vo vnútrozemí, na severe Švédska a Fínska. Väčšia časť územia sa nachádza v miernom pásme, pričom na podnebie viac vplyva oceán ako pevnina.

Určte, prečo **morské pobrežie** na severe Nórska nezamrzá, hoci leží oveľa severnejšie ako počas niektorých zím zamrzajúci **Botnický záliv**.

Nájdite spomenuté oblasti na mape. Nájdite na mape Európy štáty, ktoré patria do severnej Európy.

Povrch severnej Európy v minulosti formoval **ľadovec**. V súčasnosti sa ľadovce vyskytujú najmä v Škandinávskych vrchoch, ktoré sa tiahnu pozdĺž celého Škandinávského polostrova. Pozostatkom činnosti ľadovca sú úzke a dlhé **morské zálivy – fjordy**, ako aj veľké množstvo **jazier** v nižšie položených územiach.

Ktorý druh **ľadovcov** nájdeme v severnej Európe v súčasnosti? Vplyv ktorého **prevládá** v minulosti?

V severnej Európe žije v porovnaní s inými oblasťami Európy veľmi málo obyvateľov. Vzhľadom na charakter prírodných podmienok a **nízkú hustotu zaľudnenia** ovplyvňuje človek prírodné prostredie len veľmi málo. Preto má väčšina štátov tejto oblasti **vysoké zastúpenie lesov** (pozri diagramy na str. 85).

▪ **Fjordy** sú dlhé údolia vytvorené **pevninským ľadovcom**. Svahy sú veľmi strmé a miestne potoky ich prekonávajú nádhernými vodopádmi. Na obrázku je jeden z **najväčších – Sognefjord**.

Dánsko a Island

Dvojica štátov severnej Európy, ktorá sa výrazne líši od ostatných krajín oblasti, ale aj navzájom. Island bol v minulosti súčasťou Dánska a úplnú nezávislosť získal až v polovici 20. storočia.

Dánsko

Hamlet – známa literárna postava, hrdina rovnomennej drámy Williama Shakespeara [šejkspíra]. Dejiskom príbehu je zámok Kronborg v meste Helsingør [elsinjoer] na severovýchodnom výbežku ostrova Sjælland [šjelan]. Zámok je od roku 2000 zapísaný v zozname UNESCO.

Dánsko sa rozprestiera na **Jutskom polostrove** a viacerých priľahlých ostrovoch. Jeho povrch je v porovnaní s väčšou časťou severnej Európy **nížinatý**. Najvyšší vrch Dánska má približne rovnakú nadmorskú výšku ako časť Bratislavy v blízkosti Dunaja. Na niektorých miestach morského pobrežia na pevnine aj ostrovoch sú vysoké kriedové útesy. Podobné sú aj na juhovýchode Anglicka.

O čom svedčí prítomnosť kriedových útesov na západe Dánska aj na juhovýchode Anglicka?

▪ Kráľovský zámok Frederiksborg severne od Kodane má vzácne pamiatky a nádherné okolie

Prímorská poloha a pomerne malá vzdialenosť od Atlantického oceánu výrazne ovplyvňujú **podnebie** Dánska. Typické preň sú mierne letá, zimy, ktoré sú spravidla teplejšie ako na Slovensku, dostatok zrážok počas celého roka a veľa veterných dní.

Dánsko vyniká vyspelým poľnohospodárstvom, hlavne **živočíšnou výrobou**. V rámci Európskej únie sa presadzuje nielen **mliekom** a mliečnymi výrobkami, ale aj **mäsom**. Významným potravinárskym produktom Dánska je **pivo**. Značky Tuborg alebo Carlsberg pochádzajú práve z tejto krajiny. Pre potreby poľnohospodárstva slúži aj časť ďalších priemyselných odvetví, napríklad **výroba poľnohospodárskych strojov** a **priemyselných hnojív**. Dánsko má aj veľké ložiská **zemného plynu**, ktorý získava z dna Severného mora.

Výroba elektrickej energie je založená práve na využívaní zemného plynu. Približne pätinu elektrickej energie vyrobí Dánsko vo **veterných elektrárňach**. Z hľadiska ich podielu na výrobe je prvé v Európe. Dánsko je známe ako krajina pôvodu stavebníc značky LEGO.

Keďže územie štátu sa rozprestiera na viacerých ostrovoch, dôležité je ich dopravné spojenie. V tom má stále veľkú úlohu **vodná doprava**, ale v ostatných desaťročiach sa pokročilo aj vo využívaní ďalších druhov dopravy.

Mostmi sa vzájomne spojili dva najväčšie ostrovy Sjælland a Fyn a podobne sa takto dá dostať z ostrova Sjælland do neďalekého Švédska. Nad hladinou mora je však iba časť týchto mostov (približne polovica). Na zvyšku vzdialenosti sa most mení na podmorský tunel.

Podľa textu a mapy vyhľadajte miesta, kde sú postavené uvádzané mosty.

▪ Stredná, najvyššia časť 16 km dlhého mosta cez prieliv Øresund z Kodane do Malmö

Aj keď do Dánska nezvyknú chodiť ľudia aby sa v lete okúpali, má tento štát veľa zaujímavostí. Hlavné mesto **Kodaň** (København) má veľmi dobrú polohu na vstupe do úžiny Øresund (najužšej časti prielivu Kategat). Je sídlom kráľovskej rodiny, nájdeme tu viaceré historické budovy a pamiatky, ale aj veľký zábavný park Tivoli. Známu atrakciou Kodane je socha Malej morskej panny.

Zistite čo najviac informácií o pôvode tejto sochy.

Druhým najväčším mestom Dánska a najväčším mestom na Jutskom polostrove je Aarhus. Najväčším mestom na ostrove Fyn je **Odense**.

Keď spojíme ostrovy Veľkú Britániu a Island, približne na polceste medzi nimi nájdeme súostrovie **Faerské ostrovy**. Patria síce Dánsku, ale majú značnú nezávislosť (autonómiu) hlavne z hospodárskeho hľadiska. Ostrovy sa vyznačujú dobrými podmienkami na **rybolov** a chov oviec. Produkty z týchto činností majú pre hospodárstvo krajiny najväčší význam.

Faerské ostrovy majú vlastnú menu, vlajku a reprezentácie vo viacerých športoch.

Čím je známe Dánsko?

Kráľovský palác Amalienborg a katedrála v meste Roskilde (zapísaná v zozname UNESCO). Slávni spisovatelia: Hans Christian Andersen (rozprávky), Karen Blixenová (diela pre dospelých). Fyzik a chemik Niels Bohr, cestovateľ a objaviteľ Vítus Bering. Európska veľmoc v bedminton.

▪ Symbol Kodane – Malá morská panna je cieľom všetkých turistov

Island

14. novembra 1963 zavčasu ráno spozoroval kuchár veľrybárskej lode plviacej sa južne od Islandu na obzore tmavý dym. Posádka sa rozhodla zistiť, čo je jeho zdrojom. Ukázalo sa, že nejde o žiadnu horiacu loď, ale o výsledok sopečnej aktivity. V priebehu najbližších hodín a dní viedli sopečné erupcie k vytvoreniu novej pevniny – ostrova Surtur (po anglicky Surtsey). V ďalších rokoch sa stal predmetom intenzívneho záujmu vedcov, ktorí na ňom mohli študovať nielen sopečné horniny, ale aj prvé stopy života na ostrove. V roku 2008 zapísali ostrov do zoznamu UNESCO ako unikátny príklad vývoja neživej aj živej zložky prírody na Zemi.

Udalosť opísaná v úvodnom texte naznačuje jeden z významných rozdielov, ktorým sa Island odlišuje od Dánska, aj od ostatných častí severnej Európy. Ďalšie rozdiely vidno pri pohľade do atlasu alebo na diagrame na str. 85.

Charakterizujte rozdiely medzi Islandom a ostatnými štátmi severnej Európy. Zamerajte sa najmä na polohu, povrch a geologický pôvod krajiny.

Island je krajinou ľadovcov a gejzírov. Aktívna sopečná činnosť a množstvo horúcich prameňov súvisia s geologickou stavbou ostrova, ktorý je jedným z mála miest, kde sa **Stredoatlantický chrbát** objavuje nad hladinou oceána. Islandské **sopky** sú stále aktívne a najznámejšou z nich je **Hekla**. Sopečná činnosť ohrozuje najmä málo obývané oblasti štátu, a tak môže Island viac využívať jej pozitívne dôsledky. Horúce pramene slúžia napríklad na vykurovanie mnohých budov, ale aj skleníkov. Na ostrove sa preto v nevelkom množstve pestujú niektoré druhy subtropického ovocia a dokonca aj banány.

Ľadovce zaberajú značnú časť vnútrozemia Islandu, ale niektoré siahajú až do mora. Vytvorili sa hlavne v dôsledku vlhkého podnebia, na ktoré vplýva **Severoatlantický prúd**. Veľké mrazy nenastávajú na Islande ani v zime, hoci zasahuje až k Severnej polárnej kružnici. Najlepšie podmienky pre život ľudí sú na pobreží ostrova. More má pre Island veľký hospodársky význam, pretože poskytuje veľmi dobré podmienky pre **rybolov**.

Vysvetlite, prečo sú v mori okolo Islandu priaznivé podmienky pre výskyt množstva rýb.

Island nemá žiadne železnice a také cesty, aké poznáme u nás, sú najmä v okolí väčších miest. Do odľahlejších častí krajiny sa dá dostať hlavne terénymi automobilmi. Lepšie je rozvinutá **vodná doprava**, ktorá sa na rozdiel od minulosti využíva na prepravu osôb v menšej miere. Island je častým miestom medzipristátí pri letoch z Európy do Severnej Ameriky. Hlavné a súčasne jediné väčšie mesto **Reykjavík** by bolo podľa počtu obyvateľov tretím najväčším mestom Slovenska.

Čím je známy Island?

Spisovateľom, držiteľom Nobelovej ceny Haldórom Laxnessom, speváčkou Björk, sopkami a gejzírmí; prvým demokraticky zvoleným parlamentom (už v 10. storočí); mužskou hádzanou ako najúspešnejším športovým odvetvím.

▪ Krajinu Islandu formujú prejavy sopečnej činnosti a ľadovec. Nízka tundra pokrýva značnú časť vnútrozemia.

▪ Utuhnutá čadičová láva vytvára typické stĺpovité útvary

▪ Reykjavík leží na pobreží tak ako väčšina islandských miest

Úlohy na opakovanie:

1. Podľa mapy určte, v ktorých zo štátov severnej Európy prevládajú nížiny a v ktorých pohoria. Aká je nadmorská výška najvyššieho vrchu severnej Európy?
2. Porovnajte Dánsko a Island z hľadiska počtu obyvateľov, hustoty zaľudnenia, povrchu a zamerania hospodárstva. Ktorý z týchto dvoch štátov je republikou?
3. Zistite v ponuke cestovných kancelárií, koľko by vás stála dovolenka na Islande (na Faerských ostrovoch). Čo by podľa vás bolo zaujímavé vidieť v oboch týchto krajinách?
4. Nájdite na mape Beringov prieliv a Beringovo more. Ktorá cesta z Európy bola najkratšia, aby sa námorníci dostali k najužšiemu miestu medzi Áziou a Amerikou? Ako súvisia spomenutý prieliv a more so severnou Európou?

Nórsko a Švédsko

Švédsko a Nórsko sa často označujú ako škandinávské štáty. Oba sa rozprestierajú na Škandinávskom polostrove a oboma sa tiahnu Škandinávské vrchy. Označenie je pre tieto dva štáty úplne presné.

Nórsko

Nórsko sa najčastejšie zvykne charakterizovať ako krajina fjordov. Tieto morské zálivy sú dlhé aj niekoľko desiatok kilometrov a najdlhší z nich, Sognefjord má spolu s bočnými zálivmi viac ako 200 kilometrov. Dva fjordy sú pre svoju krásu a zachovanosť prírodnej scenérie zapísané v zozname UNESCO. Sú to Geirangerfjord a Nærøyfjord. Oba ležia na juhozápadnom pobreží Nórska a Nærøyfjord je jedným z mnohých bočných zálivov Sognefjordu.

Nórsko sa tiahne pozdĺž západného a severného pobrežia Škandinávského polostrova. Jeho **pobrežie je veľmi členité** a mimoriadne dlhé. Meria viac ako 2 560 km. Tvorí ho veľké množstvo zálivov – **fjordov**.

Značná časť územia sa rozprestiera na sever od Severnej polárnej kružnice. V týchto miestach v letnom období slnko viac dní alebo aj týždňov nezapadne, ale v zime zase rovnako dlho vôbec nevyjde nad obzor. Jav, keď slnko nevyjde alebo nezapadne, sa označuje **polárna noc** a **polárny deň**. Veľký rozdiel v dĺžke dňa a noci v lete a v zime je typický pre všetky štáty severnej Európy.

V severnej Európe sa pomerne často vyskytuje polárna žiara – jav, ktorý u nás môžeme vidieť iba veľmi zriedkavo. Efekt je spôsobený vstupom elektricky nabitých častíc tzv. slnečného vetra do vrchných častí atmosféry. Keď sa tieto častice dostanú do blízkosti magnetických pólov Zeme, vychylujú sa smerom k zemským pólom.

V povrchu **Nórska** jednoznačne prevládajú pohoria. Jeho najvyšší vrch – **Galdhøpiggen** – je súčasne najvyšším vrchom Škandinávskych vrchov aj celej severnej Európy. Je iba o necelých 200 metrov nižší ako náš Gerlachovský štít. Vo väčšej nadmorskej výške sú podmienky typické pre subarktické pásmo, ale inak je **podnebie** pod výrazným vplyvom Severoatlantického prúdu.

Ako sa prejavuje vplyv Severoatlantického prúdu na podnebie Nórska? Do ktorej podnebanej oblasti patrí väčšia časť jeho územia?

▪ *Galdhøpiggen (2 469 m n. m.) je najvyšší vrch Nórska aj celej severnej Európy. Pri výstupe naň sa treba pripraviť na prechod po ľadovci.*

Významnú úlohu v hospodárskom živote Nórska má **more**. Oddávna sa využívalo na **rybolov** a slúžilo aj ako **dopravná cesta**. Nórsko dodnes vyniká ako veľmoc v rybolove a aj z hľadiska objemu tovaru, ktorý sú schopné prepraviť námorné lode. Od 70-tych rokov 20. storočia využíva Nórsko **Severné more** aj na **ťažbu ropy** z jeho dna. Rýchlo sa stalo popredným európskym producentom tejto dôležitej suroviny. Napokon, s morom sú spojené aj viaceré osobnosti Nórska.

Roald Amundsen sa stal prvým človekom, ktorý sa dokázateľne dostal na Južný pól. Ďalší moreplavec, Thor Heyerdal, sa preplavil cez Tichý oceán z Južnej Ameriky do Austrálie vo veľmi primitívnej lodi, čím potvrdil, že v minulosti bola takáto plavba možná.

Ktoré moria obmývajú pobrežie Nórska? Ku ktorým oceánom patria tieto moria? Pracujte s mapou.

Nájdite v rôznych informačných zdrojoch články a obrázky o výskumných cestách Thora Heyerdala.

Hornaté vnútrozemie Nórska má nevýhody z hľadiska rýchlosti dopravy alebo možností využívania pre poľnohospodárstvo, ale poskytuje aj niekoľko výhod. Na svoje si tam prídu turisti, ktorým neprekáža chladné a premenlivé počasie, obdivujú pekné prírodné scenérie, prípadne radi lyžujú.

Vzhľadom na povrch má Nórsko možnosť využívať na **výrobu elektrickej energie** kratšie, ale **prudké vodné toky**. Takto získaná energia je pomerne lacná. Preto ju Nórsko môže efektívne využívať na priemyselné výroby, pri ktorých sú vysoké nároky práve na spotrebu elektrickej energie. Patrí k nim napríklad **výroba kovov** – železa, hliníka, medi, zinku, a to aj napriek tomu, že krajina musí príslušné suroviny na spracovanie dovážať. Nórsko vyniká aj v **stavbe lodí** a produkcii zariadení pre väčšie aj menšie vodné elektrárne. **Poľnohospodárstvo** Nórska sa zameriava na živočíšnu výrobu, ktorá je na rozdiel od Dánska menej intenzívna (hospodárske zvieratá sú pri pasení viac ponechané samé na seba). Chová sa hovädzí dobytok, ovce, na severe aj líšky, norky a soby.

Veľké mestá sú v južnej polovici štátu a takmer všetky ležia na morskom pobreží. Hlavné mesto **Oslo** je neďaleko hraníc so Švédskom, druhé najväčšie mesto **Bergen** je známe ako jedno z najdaždivejších v Európe. Z troch najväčších miest leží najsevernejšie starobylý **Trondheim**.

▪ Súostrovie Lofoty pri severozápadnom pobreží Nórska je obľúbené miesto mnohých návštevníkov krajiny. Turisti sa môžu bezprostredne zoznámiť so životom a prácou miestnych obyvateľov – hlavne rybárov.

▪ Námestie v Bergene so zachovanými domami s krásnymi drevenými štítlami typickými pre mnohé prístavné mestá. Obrázok bol urobený v sviatočný deň, o čom svedčia vyvesené zástavy a slávnostné kroje niektorých obyvateľov mesta.

Nájdite na mape významné mestá Nórska, Dánska a Islandu, o ktorých ste čítali v texte.

Na území Nórska sa už dvakrát konali zimné olympijské hry. Podľa počtu obyvateľov je Nórsko najmenší štát, ktorý takéto veľké podujatie zorganizoval.

Zistite v dostupných zdrojoch informácií, v ktorých rokoch a v ktorých mestách sa v Nórsku konali zimné olympijské hry. Zistite, aké úspechy dosiahli na nich naši športovci.

Čím je známe Nórsko?

Cestovateľmi Roaldom Amundsenom a Thorom Heyerdalom; spisovateľmi Sigrid Undsetovou (Nobelova cena za literatúru) či Josteinom Gaarderom (priblížil krásu filozofie deťom a dospelým); súostrovím Lofoty, lyžovaním, každoročným udeľovaním najprestížnejšej z Nobelových cien – za mier. Členovia kráľovskej rodiny sa považujú za „normálnych“ občanov.

Švédsko

Švédsko malo už v 18. storočí veľkú ťažbu rúd niektorých kovov (napríklad železa a medi) a význam nadobudlo aj ich spracovanie.

Medzi pamiatkami zapísanými do zoznamu UNESCO sú dve, ktoré s týmto súvisia. Ide o územie v okolí Veľkej medenej hory v meste Falun, v ktorom sa napríklad domy baníkov a ich rodín zachovali takmer v pôvodnom stave a o zachovanú hutu na výrobu železa v meste Engelsberg.

Zistíte, čím je Falun známy v súčasnosti.

Zo všetkých štátov severnej Európy má Švédsko najväčšiu rozlohu a **najviac obyvateľov**. Obyvatelia patria ku germánskej jazykovej skupine, podobne ako národy, ktoré žijú v štátoch v západnej časti severnej Európy.

Západ Švédska je pozdĺž dlhej spoločnej hranice s Nórskom **hornatý**, na východe a juhu krajiny prevládajú **nížiny**. Keďže vplyv Atlantického oceánu je menší, v podnebí sa už prejavujú väčšie rozdiely v teplote medzi letom a zimou. Zimy bývajú hlavne na severe krajiny a vo vnútrozemí pomerne dlhé a podstatne chladnejšie ako v miestach blízko pobrežia.

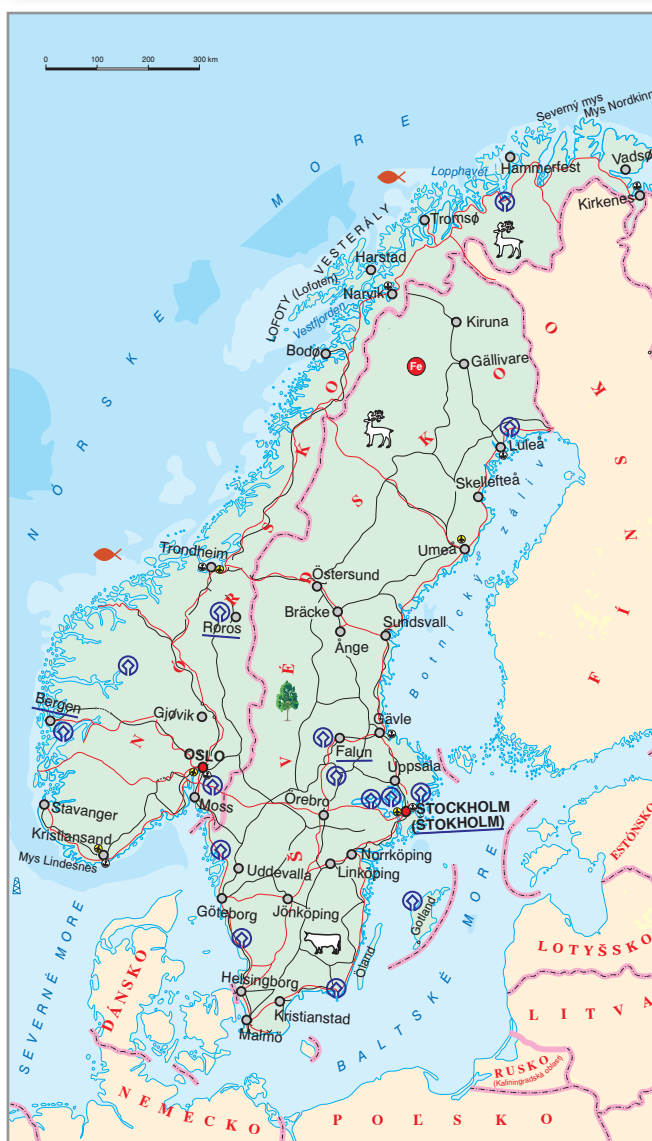
Švédsko je **hospodársky najsilnejším** štátom severnej Európy. Základom pre to sú jednak pomerne bohaté prírodné zdroje a jednak niekoľkostoročný vývoj bez priamej účasti vo vojnách. Kvalitná **železná ruda** (väčšiu časť jej ťažby Švédsko vyváža) vytvorila v minulosti základ pre vyspelé **hutníctvo a strojárstvo**. Švédsko vyniká vo výrobe **osobných aj nákladných automobilov** (napríklad Volvo a Scania), presnej mechaniky (ložiská), ale aj **spotrebnej elektroniky** (značka Electrolux reprezentuje chladničky, práčky, vysávače a ďalšie produkty) a telekomunikačných prístrojov (napríklad značka Ericsson). Druhým významným prírodným zdrojom je **drevo**. Švédsko je veľmocou vo výrobe **papiera, nábytku** a ďalších doplnkov. Značka IKEA je všeobecne známa aj u nás, ale výrobky pre ňu pochádzajú z mnohých, aj menej vyspelých štátov.

V poľnohospodárstve Švédska má v porovnaní s Dánskom a hlavne Nórskom väčšie zastúpenie **rastlinná** výroba. Pestujú sa najmä menej náročné obilniny, krmoviny, cukrová repa a zemiaky. V porovnaní s Nórskom je viac rozšírený chov hovädzieho dobytku.

Dĺžka pobrežia vytvára dobré podmienky pre rozvoj **vodnej dopravy**. Typické nie sú obrovské zaoceánske lode, ale skôr väčšie i menšie trajekty, ktorými sa prepravujú ľudia aj dopravné prostriedky

Zachované hutý sa nachádzajú na mnohých miestach Švédska. Obrázok je z južnej časti krajiny.

hlavne medzi štátmi susediacimi s Baltským morom. Vo Švédsku sú vytvorené veľmi dobré podmienky pre všetky druhy modernej dopravy.

Turisti chodia do Švédska obdivovať peknú **prírodu** a mnohé **kultúrne pamiatky**. V južnej časti Švédska sú pritažlivé viaceré väčšie aj menšie **jazerá**, ktoré umožňujú plaviť sa z východu krajiny až na západ. Na severe, ktorý je hornatejší, láka návštevníkov málo poznačená príroda Škandinávskych vrchov. Jedným z najznámejších národných parkov Švédska aj celej severnej Európy je Abisko. Švédske mestá vynikajú bohatstvom historických a kultúrnych pamiatok. Najznámejšie je hlavné mesto **Štokholm** (vo švédčine Stockholm), ktoré sa zvykne označovať ako Benátky severu.

▪ Pohľad na časť hlavného mesta Štokholm s kráľovským palácom

K najkrajším a najzachovanejším budovám patria radnice a kostoly. Hlavné mesto je navyše sídlom kráľovskej rodiny (zámok Drottningholm leží v jeho blízkosti a je zapísaný do zoznamu UNESCO). Pozoruhodnou pamiatkou hlavného mesta je cintorín s hrobmi zasadenými do prostredia lesa.

Západ a juh Švédska má svoje centrá v mestách **Göteborg** [joeteborg] a **Malmö**. Významné sú aj univerzitné mestá Uppsala a Lund.

Čím je známe Švédsko?

K známym osobnostiam patria vynálezca dynamitu Alfred Nobel, spisovateľka Astrid Lindgrenová (autorka Pippi Dlhej Pančuchy), filmový režisér Ingmar Bergman, viaceré hudobné skupiny (veľmi populárna je stále ABBA). Značky Volvo a Scania (automobily), IKEA (nábytok), Electrolux (elektro-nika), SKF (ložiská). Hokej a lyžovanie ako národné športy: Vasov beh má takmer 100 km.

Ktoré osobnosti švédskeho umenia, športu alebo politiky poznáte? Pripravte si o nich krátke informácie pre spolužiakov.

Úlohy na opakovanie:

1. Nájdite na mape významné mestá Nórska a Švédska, o ktorých ste čítali v texte. Približne na Severnej polárnej kružnici leží prístav, cez ktorý sa vyváža železná ruda zo Švédska. Ako sa volá toto nórske mesto?
2. Porovnajzte navzájom Švédsko a Nórsko z hľadiska ich polohy, povrchu a využitia krajiny. Využite pritom mapu a diagramy na str. 85. Čo podľa vás prevláda: spoločné črty alebo rozdiely? Zdôvodnite.
3. Švédsko a Nórsko vynikajú dĺžkou svojho pobrežia. Ktoré more obmýva oba tieto štáty, ktoré iba Švédsko a ktoré dva iba Nórsko? Pracujte s atlasom.

Fínsko a pobaltské štáty

Vo východnej časti severnej Európy prevládajú **nížiny** a nízko položené **plošiny**, ktoré sú zvlášť vo Fínsku husto posiate **jazerami**. Hornatý je iba sever Fínska, kam zasahujú Škandinávské vrchy. Spoločným znakom Fínska a troch pobaltských štátov je ich poloha v susedstve Baltského mora. V porovnaní s Dánskom, Nórskom a Islandom ležia východnejšie, preto na podnebie už menej vplyva Atlantický oceán. Znamená to menej zrážok a väčšie rozdiely v teplotách medzi letom a zimou.

V **povrchu** oboch štátov prevládajú **nížiny** a nízko položené **plošiny**.

Pozostatkom spojenia Švédska a Fínska v minulosti (Švédsko v ňom malo vedúce postavenie) je existencia národnostných menšín.

Fínsko

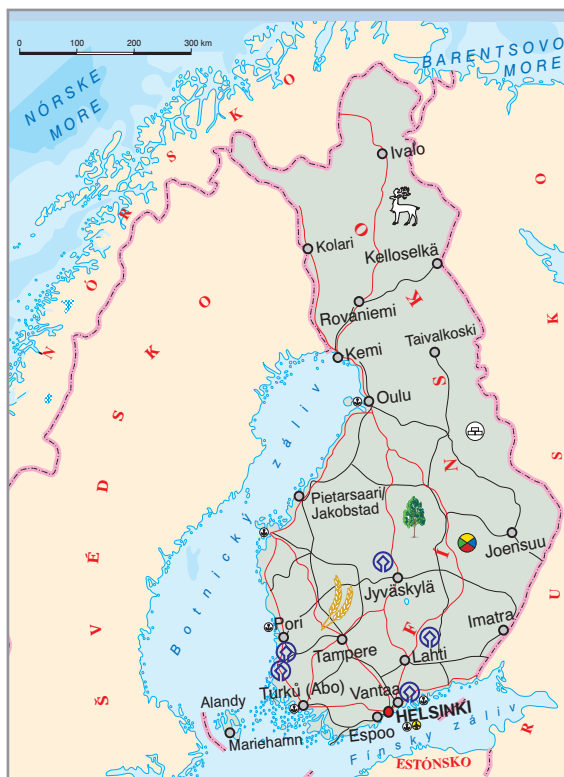

Medzi fínskymi pamiatkami zapísanými v zozname UNESCO vyniká centrum mesta Rauma – Stará Rauma – postavené výlučne z dreva. Najstaršie domy sa zachovali zo 17. storočia. Väčšina domov je obývaných. Žije v nich približne 800 ľudí, čo sú asi 2 % obyvateľov mesta.

Názov **krajina tisícich jazier** by mal správne znieť krajina tisícov jazier. Je ich totiž približne 60 000, ale niektoré zdroje uvádzajú počet vyšší ako 100 tisíc. Fínsko je **najzaľesnenejším štátom** Európy. Lesy pokrývajú takmer tri štvrtiny jeho rozlohy. Poľnohospodárstvo, najmä rastlinná výroba, má horšie prírodné podmienky ako napríklad vo Švédsku. Na severe a vo vnútrozemí trvá zima 4 až 5 mesiacov a teploty vtedy klesajú hlboko pod bod mrazu. Napriek tomu sa vo Fínsku vypestuje pomerne veľa **raže** a **zemiakov**. V živočíšnej výrobe prevláda na juhu chov **hovädzieho dobytká** a na severe chov **sobov**. Lesy poskytujú bohatstvo, ktoré sa využíva v **drevospracujúcom priemysle** na výrobu **nábytku**, **papiera**, celulózy a ďalších produktov. S výrobou nábytku je spojené aj jeho navrhovanie. Fínska architektúra a dizajn sú pojmom vo svete, pretože dokážu spojiť moderné prvky s prírodným prostredím.

Životný štýl Fínov je podobný iným národom severnej Európy. Hokej a beh na lyžiach sú národnými športmi, Fíni sú aj veľkí priaznivci sauny. Podobne ako u nás, má aj vo Fínsku tradíciu výroba skla a keramiky.

Vo Fínsku sa ťaží pomerne veľké množstvo rúd niektorých **farebných kovov** (medi, zinku, olova). To je jedným z dôvodov, prečo sa krajina dostala do popredia aj vo výrobe **spotrebnej elektroniky** a **telekomunikačných prístrojov**. Príkladom sú mobilné telefóny (NOKIA). Známym je aj operačný systém pre počítače LINUX, ktorý je takisto fínskym produktom. Fínska spoločnosť sa môže oprieť o vzdelanie ľudí a fínske deti a mládež vo výsledkoch vzdelávania naozaj vynikajú.

Obyvateľstvo Fínska patrí k **ugrofínskej** jazykovej skupine. Fínčina je pomerne náročný jazyk so značným počtom dlhých slov. Vzhľadom na historický vývoj má významné zastúpenie v obyvateľstve švédska národnosť. Švédčina je dokonca druhým úradným jazykom štátu.

Na severe Fínska žijú **Laponci**. Ich originálne pomenovanie je Saami. Sú podobne ako Fíni súčasťou ugrofínskej jazykovej skupiny a majú svoju vlastnú kultúru a zvyky. Venujú sa hlavne chovu sobov, výrobe suvenírov a službám pre turistov.

Laponci žijú aj v Nórsku (ešte vo väčšom počte ako vo Fínsku), vo Švédsku a v prilehlej časti Ruska. V Nórsku je lapončina druhým úradným jazykom.

Zistite, v ktorom roku boli v Helsinkách olympijské hry a či išlo o hry zimnej alebo letnej olympiády

▪ Viacúčelová športová hala v Helsinkách patrila v čase svojho vybudovania ku skvostom modernej architektúry. Bola dokončená pri príležitosti konania olympijských hier v tomto meste.

Hlavné mesto **Helsinki** má dominanty modernej architektúry (palác Finlandia, moderné sídliskové predmestie Tapiola), aj historické pamiatky (sústavu pevností Suomenlina na ostrovoch južne od Helsínk). K väčším mestám patria **Tampere** vo vnútrozemí a prístav **Turku** na juhozápade štátu, ktorý je hlavným strediskom švédskej menšiny. Znáмым centrom zimných športov je mesto Lahti.

Čím je známe Fínsko?

Osobnosťami – napríklad architektom Alvarom Aaltom, hudobným skladateľom Jeanom Sibeliom a bežcom (atletom) Paavom Nurmim. Známe značky: NOKIA, LINUX. Národné športy: hokej, beh na lyžiach; neodmysliteľná je fínska sauna.

Zistite pomocou rôznych zdrojov podrobnejšie informácie o uvedených osobnostiach, prípadne ďalších významných Fínoch.

Litva, Lotyšsko a Estónsko

Tri štáty na východnom pobreží Baltského mora sa zvyknú označovať ako **pobaltské štáty**.

V čase, keď Litva, Lotyšsko a Estónsko patrili bývalému Sovietskemu zväzu, určovalo označenie „pobaltské republiky“ ich polohu v rámci tohto obrovského štátu.

Hlavné mestá všetkých pobaltských štátov, presnejšie ich historické centrá sú zapísané do zoznamu UNESCO. Hlavné mestá Lotyšska a Estónska boli už v stredoveku významnými prístavmi, čo znamenalo prílev bohatstva z obchodovania. Táto charakteristika uvedeným štátom zostala, ale v súčasnosti prepájajú skôr Rusko so zvyšnou časťou severnej Európy a čiastočne aj so strednou Európou.

Pobaltské štáty sa vyznačujú nížinatým povrchom a **vysokým podielom lesov**. Preto je ich poľnohospodárstvo menej intenzívne a s výnimkou Litvy viac orientované na živočíšnu výrobu. V priemysle majú významné zastúpenie výroby **náročnej ľudskej práce** – presná mechanika, optika, výroba elektrotechnických súčiastok a spotrebnej elektroniky. Táto orientácia priemyslu bola pre pobaltské štáty typická už v období, keď boli súčasťou Sovietskeho zväzu. Okrem spomenutých odvetví je významne zastúpený **drevospracujúci priemysel** a čiastočne stavba lodí.

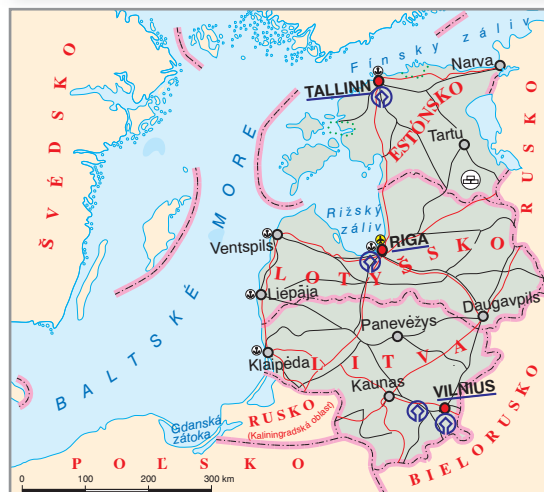

Nájdite vo vhodných zdrojoch informácií, kedy sa Litva, Lotyšsko a Estónsko stali nezávislými?

Prírodné podmienky pobaltských štátov umožňujú vyššiu hustotu zaľudnenia v porovnaní so štátmi Škandinávského polostrova. Jazykovo sa obyvateľstvo troch pobaltských štátov líši. Zatiaľ čo **Estónci** patria k ugrofínskej jazykovej skupine, **Litovčania** a **Lotyši** tvoria samostatnú baltskú jazykovú skupinu. Vo všetkých troch

Historické centrum hlavného mesta Litvy Vilnius – gotický Kostol sv. Anny

štátoch je zastúpená početná **ruská menšina**, ku ktorej sa hlási približne 30% ich obyvateľov. Najväčší podiel jej príslušníkov je v Lotyšsku, najmenší v Litve.

Ktorý z pobaltských štátov je rozlohou a počtom obyvateľov najväčší? Porovnajme jeho priemernú hustotu zaľudnenia s rovnakým údajom pre Slovensko. Pracujte pritom s tabuľkou na konci učebnice.

Hlavné mesto Lotyšska **Riga** je najväčšie spomedzi miest v pobaltských republikách. S výnimkou najväčších sídel Litvy, hlavného mesta **Vilnius** a dôležitého hospodárskeho a kultúrneho centra Kausu, ležia všetky veľké mestá týchto štátov na pobreží. Hlavné mesto Estónska **Tallin** bolo významným obchodným centrom a prístavom už v 11. storočí. Aj v súčasnosti má dôležité postavenie stavba lodí. Zatiaľ čo v Lotyšsku a Estónsku žije v hlavnom meste približne tretina obyvateľov štátu, v Litve je tento podiel podstatne menší. Významným hospodárskym centrom Litvy je aj prístav **Klajpeda**.

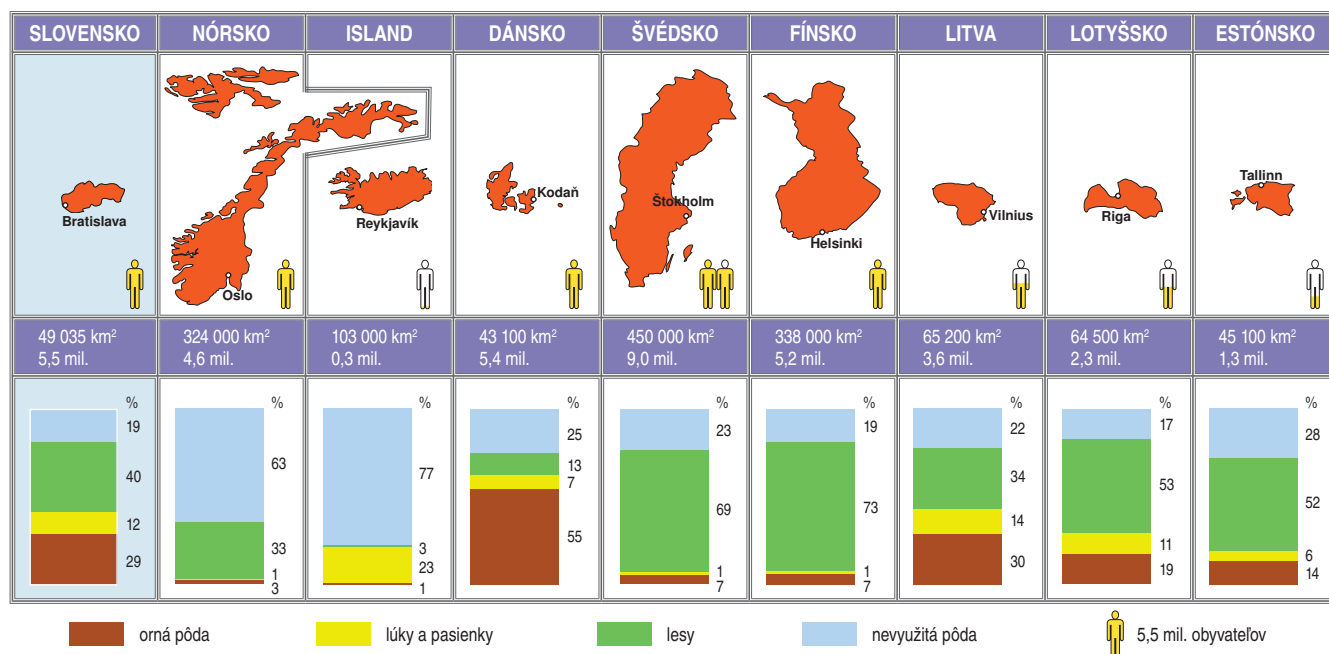
Všetkými tromi pobaltskými štátmi prechádza sieť bodov pomenovaná podľa ruského geodeta a kartografa nemeckého pôvodu Friedricha von Struveho. Na jej základe bol v 19. storočí určený priebeh populníka, ktorý slúžil ako základ pre výpočet rozmerov a určenie presného tvaru Zeme. Veľkú časť svojich výpočtov urobil Štruve v observatóriu v estónskom meste Tartu. Celý geodetický oblúk siaha od severu Nórska až po Čierne more a od roku 2005 je zapísaný v Zozname svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO.

Úlohy na opakovanie:

1. Vysvetlite, ako ovplyvňujú prírodné podmienky zameranie priemyslu vo Fínsku, prípadne v ďalších štátoch severnej Európy.
2. Pracujte s atlasom. Ktoré významné rieky ústia v pobaltských štátoch? Kde tieto rieky pramenia?
3. Podľa grafov využitia zeme porovnajme jednotlivé štáty navzájom. Zdôvodnite podobné črty aj rozdielnosti.

Severná Európa – zhrnutie

Najväčšia časť územia severnej Európy sa nachádza na Škandinávskom polostrove. Všetky štáty severnej Európy majú prímorskú polohu a moria sú pre ne významné z hľadiska vplyvu na podnebie aj pre hospodárske využívanie. Zabezpečujú zdroje surovín – ropy a zemného plynu v Severnom mori. Sú významné z hľadiska rybolovu aj pre dopravu a obchod.

Litva, Lotyšsko a Estónsko

Severná Európa – zhrnutie

Okrem ropy a zemného plynu sú na území severnej Európy ložiská rúd železa aj ďalších kovov (vo Švédsku a Fínsku). Pobaltské štáty sú na suroviny chudobné. Ostrovný štát Island vyniká vzhľadom na odlišné geologické zloženie veľkými zásobami energie zemského vnútra. V priemysle sú rovnomerne zastúpené všetky odvetvia, ale vynikajú tie, ktoré sú náročné na kvalitu ľudskej práce – strojársky a elektrotechnický priemysel. V poľnohospodárstve tejto oblasti výrazne prevláda živočíšna výroba. Štáty severnej Európy sú s výnimkou Dánska pomerne riedko zaľudnené. Väčšina štátov severnej Európy sa vyznačuje vysokým podielom lesov, ale najviac z tohto hľadiska vynikajú Fínsko a Švédsko.

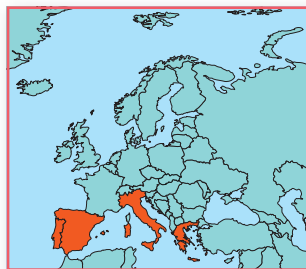
Štáty severnej Európy sú s výnimkou Nórska a Islandu členskými štátmi Európskej únie. Iba v dvoch z nich už bola zavedená spoločná mena – euro. Podobnosť motívov na vlajkách jednotlivých štátov (okrem pobaltských) odráža ich spoločnú a vzájomne prepojenú históriu. V súčasnosti patrí väčšina štátov severnej Európy z hľadiska životnej úrovne a spokojnosti ľudí so svojím životom medzi najvyspelejšie štáty sveta.

Úlohy na záverečné opakovanie:

1. Ktoré veľké mestá sa nachádzajú v severnej Európe? Zistite ich názvy a zostavte rebríček piatich najväčších podľa počtu obyvateľov.
2. V ktorej z nasledujúcich častí severnej Európy – na severozápade Nórska; na severe Fínska; na pobreží Estónska; na východe Islandu – možno očakávať v zime najnižšie teploty? Pri odpovedi použite mapu a zdôvodnite.
3. Ku ktorým trom jazykovým skupinám patria obyvatelia severnej Európy? Odhadnite ich početné zastúpenie v tejto časti svetadiela a vytvorte poradie. Ktoré významné národnostné menšiny žijú na tomto území?
4. Ktoré štáty severnej Európy majú počet obyvateľov takmer taký istý ako Slovensko? Ktorý štát tejto oblasti má vyššiu priemernú hustotu zaľudnenia ako Slovensko? Čím je zvláštna jeho poloha?
5. Prečo má severná Európa nízku hustotu zaľudnenia? Príčiny zdôvodnite pomocou mapy, pričom by ste mali zobrať do úvahy najmä geografickú polohu a povrch územia.
6. Zistite, ktorý zo štátov severnej Európy sa ako prvý stal členom Európskej únie. V ktorých štátoch sa dá platiť eurom ako národnou menou?
7. Ktoré zdroje energie majú k dispozícii štáty severnej Európy? Zhodnoťte, ako sa na ich využívaní podieľajú prírodné podmienky. Ktorý zo zdrojov považujete za najvhodnejší z hľadiska životného prostredia? Zdôvodnite.
8. Štáty severnej Európy (hlavne Švédsko, Nórsko a Fínsko) boli pre Slovensko vzorom, keď sme sa rozhodovali, či budú vodiči u nás povinní jazdiť so zapnutými svetlami celý rok. Prečo sa v severnej Európe musí svietiť celý rok? V čom sú rozdiely medzi oboma oblasťami, ktoré spôsobili, že celoročné svietenie je v severnej Európe povinné už dávno?

Dlhodobé úlohy:

1. Vytvorte projekt, v ktorom budete propagovať severnú Európu ako zaujímavé miesto pre spoznávanie a cestovanie.
2. Pomocou rôznych historických kníh a cestopisov zrekonštruujte objaviteľské cesty Vikingov medzi 8. až 11. storočím. Nezabudnite pritom zostrojiť mapu.

Štáty južnej Európy sa rozprestierajú pozdĺž Stredozemného mora a zaberajú Pyrenejský, Apeninský a južnú časť Balkánskeho polostrova.

Pre všetky štáty je charakteristické subtropické podnebie, ktoré v spojitosti s prírodnými osobnosťami a kultúrno-historickými podmienkami umožnili rozvoj cestovného ruchu.

Medzi štáty južnej Európy patria Taliansko, Španielsko, Portugalsko a Grécko, ktoré sú rozlohou a počtom obyvateľov väčšie, ale aj oveľa menšie: Andorra, Malta, San Maríno a Vatikán. Posledné dva uvedené štáty patria k najmenším nielen v Európe, ale v rámci celého sveta.

▪ Na území Španielska a Portugalska sa nachádzajú dva krajné body európskej pevniny. Najjužnejším je mys Marroqui [maroki]. Na obrázku je najzápadnejší bod – mys Roca [roka].

Vyhľadajte na mape ostrovy, ktoré patria Španielsku a Portugalsku. Zistíte ich geografickú polohu a na základe toho určte, ktoré z nich ležia v malej vzdialenosti od oboch štátov a ktoré sú naopak vzdialenejšie.

Nájdite na mape miesta uvedené pri obrázku a určte, v ktorom štáte sa každý z nich nachádza.

Španielsko

Španielsko a Portugalsko ležia na **Pyrenejskom polostrove**, ktorý predstavuje juhozápadný výbežok európskej pevniny. Na začiatku novoveku (v 16. až 18. storočí) boli obidva štáty významnými námornými veľmocami s rozsiahlymi kolóniami, z ktorých získali obrovské bohatstvo.

K Španielsku patria aj **Baleárske ostrovy** (Malorka, Ibiza, Menorka) v Stredozemnom mori a **Kanárske ostrovy** v Atlantickom oceáne. Portugalsko vlastní súostrovie **Madeira** a **Azorské ostrovy** v Atlantickom oceáne.

Rozvoj koloniálnej ríše Španielska súvisel s vyspelým námorníctvom a podporou objavných plavieb. Medzi najvýznamnejších objaviteľov patril Krištof Kolumbus. Ten v službách španielskeho kráľa objavil Ameriku a začal éru dobývania nových území. Aj po rozpade koloniálnej ríše sa vo väčšine krajín Strednej a Južnej Ameriky používa ako úradný jazyk španielčina.

Pobrežie Pyrenejského polostrova nie je veľmi členité, členitý je najmä jeho povrch. Väčšinu povrchu Španielska tvoria rozsiahle pohoria a náhorné plošiny. Vo vnútrozemí sa rozprestiera náhorná plošina **Meseta**. Najvyššie pohoria – **Pyreneje** a **Sierra Nevada** dosahujú nadmorskú výšku okolo 3 500 metrov. Pyreneje tvoria prirodzenú hranicu s Francúzskom. Menšie nížiny sa nachádzajú najmä na pobreží.

Podnebie Španielska je **subtropické**. Zrážky sú rozdelené veľmi nerovnomerne. Oblasti pri pobreží Atlantického oceánu majú zrážok dostatok, ale smerom na juh do vnútrozemia ich ubúda. Najmenej zrážok je na juhu. Letá vo vnútrozemí sú veľmi horúce a suché.

Rieky na Pyrenejskom polostrove nie sú na väčšine toku splavné. Počas letných horúčav a nedostatku zrážok väčšina vnútrozemských riek stráca vodu. Na najväčších riekach **Tajo** [tacho], **Duero** a **Ebro** boli vybudované vodné nádrže, ktoré sa využívajú najmä na zavlažovanie. Rieky prameniace v Pyrenejách majú dostatok vody aj v lete a sú na nich vybudované vodné elektrárne. Rozsiahlejšie lesné porasty sú najmä na pobreží Atlantického oceána a v Pyrenejách. Vo vnútrozemí prevládajú trávnaté porasty pripomínajúce step, prípadne rozsiahle porasty riedkych krovín.

Poľnohospodárstvo je zamerané na rastlinnú výrobu, najmä na pestovanie náročných plodín, z ktorých sú významné najmä **pomaranče** (1. miesto v produkcii na svete), mandarínky, **olivovník**, vinič, tabak, zelenina, ovocie a korkový dub. V pohoriach na severe sa chová hovädzí dobytok a hlavne ovce. Na rozsiahlych suchých pasienkoch vo vnútrozemí sa chovajú najmä kozy.

Zistite, v ktorých veľkých štátoch Južnej Ameriky sú úradným jazykom portugalčina alebo španielčina.

Vyhľadajte v dostupných zdrojoch informácie o tzv. pápežskom poludníku.

Kanárske ostrovy, Madeira i Azorské ostrovy sú sopečného pôvodu. Majú príjemné subtropické podnebie, pričom dostatok zrážok je iba na západnom pobreží ostrovov. Najväčším problémom obyvateľov je nedostatok pitnej vody. Úrodné sopečné pôdy umožňujú pestovať aj náročnejšie teplomilné plodiny. Väčšina obyvateľov pracuje v službách cestovného ruchu. Na Kanárskych ostrovoch sa nachádza najvyššie miesto Španielska, vrchol sopky Pico de Teide.

Vyhľadajte na mape najvyššie pohoria Pyrenejského polostrova. Ako vplýva ich rozloženie na podnebie vnútrozemia (pomôcka – prevládajúce vetry, rozloženie pevniny a oceánov, vznik zrážok)?

Vyhľadajte v hospodárskej mape významné náleziská nerastných surovín. V ktorých veľkých mestách sa spracovávajú?

Španielsko má významné zásoby **ortuti** (2. miesto na svete), **pyritu** (1. miesto v Európe), zinku, železnej rudy na severe a niektorých farebných kovov. Väčšinu dôležitých surovín je však potrebné dovážať. Významné postavenie v hospodárstve štátu má **strojársky priemysel**, ktorý sa zameriava na výrobu dopravných prostriedkov (automobily SEAT, lietadlá a lode). Domáce poľnohospodárske produkty spracúva **potravinársky priemysel**. Práve poľnohospodárske produkty a jeho výrobky sú spolu s automobilmi najznámejšie v zahraničí.

Zistite tie názvy automobilov značky SEAT, ktoré majú geografický pôvod. Vyhľadajte ich na mape a zistite o nich zaujímavé informácie.

Hlavné mesto **Madrid** leží vo vnútrozemí a je významným hospodárskym, politickým a kultúrnym centrom štátu. Zároveň je významnou križovatkou a medzinárodným letiskom. Ďalšie veľké mestá sú na severe štátu, na pobreží, alebo v nevelkej vzdialenosti od neho. Významné sú **Barcelona**, kultúrne centrum a hlavné mesto **Katalánska** a významný prístav, **Valencia**, Zaragoza, **Sevilla**, Malaga a Bilbao. Všetky väčšie mestá majú zachované rozsiahle historické jadrá a sú centrami priemyslu a služieb. Mestá rýchlo rastú, pretože sa do nich sťahuje veľa obyvateľov z vnútrozemia.

Dobre rozvinutá je cestná a letecká doprava. Pre zahraničný obchod, najmä pre dovoz nerastných surovín, je veľmi dôležitá **námorná doprava**.

Veľký význam pre hospodárstvo Španielska má vďaka veľmi dobrým prírodným i kultúrno-historickým podmienkam rozvoj **cestovného ruchu**. Turisti navštevujú najmä **pláže** na pobreží Stredozemného mora, na Baleárskych a Kanárskych ostrovoch a veľké množstvo historických pamiatok sústredených v mestách. Vysoké pohoria a krásna príroda lákajú turistov na horskú turistiku a zimné športy. Zásľuhou členstva v Európskej únii sa výrazne zlepšili podmienky pre cestovný ruch hlavne na juhu krajiny. Skvalitnila sa dopravná sieť a zlepšilo sa vybavenie letísk.

Obyvateľstvo je veľmi nerovnomerne rozmiestnené. Vnútrozemie je osídlené riedko, podstatne viac ľudí žije na pobreží, prípadne v okolí väčších miest. V Španielsku sú okrem **Španielov** (asi 75 %) významne zastúpené národnostné menšiny. Najpočetnejší sú **Katalánci** a **Baskovia** na severe a na severovýchode Španielska a na Baleároč. Väčšina obyvateľov sa hlási ku **kresťanstvu**.

Španielsko je vyspelý štát, ktorý vďaka svoj rozvoj najmä zahraničným investíciám a pomoci v rámci krajín EÚ.

▪ Časť nádvorja kráľovského paláca v meste Sevilla na juhu Španielska. V architektúre sa prejavuje nielen vplyv kresťanstva, ale aj islamu.

▪ Moderná architektúra nového madridského letiska. Letisko spája hlavné mesto nielen s ostatnými väčšími mestami a ostrovmi Španielska, ale má význam aj v medzinárodnej doprave.

▪ Baleárske ostrovy, najmä Malorka, sú známe peknými plážami s množstvom hotelov a historických pamiatok. Hlavné mesto ostrova Palma de Malorka je rušným turistickým centrom.

▪ *Katedrála Sagrada Família v Barcelone, ktorú začali budovať v roku 1882 a má byť dokončená až v roku 2026, sa stala symbolom Barcelony. Autorom projektu bol Antoni Gaudí, významný španielsky (katalánsky) architekt.*

▪ *K typickým tancom patrí temperamentné flamenco, ktoré pochádza z Andalúzie, oblasti na juhu Španielska*

▪ *Ku koloritu Španielska patria býčie zápasy v arénach vo väčších i menších mestách. Toreadori sú veľmi populárnymi osobnosťami. Odporcovia býčích zápasov argumentujú, že ide v podstate o týranie zvierat. Už v roku 1991 ich zakázali na Kanárskych ostrovoch a od roku 2012 sa nekonajú ani v Katalánsku.*

Katalánci a Baskovia majú vlastný jazyk a svoje národné zvyky. Aj v súčasnosti sa snažia o väčšiu autonómiu v rámci Španielska, prípadne nezávislosť. Jazyk, ktorým hovoria Baskovia, je unikátny. Nedá sa zaradiť do žiadnej jazykovej skupiny, o ktorých ste sa dozvedeli v téme o obyvateľstve Európy.

Čím je známe Španielsko?

Pablo Picasso, Salvador Dalí a Francisco Goya boli významní maliari, ktorých obrazy sú vystavené v slávnych svetových galériách. Temperamentné tance – flamenco, býčie zápasy a mnohé fiesty. Zeleninová polievka gazpacho, ryžová paella i olivový olej dotvárajú obraz Španielska.

Portugalsko

Portugalsko leží na západe Pyrenejského polostrova. Povrch je menej hornatý, rozsiahlejšie nížiny sú na pobreží. Podnebie je vplyvom Atlantického oceána miernejšie a vlhkejšie ako v Španielsku.

Najvýznamnejším vývozným produktom je portské víno, ktoré sa vyrába iba z viniča dopestovaného v okolí mesta Porto. Svoju typickú chuť získava dlhým zrením v drevených sudoch.

Rieky **Tejo** [težu] a **Douro** pritekajú zo Španielska, majú dostatok vody a sú na dolnom toku splavné. Poľnohospodárstvo sa zameriava na pestovanie viniča, **korkového duba** (1. miesto v produkcii korku na svete), olivovníka a citrusov. Dôležitú úlohu zohráva **rybolov**. Hutnícky, chemický a strojársky priemysel spracováva dovážané suroviny. Významné postavenie má potravinársky priemysel (produkcia vín a spracovanie rýb).

Hlavné mesto **Lisabon** (Lisboa) a mesto **Porto** sú dôležité prístavy a strediská priemyslu.

Vďaka zahraničným investíciám má Portugalsko v súčasnosti dobre rozvinutý priemysel a služby, najmä v cestovnom ruchu. Sever štátu je vyspelejší, a preto prostriedky Európskej únie smerovali hlavne na zlepšenie dopravy a služieb na juhu krajiny. Dobré prírodné podmienky, množstvo historických pamiatok a mariánske pútnické miesto **Fátima** každoročne pritiahnu tisícky turistov.

▪ *Porto – poschodový most Ľudovíta I., ktorý prekonáva údo-
lie rieky Douro, navrhoval spolupracovník Gustava Eiffela. His-
torické stredoveké i novoklasicistické pamiatky v centre mes-
ta sú zapísané v Zozname kultúrneho dedičstva UNESCO.*

Čím je známe Portugalsko?

Slávne portské víno a výrobky z korku sú svetovo známe. Eusébio bol futbalovou legendou minulosti, Cristiano Ronaldo vyniká v súčasnosti. Fernão Magalhães, známy moreplavec, viedol prvú plavbu okolo sveta.

Aké majú využitie rieky na Pyrenejskom polostrove? Prečo majú v niektorých obdobiach roka nedostatok vody?

Porovnajete využitie zeme Portugalska a Španielska. Ktorý štát je lesnatejší?

▪ *Hlavné mesto Lisabon leží v kopcovitom teréne. V úzkych a strmých uličkách sa uplatňujú typické lisabonské električky.*

Zapamätajte si!

- * **Španielsko a Portugalsko ležia na Pyrenejskom polostrove. Povrch je prevažne hornatý a tvorený náhornými plošinami.**
- * **V hospodárstve krajín má veľký význam strojársky, elektrotechnický a chemický priemysel a najmä služby v cestovnom ruchu.**
- * **V produkcii niektorých poľnohospodárskych produktov (pomaranče, olivy, víno, korok) sú na popredných miestach na svete.**

▪ *Mestečko Sintra pri Lisabone je zásluhou svojho zachovaného stredovekého hradu a komplexu opevnení zapísané v zozname UNESCO*

Andorra

V Pyrenejach, na hraniciach medzi Francúzskom a Španielskom, sa nachádza jeden z rozlohou najmenších štátov Európy – Andorra. Má dobré podmienky najmä pre horský cestovný ruch v zimnom období. Hospodárske aktivity dopĺňa živočíšna výroba – chov hovädzieho dobytku a oviec. Na správu Andorry majú spoločný vplyv Francúzsko a Španielsko, ale v skutočnosti vystupuje ako nezávislý štát.

Taliansko

Pytagoras bol starogrécky filozof, matematik, astronóm, ktorý žil v južnom Taliansku. Založil vlastnú školu, ktorej sídlo bolo v meste Syrakúzy na ostrove Sicília.

Talianska republika sa rozprestiera na **Apeninskom polostrove**, priľahlých ostrovoch **Sicília** a **Sardínia** a na ďalších menších ostrovoch. Severnú hranicu Talianska tvoria **Alpy**, ktoré dosahujú výšku nad 4 000 m n. m. Ich významnou časťou sú **Dolomity** na severovýchode. Po ústupe ľadovcov vznikli **veľké jazerá** (Maggiore, Comské, Gardské). Rieky majú dostatok vody najmä na začiatku leta a využívajú sa na výrobu elektrickej energie.

Južne od Álp sa rozprestiera rozsiahla **Pádska nížina**. Má prechodné podnebie, dostatok zrážok, hustú riečnu sieť a úrodné pôdy na náplavoch rieky **Pád** a jej prítokov. Celým Apeninským polostrovom na juh od Pádskej nížiny prechádzajú **Apeninské vrchy**, ktoré majú prevažne sopečný pôvod. Táto časť krajiny má subtropické podnebie s horúcimi a suchými letami. Rieky sú krátke a v lete takmer vysychajú. Najväčšími sú Arno a **Tiber**, ktorý preteká Rímom. Obe sa vlievajú do Tyrrhenského mora. Pôdy sú málo úrodné a z veľkej časti poškodené rozsiahlou eróziou, pretože väčšina územia bola v minulosti odlesnená. Veľkú časť územia pôvodných lesov pokrývajú krovinaté porasty (macchie), prípadne suché pasienky.

? Vysvetlite príčiny nedostatku zrážok v Taliansku počas letného obdobia.

Najvýznamnejšou poľnohospodárskou oblasťou je **Pádska nížina**, kde sa pestuje **pšenica**, **kukurica**, cukrová repa, **zelenina** a **ryža**. Významné je i pestovanie pomarančov, **viniča** a **olivovníka** na celom Apeninskom polostrove. Podhorie Álp vyniká aj v pestovaní druhov **ovocia** známych aj u nás (napríklad jablák). Zo živočíšnej výroby je rozšírený najmä chov hovädzieho dobytku a ošípaných. Na juhu sa chovajú prevažne ovce a kozy.

Taliansko nemá veľké zásoby nerastných surovín. Významnejšia je ťažba síry, soli a **mramoru**. Ostatné suroviny, najmä uhlie, ropu, železnú rudu, zemný plyn musí dovážať zo zahraničia.

? Vyhľadajte na mape miesta ťažby mramoru. Na aké účely sa mramor prevažne využíva?

▪ Carrara – významné ložisko mramoru, ktorý sa tu ťažil už v dobách starovekých Rimanov

Priemysel je veľmi dobre rozvinutý najmä v severnej časti Talianska. Významné postavenie má **strojársky priemysel** (výroba automobilov, vlakov, lodí, poľnohospodárskych a priemyselných strojov), **hutnícky priemysel** (hutníctvo železa a hliníka) a **petrochemický priemysel** vo veľkých prístavoch. Kvalitou a pestrosťou výrobkov vyniká najmä **potravinársky** (olivový olej, cestoviny, syry, víno), **elektrotechnický**, textilný a obuvnícky priemysel. Značná časť produkcie potravinárskeho, textilného a obuvníckeho priemyslu sa vyváža na svetové trhy.

Centrami strojárkeho a hutníckeho priemyslu sú mestá na severe, najmä **Miláno** a **Turín** (Torino). Miláno vyniká aj v textilnom priemysle a označuje sa ako mesto módy. Priemysel je lokalizovaný aj vo veľkých prístavných mestách, v **Janove** (Genova), Terste (Trieste) a v **Benátkach** (Venezia). Benátky sú mestom so zachovaným historickým centrom postavenom v plytkej morskej lagúne. V centre mesta funkciu ulíc nahrádzajú vodné kanály a jediným dopravným prostriedkom sú loďky – gondoly. Hlavné mesto **Rím** (Roma) leží v strednej časti Apeninského polostrova. Jeho dlhá história s množstvom historických pamiatok (napr. Kolozeum, Rímske fórum) ho robia najnavštevovanejším mestom Talianska. Významnými historickými mestami sú aj **Florenca** (Firenze), **Bologna**, Verona, **Pisa** a Parma. V južnej časti Talianska je najväčším mestom **Neapol** (Napoli) s rozvinutým petrochemickým priemyslom a stavbou lodí, na Sicílii sú významné **Palermo** a Catania.

▪ Florenca je významné historické mesto, z ktorého sa do sveta šíri renesancia. V centre mesta je množstvo historických pamiatok, ktoré sú zapísané do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO.

▪ Pisa sa stala vo svete slávnou najmä vďaka šikmej veži, ktorá je v historickom centre mesta.

Vyhľadajte informácie o známych značkách, ktoré sa vyrábajú v Taliansku. Určte mestá, ktoré sú centrom ich výroby: FIAT, Ferrari, Zanussi, Olivetti, Alfa Romeo, Aprilia.

Neapol leží v blízkosti aktívnej sopky Vezuv, ktorej výbuch v roku 79 n. l. zničil vyspelé staroveké mesto Pompeje. Sopečný výbuch pochoval mesto pod niekoľko desiatok metrov hrubou vrstvou sopečného popola. Vďaka dlhoročným archeologickým vykopávkam sa podarilo odkryť veľkú časť mesta a nazrieť do života jeho starovekých obyvateľov. Okolie Neapola je veľmi husto osídlené. Pôdy na sopečnom popole sú veľmi úrodné.

Talianske mestá sú prepojené **hustou sieťou kvalitných ciest a diaľnic**, ako aj železničnými traťami. V horách sú diaľnice vedené početnými tunelmi a mostami. Najmä v letnom období, v čase dovolení, sú mnohé úseky diaľnic veľmi preťažené dopravou.

Veľká časť obyvateľstva pracuje v **službách** a v **cestovnom ruchu**, ktoré sú na veľmi dobrej úrovni. Každoročne navštívia Taliansko milióny turistov z celého sveta. V lete sú vyhľadávané najmä dlhé piesočnaté morské pláže, v zime lyžiarske strediská v Alpách a v Dolomitoch.

▪ Dolomity sú významným centrom nielen zimných športov, ale aj letnej turistiky. Stredisko pri jazere Misurina patrí k najznámejším.

Vyhľadajte na mape sopky v oblasti Stredozemného mora, ktoré sú činné aj v súčasnosti. O ktorej z nich sa dozvedáme z médií najčastejšie?

Porovnajme podnebie Pádskej nížiny a Sicílie. Ako vplyvajú rozdiely prírodných podmienok na charakter poľnohospodárstva na severe a juhu Talianska?

Čím je známe Taliansko?

Pizza, parmezán, parmská šunka, špagety, mozarella sú svetovo známe jedlá a potraviny. Giuseppe Verdi, Giacomo Puccini a Gaetano Donizetti sú predstaviteľmi slávnej talianskej opery. Významní sochári, maliari a architekti Leonardo da Vinci a Michelangelo vytvorili nádherné diela, ktoré do dnešných čias obdivuje celý svet. Automobily FIAT, Ferrari, motocykle Ducati a Aprilia, elektronika Zanussi, módné značky Versace či Benetton sú známe na celom svete.

Vyhľadajte na mape nadmorské výšky a názvy najvyšších vrcholov pohorí v Taliansku.

Ktorá nerastná surovina umožnila výstavbu veľkolepých budov a známych sôch v Taliansku? Nájdite na mape miesta jej ťažby.

▪ Priehrada v údolí riečky Vajont sa stala známou vďaka tragickej katastrofe. Po napustení priehrady sa v priebehu niekoľkých sekúnd zosunul svah nad priehradou a obrovská, až 80 metrov vysoká vlna zničila neďaleké mestečko Langarone. Priehradný múr nápor vody vydržal a je v súčasnosti mementom upozorňujúcim na nebezpečné podceňovanie prírodných podmienok pri výstavbe veľkých vodných diel.

Vatikán

Vatikán je najmenším štátom sveta a leží uprostred Ríma. Centrálnou časťou je Námestie Sv. Petra s dominantnou Bazilikou Sv. Petra. Vatikán je sídlom hlavy katolíckej cirkvi – pápeža. Značnú časť príjmov získava z cestovného ruchu.

Kto je v súčasnosti pápežom? Aká je jeho národnosť a občianske meno?

▪ Chrám a námestie Sv. Petra sú najnavštevovanejšími pamiatkami Vatikánu. Každoročne sa tu počas sviatkov konajú veľké stretnutia veriacich a pápež dáva požehnanie Urbi et orbi (Mestu a svetu).

San Maríno

San Maríno je najmenšou republikou v Európe. Výhodná geografická poloha, historické pamiatky a krásna krajina umožňujú rozvoj cestovného ruchu. Obyvateľstvo má vysokú životnú úroveň. Známe sú tradičné výrobky z vlny a kože. San Maríno nie je členom EÚ. Z dôvodu veľkej ekonomickej previazanosti s Talianskom používa menu euro.

Malta

Malta je malý ostrovný štát, ktorý leží južne od Talianska v Stredozemnom mori. Vďaka veľmi dobrej polohe bola obývaná už starovekými civilizáciami. Na území ostrova sa nachádzajú zvyšky starovekých pamiatok. Súčasní obyvatelia pracujú prevažne v službách a hospodárstvo štátu je závislé najmä od cestovného ruchu. Najväčším problémom obyvateľov je nedostatok pitnej vody.

▪ Stredoveké opevnenie na jednom z vrcholov v San Maríne

Grécko

Grécko je prímorský štát s veľmi dobrou geografickou polohou na hranici troch svetadielov. Rozkladá sa na juhu Balkánskeho polostrova a takmer 15 % jeho rozlohy zaberá približne 2 000 ostrovov prevažne v Egejskom mori. Najväčšie ostrovy sú **Kréta** a **Rhodos**. Pobrežie Grécka je veľmi členité, najväčšie polostrovy sú **Peloponéz** na juhu a **Chalkidiky** na severovýchode krajiny.

Vyhľadajte súostrovia a najvýznamnejšie grécke ostrovy. Ktoré moria a zálivy obmývajú pobrežie Grécka?

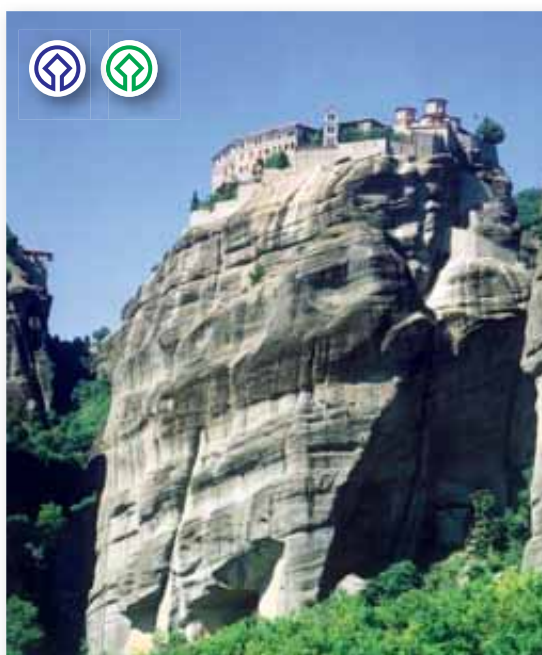
Povrch je prevažne hornatý. Pohorie **Pindos** na západe a **Olympos** na severe dosahujú výšku nad 2 000 metrov. Menšie nížiny sú najmä na pobreží a v okolí riek.

Podnebie Grécka je **subtropické**, množstvo zrážok klesá smerom na východ. Väčšina zrážok padá v zimnom období. Významné rieky nepramenia v Grécku, ale pritekajú z okolitých štátov. Najväčšia rieka, **Marica**, tvorí hranicu s Tureckom, rieka Vardar (Axios) ústi do **Solúnskeho zálivu**. Rieky majú dostatok vody najmä v zimnom a jarnom období a využívajú sa hlavne na zavlažovanie.

Pôvodné lesy boli v minulosti takmer všetky vyrúbané. V súčasnosti na väčšine pôvodných lesov rastú husté krovité porasty alebo riedke porasty suchomilných bylín a tráv.

Vyhľadajte informácie o odlesňovaní územia v okolí Stredozemného mora. Podľa zistených informácií vysvetlite následky odlesňovania na krajinu a život človeka.

▪ Stredoveký kláštor je postavený na vysokých skalách skalného mesta Meteora

Poľnohospodárstvo sa zameriava na pestovanie teplomilných plodín, najmä **viníča**, **olivovníka**, citrusov, pšenice a **tabaku**. V živočíšnej výrobe prevláda chov **oviec** a **kôz** na rozsiahlych pasienkoch, ktoré vznikli po odstránení pôvodných lesov. Významnú úlohu má i rybolov.

Poľnohospodárskymi produktmi a výrobkami potravinárskeho priemyslu, napríklad **olivovým olejom**, **syrmí**, jahňacím mäsom, vínom aj **koňakmi**, je Grécko známe v celej Európe.

Grécko má **nedostatok nerastných surovín** a dôležité suroviny musí dovážať. Preto je hlavne hutnícky, chemický (spracovanie ropy) a strojársky priemysel (z neho napríklad stavba lodí) sústredený v prístavoch. Čiastočný význam má ťažba hnedého uhlia, bauxitu a najmä kvalitného **mramoru**. Veľký hospodársky význam má **námorná doprava**. Grécko má najväčšie obchodné loďstvo v Európe.

Výrazná väčšina obyvateľov žije v blízkosti pobrežia, a to najmä v časti, ktorú obmýva Egejské more. V hlavnom meste **Atény** (Athinaí) a v neďalekom veľkom prístave **Pireus** (Peiraias) žijú približne 2/5 obyvateľstva štátu. Druhé najväčšie mesto **Solún** (Thessaloniki) na severovýchode má svoje prepojenie aj na Slovensko. Prevažnú časť obyvateľstva tvoria **Gréci**, v oblastiach na severe a severovýchode žijú početné menšiny Turkov a Macedóncov. Väčšina Grékov sa hlási k **pravoslávnenému kresťanstvu**.

Prevažná časť obyvateľstva pracuje v **službách**, najmä v oblasti cestovného ruchu. Veľký počet starovekých (Atény, Olympia, Sparta, Mykény, Delfy) a stredovekých pamiatok, krásna príroda s teplým podnebím a množstvo ostrovov každoročne v letnom období lákajú milióny turistov z celého sveta. **Cestovný ruch** patrí preto medzi najvýznamnejšie zdroje príjmov národného hospodárstva Grécka.

- Akropola v Aténach patrí medzi najkrajšie pamiatky starovekej gréckej civilizácie. Opevnený súbor chrámov a palácov každoročne navštívia tisíce turistov z celého sveta. Najväčším chrámom je Parthenon zasvätený bohyni Aténe.

Grécko sa považuje za kolísku európskej civilizácie a demokracie. Mestské štáty v 8. až 5. storočí pred našim letopočtom umožnili rozvoj umenia, architektúry a filozofie – predchodkyne všetkých vied.

Grécko je aj kolískou olympijských hier, ktoré sa konali v starovekej Olympii pravidelne každé štyri roky na počesť boha Dia. Myšlienku olympijských hier obnovil koncom 19. storočia Pierre de Coubertin a v roku 1896 sa konali v Aténach. Moderné olympijské hry sú v súčasnosti najväčším športovým podujatím na svete.

Podľa tradície sa olympijský oheň zapaľuje v mieste konania antickej olympiády, v Olympii. Jedenásť žien predstavujúcich kňazky vykoná obrad, pri ktorom sa pochodeň vznieti od slnečných lúčov koncentrovaných parabolickým zrkadlom. Zapálenú pochodeň prenesú a prevezú do krajiny, v ktorej sa hry konajú.

Grécko patrí medzi menej rozvinuté štáty južnej Európy. V súčasnosti je pre zlé hospodárenie štátu veľmi zadlžená a prekonáva hospodársku krízu.

Korintský prieplav bol vybudovaný, aby skrátil cestu lodiam z Iónskeho mora. Výstavba bola dokončená v roku 1893, je dlhý 6 km a široký 25 metrov. Trasa prieplavu vedie cez najužšiu časť Peloponézskeho polostrova. Koryto prieplavu je už príliš úzke pre moderné zámoce lode a preto ho využívajú zväčša výletné lode.

▪ Korintský prieplav spája Aiginský záliv a Korintský záliv

Čím je známe Grécko?

V Grécku vznikli olympijské hry a demokracia. Staroveké Grécko nám zanechalo množstvo pamiatok, napr. Akropola a odkaz filozofov – Aristoteles, Platón. Z jedál sú najznámejšie syr feta, souvlaki a omáčka tatziki.

Aké názvy majú tradičné grécke jedlá? Zistite, čo tvorí ich základ a ktoré prísady sa pri ich príprave používajú.

Ktoré prírodné podmienky umožnili rozvoj vodnej dopravy v Grécku?

Zapamätajte si!

- * **Taliansko je vyspelý priemyselný štát na Apeninskom polostrove.**
- * **Územie Talianska možno rozdeliť na bohatý sever (rozvinutý priemysel a intenzívne poľnohospodárstvo) a menej rozvinutý juh.**
- * **Taliansko má veľmi dobré predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu.**
- * **Grécko je hornatý štát s množstvom ostrovov.**
- * **V hospodárstve má veľký význam cestovný ruch a poľnohospodárstvo.**
- * **Súčasnú ekonomiku Grécka negatívne ovplyvnila svetová ekonomická kríza.**

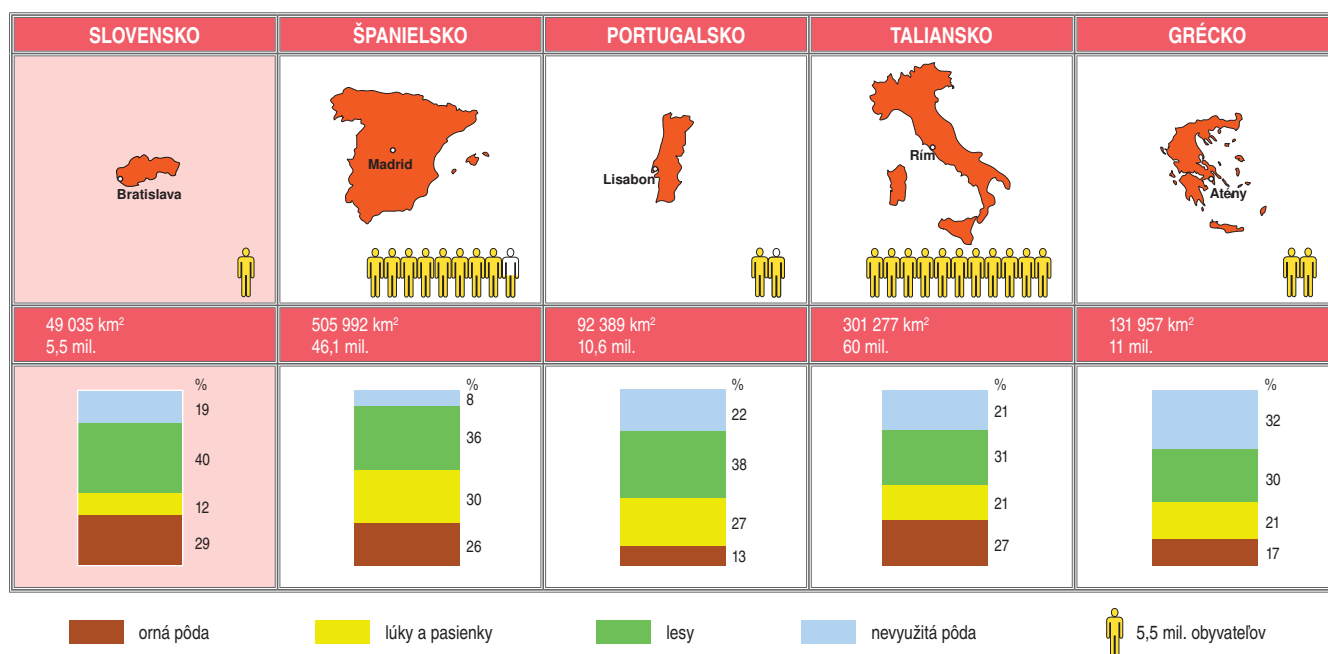
Južná Európa – zhrnutie

Štáty Južnej Európy sa rozkladajú na ostrovoch a polostrovoch Stredozemného mora. Majú veľmi výhodnú geografickú polohu. Povrch je prevažne hornatý, v niektorých častiach je aj v súčasnosti aktívny vulkanizmus.

Podnebie je subtropické, s nedostatkom zrážok v letnom období. Krajina bola v minulosti výrazne poznačená rozsiahlym odlesňovaním, ktorého následky môžeme pozorovať dodnes.

V poľnohospodárstve prevažuje rastlinná výroba, najmä pestovanie obilia, ovocia a zeleniny. Štáty vynikajú najmä v pestovaní citrusov (pomaranče), olivovníka, viniča a korkového duba. Nerastné suroviny sú nerovnomerne rozmiestnené a najmä palivá (ropa, plyn) je potrebné dovážať. Väčšina obyvateľov pracuje v priemysle a v službách, ktoré sú najrozvinutejšie v Taliansku. Obyvatelia patria najmä k románskym národom a žijú prevažne v mestách.

Štáty južnej Európy majú veľmi dobré predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu, ktorý patrí k významným zdrojom príjmov národného hospodárstva.

Úlohy na opakovanie:

1. Podľa grafov využitia zeme porovnajte jednotlivé štáty južnej Európy navzájom. V ktorej kategórii sa najviac líšia od Slovenska?
2. Pokúste sa vysvetliť príčiny rozdielov medzi severom a juhom Talianska.
3. Ktoré pohoria v južnej Európe majú veľmi dobré predpoklady pre zimné športy?
4. Porovnajte na základe používaných surovín kuchyňu v štátoch južnej Európy s našou. Ktorá z nich je podľa vás zdravšia?

Dlhodobé úlohy:

1. Vytvorte projekt o významných pamiatkach UNESCO v štátoch južnej Európy. Zamerajte sa na menej známe pamiatky.
2. Vytvorte projekt o národnostných menšinách žijúcich v Španielsku.

Juhovýchodná Európa sa rozprestiera na Balkánskom polostrove medzi Čiernym a Jadranským morom. Podľa svojej polohy na Balkánskom polostrove sa štáty tejto oblasti označujú aj ako balkánske štáty. V minulosti patrili k najmenej rozvinutým štátom Európy. Veľmi pestré národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva a dlhá nadvláda Osmanskej (Tureckej) ríše boli príčinou častých nepokojov.

Podľa mapy zhodnoťte geografickú polohu štátov juhovýchodnej Európy.

Juhoslávia vznikla v roku 1918 ako samostatný štát južných Slovanov. Po druhej svetovej vojne vznikla federácia šiestich štátov, ktoré po páde socializmu začiatkom 90. rokov vyhlásili samostatnosť. Žiaľ, samostatnosť jednotlivých republík sa rodila v dlhej občianskej vojne v rokoch 1992 až 1995, ktorá mala mnoho nevinných obetí. V súčasnosti sú na území bývalej Juhoslávie samostatné štáty, ktoré sa niekedy súhrnne označujú ako štáty bývalej Juhoslávie.

Slovinsko

Slovinsko je najrozvinutejší štát bývalej Juhoslávie. Leží v severozápadnej časti Balkánskeho polostrova.

Povrch je prevažne hornatý, najvyššie sú **Julské Alpy** a na hraniciach s Rakúskom **Karavanky**. Na juhu sa rozprestiera jedinečné krasové pohorie **Kras**. V Slovinsku pramení rieka Sáva a severovýchodné časti odvodňuje Dráva. V pohoriach sú viaceré ľadovcové jazerá, najznámejšie je **Bledské jazero** a najväčšie Bohinjské jazero. Slovinsko patrí medzi štáty s najvyššou lesnatosťou v Európe.

Vo vyspelom poľnohospodárstve prevažuje živočíšna výroba, najmä chov hovädzieho dobytku. V priemysle dominuje strojárstvo, elektrotechnický, drevospracujúci a chemický priemysel. Najvýznamnejšími centrami priemyslu a služieb sú hlavné mesto **Lublana** (Ljubljana) a mesto **Maribor**. Veľmi dobre je rozvinutá cestná a námorná doprava. Najväčší prístav Koper je významným prekladiskom nerastných surovín a tovarov.

Kvalitne rozvinuté služby, krásna príroda a množstvo historických pamiatok umožňujú rozvoj cestovného ruchu.

V znaku Slovinska na štátnej vlajke je najvyšší vrch krajiny. Ako sa volá? Zistite jeho nadmorskú výšku a porovnajte ju s nadmorskou výškou nášho Gerlachu.

Vyhľadajte informácie o krasových územiach Slovinska. Ktoré veľké jaskyne sú v Slovinsku?

Zistite, ktoré výrobky známych značiek pochádzajú zo Slovinska.

Vyhľadajte významné povrchové celky Slovinska a vyhodnoťte geografickú polohu hlavného mesta.

Čím je známe Slovinsko?

Mnoho ľudí vo svete si mylí Slovensko so Slovinskom. Minerálna voda Radenska, elektronika Gorenje i autobusy TAM. V Slovinsku boli vyšľachtené biele kone – lipicany, Škocjanska a Postojna jaskyňa patria medzi najznámejšie na svete.

Mnoho budov v centre Ljubljany projektoval známy architekt Jože Plečnik. Známy je aj jeho most „Tromostovje“ na hlavnom námestí.

Bledské jazero patrí medzi významné centrá cestovného ruchu. Uprostred jazera je Kostol Panny Márie.

Veliki naravni (prírodný) most je pozostatkom obrovských jaskynných priestorov v krasovej oblasti južne od Ljubljany

Piran je historické mesto na pobreží Jadranského mora

Chorvátsko

Chorvátsko má veľmi členité pobrežie Jadranského mora a netypický podkovovitý tvar (pozri mapku v úvode témy). Sever územia je prevažne nížinatý, pobrežím sa tiahnu

Dináre. Pobrežie Chorvátska tvorí množstvo ostrovov, ktoré vznikli zatopením pôvodných pobrežných pohorí. Medzi najväčšie ostrovy patria **Cres**, **Krk** a **Rab**. Pobrežie Jadranského mora sa nazýva **Dalmácia**.

▪ Ostrov Pag je na severnej časti úplne odlesnený. Povrch ostrova v tejto časti tvoria silne skrasovatené vápencové skaly.

Vyhľadajte na mape veľké ostrovy v Jadranskom mori. Zistíte, na ktoré väčšie ostrovy sú vybudované mosty.

Podnebie na pobreží je subtropické, vo vnútrozemí mierne prechodné s pomerne veľkými rozdielmi teplôt v lete a v zime. Cez územie Chorvátska pretekajú veľké rieky, ktoré sú využívané na výrobu elektrickej energie a lodnú dopravu. Rieky **Dunaj**, **Dráva**, **Sáva** a Kupa tvoria hranice s okolitými štátmi.

Väčšinu obyvateľov tvoria **Chorváti**, na severe, v Slavónii, žije početná srbská menšina.

Poľnohospodárstvo sa sústreďuje najmä v nížinách na severe. Na úrodných pôdach sa pestujú **obilniny**, **cukrová repa** a kukurica. Na pobreží Jadranského mora sa pestujú subtropické plodiny – hlavne olivy a figy. Viniču sa darí prakticky na celom území Chorvátska.

▪ Chorvátske pobrežie patrí medzi najkrajšie v Európe. Priezračná voda, skalnaté i štrkovité pláže s borovicami lákajú množstvo zahraničných turistov.

Priemysel spracováva najmä **bauxit** a dovážanú ropu. Významný je **strojársky** (výroba lodí), hutnícky (výroba hliníka), farmaceutický a **potravinársky priemysel**, ktorý je vo väčších mestách. Hlavné mesto **Záhreb** (Zagreb) leží v centrálnej časti štátu a je dôležitým priemyselným mestom. Najväčší prístav – **Rijeka** je súčasne aj najväčším priemyselným centrom Dalmácie s významným chemickým a strojárskym priemyslom. Ďalší prístav **Split** má okrem priemyselnej funkcie aj veľký kultúrno-historický význam. Ďalšie mestá Dalmácie Pula, Zadar, Šibenik a Dubrovnik sú známymi centrami letnej rekreácie, ale zachovali sa v nich aj mnohé antické a stredoveké pamiatky.

Chorvátske hospodárstvo bolo počas občianskej vojny značne poškodené a následky vojny sa prejavujú dodnes. Vďaka vhodným prírodným podmienkam (krásne pobrežie, vysoké pohoria), množstvu historických pamiatok a zlepšujúcim sa službám sa Chorvátsko stáva významným centrom cestovného ruchu. **Cestovný ruch** patrí medzi najvýznamnejšie odvetvia chorvátskeho hospodárstva.

Vyhľadajte v atlase významné prístavné mestá Chorvátska.

Vytvorte projekt o významných strediskách cestovného ruchu Chorvátska.

Čím je známe Chorvátsko?

Krásne pláže, zachované stredoveké mestá – Dubrovnik, Pula, Zadar, Split, osobitosti prírody – Plitvičné jazerá, vodopády Krka. S Chorvátskom sa spája aj legendárna filmová postava apačského náčelníka Winnetoua i nositeľ Nobelovej ceny za literatúru Ivo Andrić.

Zapamätajte si!

- * **Slovinsko a Chorvátsko majú vďaka prírodným podmienkam a bohatstvu historických pamiatok veľmi dobré predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu.**
- * **Slovinsko je najvyspelejším štátom bývalej Juhoslávie s rozvinutým priemyslom a službami.**

Srbsko

Srbsko je najväčším štátom bývalej Juhoslávie. Po osamostatnení Čiernej Hory nemá prístup k moru. Povrch je na juhu hornatý, pohorie **Dináre** dosahuje výšku 2 000 metrov. Na severe sa rozprestierajú **nížiny**, ktoré prechádzajú z Maďarska a Chorvátska. V podnebí sa už prejavuje väčšia vzdialenosť od Atlantického oceánu a aj vplyv nadmorskej výšky. Rozdiely v teplotách medzi letom a zimou sú dosť výrazné. Veľké rieky **Dunaj**, **Tisa**, **Sáva** a **Morava** sa využívajú na vodnú dopravu.

Srbsko má dostatok **nerastných surovín**, ale chýbajú mu väčšie zásoby **palív**. Ťaží sa najmä meď, magnezit a hnedé uhlie. **Poľnohospodárstvo** je rozvinuté najmä na severe, kde sa pestujú najmä obilniny, ovocie a zelenina. Prevláda chov dobytka a ošípaných. Na juhu sa pestuje vinič a ovocie.

Priemyselným centrom (chemický, potravinársky a strojársky priemysel) je hlavné mesto **Belehrad** (Beograd) s veľmi dobrou dopravnou polohou. Priemyselnými centrami sú aj Niš na juhovýchode krajiny a Kragujevac južne od Belehradu.

Súčasťou Srbska je autonómna oblasť **Vojvodina**, ktorá má veľmi pestré národnostné zloženie. Okrem Srbov tu žijú i Maďari, Chorváti, Slováci. Slováci sa sem prisťahovali asi pred 250 rokmi a do súčasnosti si zachovali svoj jazyk a tradície. Centrom autonómnej oblasti je druhé najväčšie mesto Srbska **Novi Sad**.

Na juhu Srbska sa nachádza autonómna oblasť **Kosovo**, ktorú obývajú prevažne Albánci. Srbi sú v nej vo výraznej menšine.

Po vojne v roku 1999 sa objavili snahy Kosova o nezávislosť, ktoré vyvrcholili vyhlásením nezávislosti v roku 2008. Srbsko Kosovo za nezávislý štát neuznalo, rokovania však smerujú k tomu, že sa tak pravdepodobne stane. V súčasnosti (2013) už uznala Kosovo ako nezávislý štát väčšina štátov sveta. Kosovo patrí v rámci Európy medzi najzaostalejšie regióny.

Podľa mapy v atlase zistíte, v ktorej časti Srbska prevládajú nížiny. Ktoré významné plodiny sa v nížinách pestujú?

Vysvetlite, prečo má Belehrad dobrú geografickú polohu.

Vyhľadajte aktuálne informácie o Kosove.

Čím je známe Srbsko?

Tenisti Novak Djokovič a Jelena Jankovičová; vynálezca Nikola Tesla; špecifické mäsové jedlá ražniči, čevapčiči a pleskavica.

Čierna Hora

Povrch republiky Čierna Hora je **hornatý**. Takmer celé územie štátu zaberajú **Dináre**. V pohoriach sú viaceré krasové územia. Príroda je na väčšine územia takmer neporušená, a preto tu bolo vyhlásených viacero chránených území. Vo vnútrozemí v okolí **Skadarského jazera** sa rozprestiera nížina s úrodnými pôdami. Poľnohospodári pestujú najmä obilniny (pšenica, kukurica), tabak, ovocie a zeleninu. Najväčším priemyselným strediskom je hlavné mesto **Podgorica** s rozvinutým strojárskym, hutníckym (výroba hliníka) a potravinárskym priemyslom.

Najvýznamnejšou dopravnou tepnou štátu je **železničná trať** vedúca z prístavu Bar na sever do Belehradu. Trať umožňuje prístup susedného Srbska k moru.

Vyhľadajte na mape významné centrá cestovného ruchu v Čiernej Hore. V ktorej časti štátu sú najviac sústredené a prečo?

Vyhľadajte na mape železničnú trať z prístavu Bar na sever. Vysvetlite, prečo je dôležitá pre hospodárstvo štátu.

▪ Boka Kotorska patrí k najnavštevovanejším miestam jadranského pobrežia v Čiernej Hore. Boka znamená záliv.

▪ Niektoré cintoríny majú značnú umeleckú hodnotu

▪ Na trhoch v štátoch juhovýchodnej Európy síce prevláda ovocie a zelenina, ale obyčajne sa ponúkajú aj zastarané priemyselné výrobky

Čím je známa Čierna Hora?

Na pobreží Čiernej Hory pri Boke Kotorskej je oblasť, v ktorej spadne najväčšie množstvo zrážok za rok v Európe.

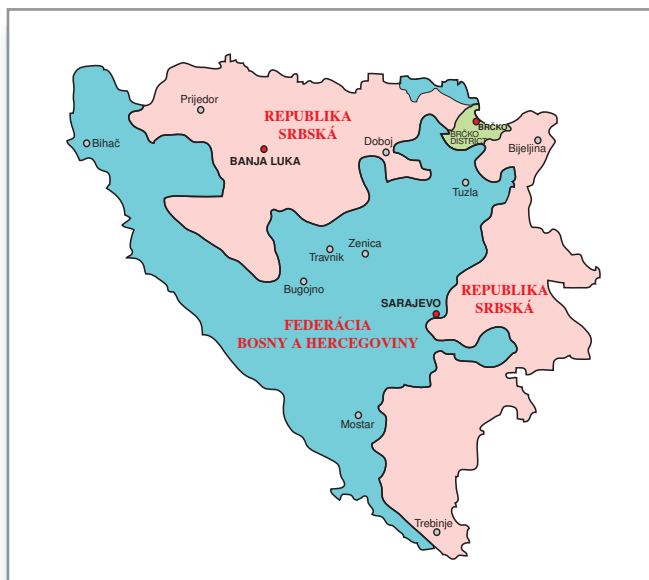
Bosna a Hercegovina

Bosna a Hercegovina je prevažne hornatý štát, jediný, ktorý susedí iba so štátmi bývalej Juhoslávie. Na prvý pohľad sa zdá, že je to vnútrozemský štát a až bližší pohľad na mapu prezradí, že má prístup aj k Jadranskému moru. Dĺžka pobrežia je iba 20 km. Na sever zasahujú **nížiny**, ktorými preteká rieka **Sáva** a jej prítoky. Podnebie je na juhu a pri pobreží subtropické, vo vnútrozemí má charakter mierneho a prechodného podnebia so značným vplyvom nadmorskej výšky. **Lesy** pokrývajú viac ako 40 % povrchu, čo je jedna z najvyšších hodnôt v Európe.

Úrodné pôdy sú na severe v nížinách. **Polnohospodárstvo** sa zameriava na pestovanie zemiakov, jačmeňa a zeleniny, prípadne chov oviec a hovädzieho dobytku. Veľký význam má **pestovanie ovocia**, napríklad jablák a sliviek.

Bosna a Hercegovina má pomerne veľké **nerastné bohatstvo**. Ťaží sa najmä uhlie, železná ruda, bauxit. Z priemyslu je preto najdôležitejšie hutníctvo s centrami v mestách Zenica,

▪ Značné rozdiely a spory spôsobili rozdelenie štátu po skončení občianskej vojny v roku 1995 na dve časti: Federácia Bosny a Hercegoviny (51 % územia obývaného prevažne Chorvátmi a Bosniakmi) a Republika srbská (prevažne Srbi). Obe časti sú navzájom oddelené 5 km širokou a 1 030 km dlhou zónou.

Tuzla a Banja Luka. Významný je i potravinársky a strojársky priemysel, ktorý je sústredený najmä v hlavnom meste **Sarajevo**.

Hospodárstvo republiky bolo veľmi poškodené počas občianskej vojny v 90. rokoch 20. storočia. Zloženie obyvateľstva štátu je veľmi pestré. V severnej a východnej časti prevažujú Srbi (pravoslávni), na juhu a západe Bosniaci (moslimovia) a Chorváti (katolíci).

Čím je známa Bosna a Hercegovina?

V Sarajeve sa konali ZOH v roku 1984 a v roku 1914 bol spáchaný atentát na následníka rakúsko-uhorského trónu, ktorý sa stal zámienkou vypuknutia prvej svetovej vojny.

▪ Vodopád na rieke Pliva pri meste Jajce

Macedónsko

Macedónsko je vnútrozemský štát s prevažne hornatým povrchom. Väčšinu územia tvorí **náhorná plošina a pohoria** prevyšujúce nadmorskú výšku 2 000 metrov. Podnebie je subtropické, s výnimkou vysokých pohorí. Väčšinu územia odvodňuje rieka **Vardar**. Na hraniciach s Albánskom sú dve veľké jazerá: **Ochridské a Prespanské**.

Nerastné suroviny, najmä uhlie, železnú rudu, chróm a bauxit spracúva hutnícky **priemysel**. Dôležitým je i potravinársky a textilný priemysel. Málo rozvinuté **poľnohospodárstvo** zabezpečuje základnú produkciu potravín, najmä pšenice, kukurice a zeleniny. Na juhu sa darí viniču a tabaku.

Väčšinu obyvateľov tvoria **Macedónci** (Slovania) s pravoslávnyim vierovyznaním. Na hraniciach s Albánskom a Kosovom žije početná albánska menšina (do 25 %), vo vnútrozemí žijú Rómovia a Srbi. Hlavné mesto Skopje je najväčším priemyselným centrom štátu.

Macedónsko patrí medzi najchudobnejšie štáty Európy. Vďaka prílevu zahraničných investícií sa v súčasnosti zlepšuje životná úroveň obyvateľstva. Turisticky zaujímavými oblasťami sú obe spomenuté jazerá.

▪ Mešita v meste Ochrid, ktoré leží na brehu rovníkenného jazera

Vyhľadajte informácie o jednotlivých štátoch bývalej Juhoslávie s dôrazom na možnosti cestovného ruchu. Zistené informácie spracujte do podoby projektu a prezentujte ich pred spolužiakmi.

Charakterizujte národnostné a náboženské zloženie obyvateľstva jednotlivých štátov bývalej Juhoslávie.

Čím je známe Macedónsko?

S Macedónskom sa spájajú významné osobnosti: Alexander Macedónsky, ktorý v staroveku vytvoril v tom čase najväčšiu ríšu sveta a Matka Tereza, nositeľka Nobelovej ceny za mier.

Albánsko

Albánsko je malý prímorský štát na východnom pobreží Jadranského mora. Povrch je prevažne hornatý, najvyššie vrcholy dosahujú výšku až 2 700 metrov. Menšie nížiny sú iba na pobreží. Rieky sú krátke a vodnaté, najmä v zimnom období, keď sa vyskytujú početné zrážky. Letá sú naopak veľmi teplé a suché, čo je charakteristické pre subtropické podnebie.

Albánsko má významnejšie ložiská **chrómu**, medi, asfaltu a niklu. V priemysle prevláda výroba potravín (pre domáci trh), strojársky a chemický (spracovanie ropy, ktorá sa ťaží v pobrežných oblastiach). Málo rozvinuté poľnohospodárstvo zabezpečuje produkciu obilnín, viniča, olív, ovocia a zeleniny. V pohoriach sa chovajú ovce.

Väčšinu obyvateľov tvoria **Albánci**, ktorí sú prevažne **moslimovia**. Najväčším hospodárskym centrom je hlavné mesto **Tirana** (Tiranë) ležiace vo vnútrozemí. Na pobreží sú dva významné prístavy: Drač (Durrës) a Vlora (Vlorë).

Životná úroveň obyvateľov je na európske pomery stále veľmi **nízka**. Albánsko sa však usiluje vstúpiť do Európskej únie a vytvoriť tak predpoklady na zlepšenie podmienok, v ktorých žijú jeho obyvatelia.

Albánsko

Nájdite na mape významné jazerá, ktoré patria čiastočne Albánsku. Ich názvy sú aj v predchádzajúcom texte.

Vyhľadajte na mape veľké mestá v Albánsku. Podľa mapy zistíte, ktoré priemyselné odvetvia sú v nich lokalizované.

Čím je známe Albánsko? Najznámejšie sú veľké jazerá a veľmi dobré podmienky pre vysokohorskú turistiku.

▪ V Albánsku sa najviac ľudí hlási k islamu. Na obrázku je mešita v meste Skadar na severe krajiny.

Zapamätajte si!

- * **Štáty bývalej Juhoslávie majú veľmi pestré zloženie obyvateľstva, čo bola jedna z príčin vzniku vojenských konfliktov.**
- * **Vojnové udalosti, prírodné podmienky, historický vývoj i politicko-ekonomická izolácia (Albánsko) spôsobili, že s výnimkou Slovinska a Chorvátska majú štáty menej rozvinuté hospodárstvo.**
- * **V súčasnosti je snaha rozvíjať cestovný ruch.**

Rumunsko a Bulharsko

Východnú časť Balkánskeho polostrova tvoria dva štáty: Rumunsko a Bulharsko. Obidva štáty majú veľa spoločného. Povrch je tvorený rozsiahlymi pohoriami, medzi ktorými sa rozprestierajú úrodné nížiny. Podnebie je v západnej časti oboch štátov mierne prechodné, pričom v Bulharsku je značne ovplyvnené nadmorskou výškou. V severnej časti Bulharska a na juhu a východe Rumunska prevláda kontinentálny charakter podnebia a južná časť Bulharska patrí už do subtropického pásma. Najvýznamnejšou riekou je Dunaj. Štáty majú aj spoločnú históriu, pretože v minulosti boli pod nadvládou Turkov. V prípade Bulharska trvalo toto obdobie až päť storočí.

Postava Draculu – upíra, ktorý žil na hrade v Transylvánii, je všeobecne známa vďaka románu írskeho spisovateľa Brama Stokera. Skutočný Dracula bol historickou postavou, ktorá má s hlavným hrdinom románu a jeho sfilmovaných verzií spoločné iba kruté zaobchádzanie so svojimi nepriateľmi. Dracula bola prezývka skutočného kniežata Vlada III., ktorý v 15. storočí bojoval proti Turkom a k svojim nepriateľom bol veľmi krutý. Tisíccky zajatcov dal nabodnúť na koly.

? Vyhľadajte povrchové celky (nížiny a pohoria) na území Rumunska a Bulharska.

? Zistíte podľa mapy, s ktorými štátmi susedia Rumunsko a Bulharsko. Ktoré zo štátov sú členmi EÚ?

Rumunsko

Rumunsko je rozlohou najväčší štát juhovýchodnej Európy. Cez jeho územie prechádzajú v podobe veľkého oblúka **Karpaty**. Hornatú strednú časť štátu tvoria **Apusenské vrchy**. Dunaj prekonáva Karpaty úzkou dolinou Železné vráta. Po vybudovaní veľkej priehrady vyrába vodná elektrárňa v priehradnom múre veľké množstvo elektrickej energie.

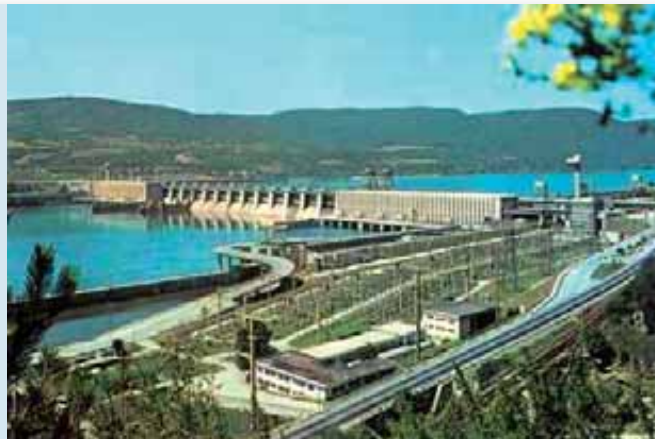
Dunaj tvorí hranicu s viacerými susednými štátmi a ústi do Čierneho mora v podobe rozsiahlej delty. **Úrodné nížiny** sa rozprestierajú na západe aj východe Rumunska. Najväčšia, **Rumunská nížina** s úrodnými černoziemami, je v južnej časti krajiny.

▪ Karpaty v Rumunsku majú tvar veľkého oblúka. Počas ľadovej doby ich pokrývali horské ľadovce. Najvyšší vrch Rumunska Moldoveanu dosahuje výšku 2 543 metrov nad morom a reliéf je podobný ako v Tatrách.

Hospodárstvo využíva veľké nerastné bohatstvo. Ropa a zemný plyn sa ťažia najmä pre vlastnú spotrebu. Významná je aj ťažba uhlia, solí a bauxitu. Chemický a potravinársky priemysel nadväzujú v prevažnej miere na ťažbu vlastných nerastných surovín a poľnohospodársku výrobu. Strojársky priemysel sa sústreďuje popri produkcii poľnohospodárskych strojov a úžitkových automobilov aj na montáž automobilov zahraničných značiek, napríklad Renault.

- **Železné vráta** sú miestom, kde Dunaj prekonáva Karpaty. V najužšom mieste sa rieka zúži na šírku 140 metrov. Do postavenia rovnomennej priehrady bol tento úsek veľmi nebezpečný pre lode.

Priemysel sa sústreďuje vo veľkých mestách **Temešvár** (Timișoara), **Kluž** (Cluj), **Brašov** a **Iași**. Pre námornú dopravu je dôležitý prístav **Konstanca**.

Ťažba a spracovanie nerastných surovín spôsobuje aj vážne škody na životnom prostredí. Použitie nebezpečných chemických zlúčenín pri ťažbe zlata v roku 2000 takmer úplne zničilo živé organizmy v rieke Tisa.

Vyhľadajte na mape miesta ťažby a spracovania nerastných surovín. Ktoré rieky pretekajú priemyselnými oblasťami Rumunska?

V nížinách sú vhodné podmienky pre **poľnohospodárstvo**. Pestuje sa najmä kukurica a pšenica. Významné zastúpenie majú aj zelenina, tabak a zemiaky. V pohoriach sa chovajú ovce a hovädzí dobytok.

Väčšinu obyvateľstva tvoria **Rumuni**. Významné zastúpenie majú aj obyvatelia maďarskej národnosti (na severozápade) a Rómovia. V Rumunsku žije aj početná skupina obyvateľov **slovenskej národnosti**, najmä v okolí mesta Nadlak a v blízkosti hraníc s Maďarskom. Väčšina obyvateľov sa hlási k pravoslávnej cirkvi.

Župu Bihar v Rumunsku osídlili v 18. storočí za Rakúsko-uhorskej monarchie mnohé slovenské rodiny. Do hornatého kraja, ktorý im pripomínal niekdajší domov, odišli hľadať ľahší život i prácu. Pochádzali najmä z Kysúc a Oravy a dokázali po vyše 200 rokov vzdorovať tvrdým životným podmienkam. V roku 1910 žilo v celom Rumunsku takmer 43 tisíc Slovákov, po 2. svetovej vojne 50 tisíc. V súčasnosti žije v Rumunsku asi 23 tisíc Slovákov.

Hlavné mesto **Bukurešť** je dôležitou dopravnou križovatkou a priemyselným strediskom. V meste je množstvo historických pamiatok, ale aj budovy z rozsiahlej výstavby z čias socializmu.

Takmer polovica obyvateľov Rumunska žije na vidieku, kde je životná úroveň obyvateľov nižšia ako na Slovensku.

Rumunsko má veľmi dobré prírodné i historické predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu. Turistov lákajú najmä divoké pohoria, morské pobrežie a množstvo historických pamiatok. Rozvoju cestovného ruchu však bráni zatiaľ nedostatočná infraštruktúra (kvalitné cesty a služby).

Dunajská delta sa na území Rumunska rozkladá na ploche 4 140 km² a je prírodnou rezerváciou. Delta Dunaja sa stále vyvíja. Každoročne sa v nej usádza neuveriteľné množstvo sedimentov – až 55 mil. ton. Rieka v delte sa rozvetvuje na 4 hlavné ramená.

Mokré lúky, lesy, jazerá, duny vytvárajú najväčšiu vtáčiu rezerváciu v Európe z hľadiska počtu aj pestrosti druhov. Prilietajú tam 300 druhov vtákov z rôznych miest Stredomoria, kontinentálnej Európy, či dokonca Afriky a Ázie a 176 z nich tam aj hniezdi.

Pre svoju jedinečnosť bolo územie delty Dunaja zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO.

▪ Druhá najväčšia vládna budova sveta (po Pentagone v USA) v Bukurešti bola postavená v 80. rokoch 20. storočia po silnom zemetrasení, ktoré spôsobilo veľké materiálne škody a prinieslo aj obeť na životoch

Vyhľadajte v atlase deltu Dunaja. Nájdite a pomenujte najväčšie riečne ramená, na ktoré sa Dunaj rozvetvuje.

▪ Rozsiahle porasty trste obyčajnej v delte Dunaja

▪ Delta Dunaja – rybársky domček

Čím je známe Rumunsko?

Známa je príroda Karpát i Dunajskej delty. Knieža Vlad III. (Dracula), gymnastka Nadia Comaneci. Rumunský pôvod má slovo bryndza, ktorá odtiaľ aj pochádza.

Bulharsko

Veľkú časť Bulharska zaberajú pohoria. **Stará planina** prechádza stredom štátu a je pokračovaním Karpát. Na západe a juhu sú menšie, ale vyššie pohoria – **Rodope, Rila** a **Pirin**. **Hornotrácka nížina**, rozprestierajúca sa južne od Starej planiny, má príjemné subtropické podnebie a úrodné pôdy.

Na severe zasahuje Rumunská nížina.

Na pobreží Čierneho mora je subtropické podnebie. Pobrežie je málo členité a tvoria ho prevažne široké piesočnaté pláže.

Dunaj je najvýznamnejšou riekou z hľadiska dopravy. Mesto **Ruse** na Dunaji je nielen významným riečnym prístavom, ale súčasne aj jediným miestom s mostným spojením so susedným Rumunskom. Rieka **Marica** tečie na juh (ústie má v Grécku) a využíva sa hlavne na zavlažovanie. Ďalšie rieky v pohoriach na západe krajiny sú síce krátke, ale vodnaté. Využívajú sa preto hlavne na výrobu elektrickej energie.

▪ Vrcholové časti Starej planiny tvoria rozsiahle pasienky, ktoré vznikli po odstránení pôvodného lesa

V Bulharsku sa ťaží **železná ruda** a **farebné kovy**, najmä meď, zinok a olovo. Väčšinu energetických nerastných surovín musia dovážať. Na pobreží Čierneho mora sa získava morská soľ.

Významný je **potravinársky** priemysel, spracováva najmä zeleninu, ovocie, mlieko a mäso. Strojársky priemysel sa orientuje na výrobu lodí a poľnohospodárskych strojov.

Úrodné pôdy a priaznivé podnebie umožňujú pestovanie **slničnice, ovocia, zeleniny** a tabaku. Bulharsko patrí medzi významných producentov teplomilných druhov ovocia a zeleniny v Európe.

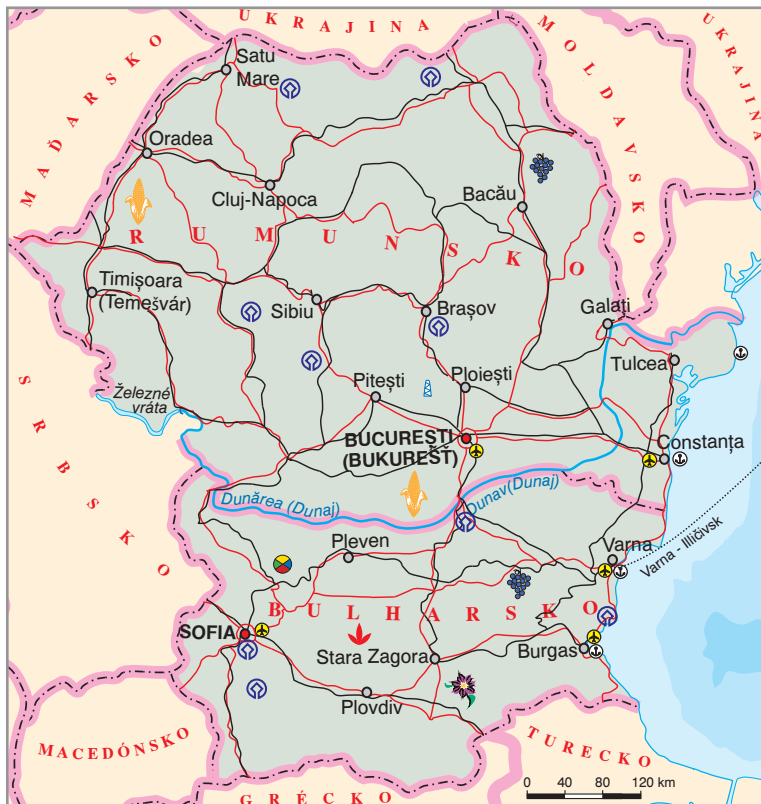
Priaznivé podmienky má aj pestovanie **viniča**, hoci z hľadiska produkcie vína nie je Bulharsko takou veľmocou ako Taliansko alebo Francúzsko. V nížinách sa chová hovädzí dobytok a ošípané a v pohoriach má význam chov oviec a kôz.

Na pobreží Čierneho mora sú prístavy **Burgas** a **Varna**, ktoré sú zároveň aj významnými centrami **cestovného ruchu**. Predstavujú tiež ideálne miesto pre spracovanie dovážaných energetických surovín, hlavne ropy. Varna je známa aj svojimi lodenicami. Priemysel sa sústreďuje vo veľkých mestách a v mestách blízky ťažbe rúd farebných kovov. Medzi priemyselné centrá patrí najmä hlavné mesto **Sofia** (strojársky priemysel) a druhé najväčšie mesto **Plovdiv** (potravinársky priemysel).

Väčšinu obyvateľov tvoria **Bulhari**. Na juhu a juhovýchode žije **turecká menšina**, ktorá dosahuje 10 % obyvateľstva. Najviac zastúpené náboženstvá sú pravoslávne a islam, i keď sa značná časť obyvateľstva považuje za neveriacich.

Bulharsko má veľmi dobré predpoklady pre rozvoj **cestovného ruchu**. Málo členité pobrežie, široké piesočné pláže, príjemné subtropické podnebie a množstvo historických pamiatok podmienujú už v minulosti vznik veľkých rekreačných stredísk na pobreží Čierneho mora.

V poslednom desaťročí vznikli nové strediská a aj v pôvodných sa vďaka veľkým investíciám zvyšuje úroveň služieb a Bulharsko sa stáva vyhľadávanou dovolenkovou destináciou. V pohoriach je dostatok možností na turistiku a zimné športy. Vyhľadávané sú aj bulharské kúpeľné mestá.

▪ *Katedrála Alexandra Nevského v Sofii dokumentuje priateľské vzťahy Bulharov a Rusov. Sofia je centrom, v ktorom sa vďaka bohatej histórii prelínajú pamiatky kresťanstva a islamu.*

▪ *Pestovanie ruží v okolí mesta Kazanlak, severne od Starej Zagory. Oblasť sa nazýva Údolím ruží.*

Bulharsko je v súčasnosti najväčším producentom ružového oleja na svete. Olej sa získava zo semien a lupeňov ruží. Na výrobu 1 kilogramu oleja je potrebné spracovať až 4 tisíc kilogramov lupeňov. Olej má liečivé účinky a používa sa do drahých parfémov.

- Mestečko Nesebar je jedno z najstarších európskych miest. Vďaka zachovaným historickým pamiatkam z rôznych období je v súčasnosti vyhľadávaným rekreačným strediskom.

- Bulharské pobrežie Čierneho mora ponúka dobré podmienky pre prímorskú rekreáciu za prijateľné ceny. Obrázok je z mesta Burgas.

Vyhľadajte v atlase mesto Stara Zagora (v podrobnejšej mape aj mesto Kazanlak). Charakterizujte vlastnosti podnebia v oblasti.

Bulharsko a Rumunsko sa v roku 2007 stali členmi Európskej únie. Vďaka členstvu v EÚ sa do oboch štátov zvýšil prílev zahraničných investícií najmä do služieb a priemyslu. Rozvíja sa hlavne strojársky a elektrotechnický priemysel. Dôležité sú i investície do rozvoja dopravy, cestovného ruchu a zvyšovania životnej úrovne obyvateľov.

- Rilský kláštor sa nachádza na juhozápade Bulharska

Čím je známe Bulharsko?

Pestovanie ruží a zeleniny. Pláže Čierneho mora. Vasil Levski – hrdina boja proti tureckej nadvláde. Gabrovo – mesto humoru a satíry.

Zapamätajte si!

- * Rumunsko a Bulharsko ležia na východe Balkánskeho polostrova. Prechádza nimi pás pohorí Karpát a Stará planina. Štáty od seba oddeľuje rieka Dunaj, ktorá v Rumunsku vytvára rozsiahlu deltu.
- * Poľnohospodárstvo, priemysel a služby zaostávajú za vyspelými štátmi Európy. Vďaka zahraničným investíciám po vstupe do EÚ v roku 2007 sa hospodárstvo štátov zlepšuje.
- * Prírodné bohatstvo a bohatá história poskytujú možnosť na rozvoj cestovného ruchu.

Úlohy na opakovanie:

1. Pomocou mapy charakterizujte podnebie jednotlivých oblastí Rumunska a Bulharska.
2. Porovnajte Rumunsko a Bulharsko so Slovenskom. Zistite názvy najvyšších vrchov oboch štátov a ich nadmorskú výšku.

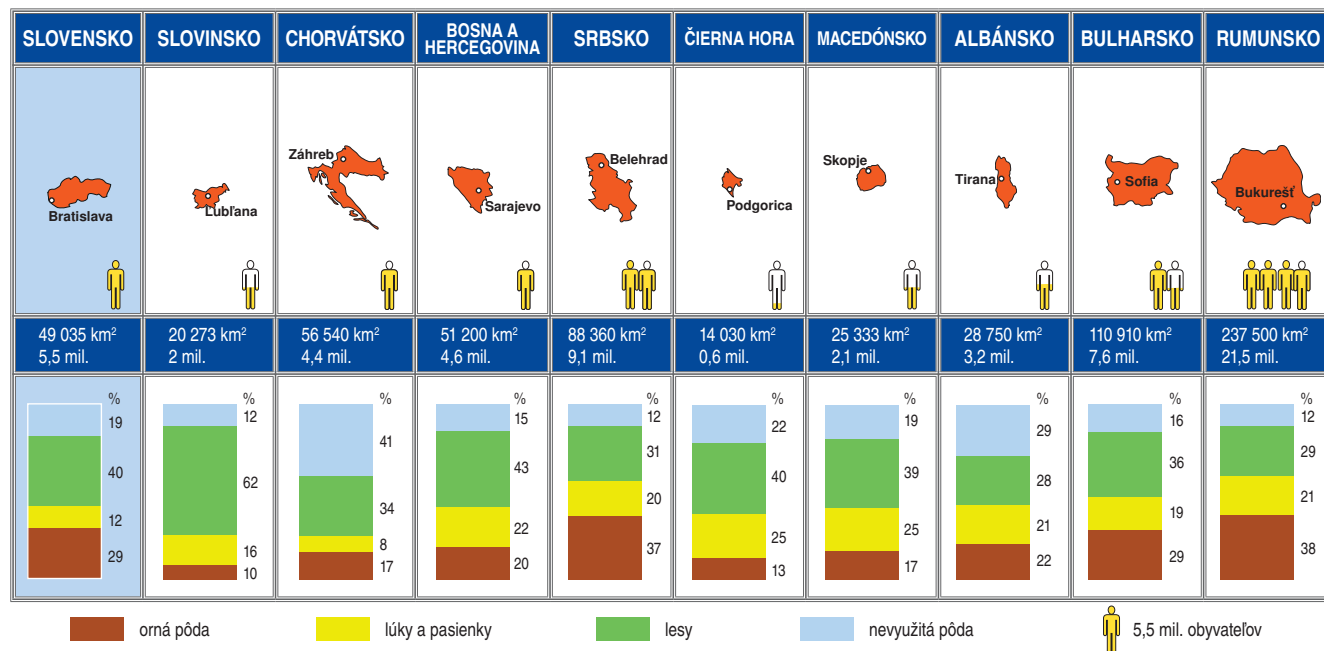
Juhovýchodná Európa – zhrnutie

Štáty juhovýchodnej Európy zaberajú podstatnú časť Balkánskeho polostrova. Ich povrch je prevažne hornatý, nížiny majú menšie zastúpenie. Podnebie je mierne prechodné, na pobreží Jadranského a Čierneho mora subtropické. Najvýznamnejšou riekou, odvádzajúcou väčšinu vody z územia do Čierneho mora, je Dunaj. Okrem vodnej dopravy sa využíva na výrobu elektrickej energie. Dunaj ústi rozsiahlou Dunajskou delťou, ktorej ekosystémy sú predmetom ochrany.

V štátoch má významné postavenie poľnohospodárstvo, najmä rastlinná výroba – pestovanie obilnín, ovocia a zeleniny. Priemysel má obmedzené zdroje nerastných surovín, ktoré je potrebné dovážať.

V obyvateľstve prevažujú Slovania a Románi. Mnohé štáty majú veľmi pestré národnostné zloženie. Väčšina obyvateľov žije v mestách.

Takmer všetky štáty majú prímorskú polohu. Priaznivé prírodné podmienky a veľa historických pamiatok umožňujú rozvoj cestovného ruchu, ktorý tvorí významnú súčasť príjmov národného hospodárstva. Nie všetky štáty majú dobre rozvinuté služby a infraštruktúru (cesty, hotely) cestovného ruchu. Vďaka zahraničným investíciám sa hospodárstvo krajín stáva vyspelejším.

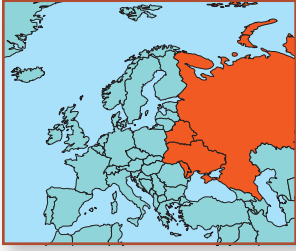

Úlohy na záverečné opakovanie:

1. Porovnajete štáty juhovýchodnej Európy podľa využitia zeme pomocou grafov. Porovnajete ich so štátmi severnej a južnej Európy.
2. Porovnajete pobrežie Čierneho a Jadranského mora. V čom sú najväčšie rozdiely?
3. Zhodnoťte, ako človek mení pôvodný charakter krajiny štátov juhovýchodnej Európy.
4. Vyhľadajte informácie o významných pamiatkach zapísaných do zoznamu UNESCO v juhovýchodnej Európe.
5. Nájdite v mapových zdrojoch s družicovými snímkami na internete strediská cestovného ruchu na pobreží Čierneho mora a opíšte, ako vyzerajú pláže.

Dlhodobé úlohy:

1. Vytvorte plagát na propagáciu jednotlivých turisticky zaujímavých lokalít štátov juhovýchodnej Európy.
2. Vyhľadajte informácie o pestovaní ruží, výrobe a využití ružového oleja.
3. Vytvorte projekt zameraný na poznávanie jedál národnej kuchyne jednotlivých štátov juhovýchodnej Európy.

Pre geografov sa východná Európa začína na našich východných hraniciach. Nie každý tomu tak rozumie. Pre mnohých ľudí v západnej Európe je aj Slovensko (a ďalšie štáty strednej a juhovýchodnej Európy) súčasťou východnej Európy. Je to dôsledok historického vývoja po 2. svetovej vojne, ale aj jazykovej príbuznosti a ďalších činiteľov.

Do východnej Európy patria štáty **Rusko**, **Ukrajina**, **Bielorusko** a **Moldavsko**. Väčšia časť Ruska leží síce v Ázii, ale väčšina obyvateľstva a hospodárskych aktivít je sústredená v jeho európskej časti, kde sú oveľa priaznivejšie prírodné podmienky. Moldavsko sa niekedy zaraďuje k juhovýchodnej Európe vzhľadom na kultúrne a historické väzby časti jeho obyvateľstva so susedným Rumunskom. Geograficky patria do východnej Európy aj pobaltské štáty Litva, Lotyšsko a Estónsko. My sme si ich zaradili do severnej Európy, pretože kultúrne a historicky sú bližšie k jej štátom.

V povrchu východnej Európy prevládajú nížiny. **Východoeurópska nížina** je najväčšou v Európe. Nie je to však úplne rovné územie. Vyskytujú sa na ňom aj nevysoké pahorkatiny a vrchoviny.

Nájdite na mape a pomenujte niektoré z vrchovín Východoeurópskej nížiny.

Východnú Európu ohraničuje na východe pohorie **Ural**, ktoré súčasne oddeľuje aj Európu od Ázie. Pohoria sú aj na juhozápade východnej Európy. Západnou časťou Ukrajiny prechádzajú **Karpaty**, ktoré na tomto území dosahujú nadmorskú výšku približne 2 000 metrov.

Nájdite na mape najvyšší vrch Ukrajiny a celej východnej Európy. Akú má nadmorskú výšku? Prečo sa do tohto územia nepočíta pohorie Kaukaz?

Ukrajina

S našim bezprostredným východným susedom, **Ukrajinou**, máme hranicu dlhú necelých 100 km. Rozloha Ukrajiny je v porovnaní so Slovenskom niekoľkonásobná. Ukrajina má väčšinou suchozemské hranice, iba na juhu ju obmývajú **Čierne a Azovské more**. Do Čierneho mora ústi najväčšia ukrajinská rieka **Dneper** (Dnipro).

Porovnajete rozlohu a počet obyvateľov Ukrajiny so Slovenskom. Vyjadrite rozdiel v násobkoch.

Prírodné podmienky umožňujú Ukrajine rozvíjať tak poľnohospodárstvo, ako aj priemyselnú výrobu. Na väčšine územia sú dobré možnosti pre pestovanie **obilnín** (hlavne pšenice a kukurice), **slnečnice**, tabaku, zeleniny a ďalších. Zastaraná mechanizácia a nedostatok moderných prostriedkov pre ošetrovanie úrody spôsobujú, že výsledky poľnohospodárstva sú v porovnaní so štátmi západnej Európy slabšie. V produkcii **slnečnicového oleja** je medzi 3 najväčšími výrobcami a poprednú pozíciu má aj v pestovaní **zemiakov**. Na juhozápade pri hraniciach s Moldavskom sa pestuje aj vinič. Strediskom úrodnej východnej časti štátu je mesto **Charkov** (Charkiv), ktoré má preto významné zastúpenie poľnohospodárskeho strojárstva.

V priemysle Ukrajiny má stále veľký podiel ťažba nerastných surovín. Na juhovýchode, v okolí dolného toku Dnepra, sa ťaží veľké množstvo **čierneho uhlia a železnej rudy**. Na tieto suroviny je naviazaný aj ďalší priemysel, hlavne hutníctvo železa a ťažké strojárstvo. Problémom je nepriaznivý vplyv tejto výroby na životné prostredie. Centrami ťažby a spracovania uhlia a železnej rudy sú mestá **Doneck**, Dnepropetrovsk (Dnipropetrovsk), Záporožie, Mariupol' a niektoré ďalšie.

Ukrajina vyniká vo výrobe strojov a zariadení pre ťažbu, veľkotonážnych nákladných automobilov (Záporožec), ale aj informačných technológií. Angažuje sa aj vo výskume vesmíru.

Zistíte, kde sa na Ukrajine ťaží železná ruda, ktorá sa dováža na Slovensko.

Hlavné mesto Ukrajiny, starobylý **Kyjev** (Kyiv), leží približne v strede štátu. Už na začiatku stredoveku bol sídlom prvého štátu na území východnej Európy – Kyjevskej Rusi. Tomu odpovedajú mnohé zachované pamiatky. Z nich je najznámejší komplex chrámov pomenovaný podľa svätej Sofie. Na juhu štátu leží prístav **Odesa**, ktorý je súčasne druhým najväčším mestom Ukrajiny. Veľkým mestom na západe štátu je **Ľvov** (Lviv).

Aj keď má Ukrajina prístup k moru, na prímorskú rekreáciu sa významnejšie využíva iba polostrov **Krym**. Jeho časť však patrí Rusku. Veľkým lákadlom pre turistov je tzv. Lastovičie hniezdo – rekreačné stredisko postavené na jednom z útesov nad Krymským zálivom.

Ukrajina je významná aj z hľadiska svojej polohy. Vedú cez ňu viaceré ropovody a plynovody z Ruska do strednej a juhovýchodnej Európy.

Najvyššie pohoria na Ukrajine sú v západnej časti krajiny a patria ku Karpatom

Odesa je významným prístavom Ukrajiny

Smutne známym miestom Ukrajiny je Černobyľ. Havária v tamojšej atómovej elektrárni nastala 26. apríla 1986. Mnohí pracovníci elektrárne, ani záchranári, ktorí prišli na miesto, si vôbec neuvedomovali nebezpečenstvo, v ktorom sa ocitli. Havária si nevyžiadala veľa obetí bezprostredne po nej. Jej následky sa prejavili až s odstupom času a niektoré sa prejavujú dodnes. Rieka Pripiat', na ktorej leží Černobyľ, je prakticky mŕtvou riekou. Potrvá mnoho desaťročí, kým sa v nej obnoví život. Rovnako veľké, ak nie väčšie škody utrpela priľahlá časť Bieloruska.

Čím je známa Ukrajina?

Nerastnými surovinami – uhlím a železnou rudou; ropovodmi a plynovodmi; žiaľ elektrárnou v Černobyle; vynikajúcim skokanom o žrdi Sergejom Bubkom.

Bielorusko

Bielorusko je severným susedom Ukrajiny. Rozlohou aj počtom obyvateľov je podstatne menšie.

Bielorusko je vnútrozemský štát. Má pomerne veľké zastúpenie lesov na rozlohe územia. V jeho povrchu sa nenachádzajú žiadne vysoké pohoria. Priemerná hustota zaľudnenia je pomerne nízka.

Ktoré z uvedených znakov sú rovnaké pre Bielorusko aj pre Slovensko? Ktoré sú naopak odlišné?

Bielorusko nie je také bohaté na nerastné suroviny ako Ukrajina. Význam má ťažba **draselných solí**, ktorá podmieňuje napríklad značnú produkciu priemyselných hnojív. Z palív sa ťaží hlavne rašelina a nedávno boli objavené aj pomerne veľké ložiská **zemného plynu**. Priemysel sa orientuje na ťažké strojárstvo. Cez jeho územie vedú siete **ropovodov** a **plynovodov** do strednej a západnej Európy.

V strojárstve je zastúpená aj výroba poľnohospodárskych strojov a obrovských nákladných automobilov (BELAZ). Z minulosti pretrvávajú orientácia na spotrebný priemysel, napríklad elektrotechnický (chladničky, rádioprijímače a pod.).

BELAZ je v skutočnosti skratka. Ak trochu porozmýšľate, určite ju dešifrujete. Spomeňte si na skratku FIAT.

Pre poľnohospodárstvo sa viac využíva severná časť štátu. Južná je totiž močaristá a pokrývajú ju väčšinou lesy. Bielorusko je svetovo významným pestovateľom **raže** a **zemiakov**. Sú to plodiny menej náročné na teplo.

V hlavnom meste **Minsk** žije takmer pätina obyvateľov štátu. Ďalšími väčšími mestami sú Gomel', Grodno a Mogil'ov.

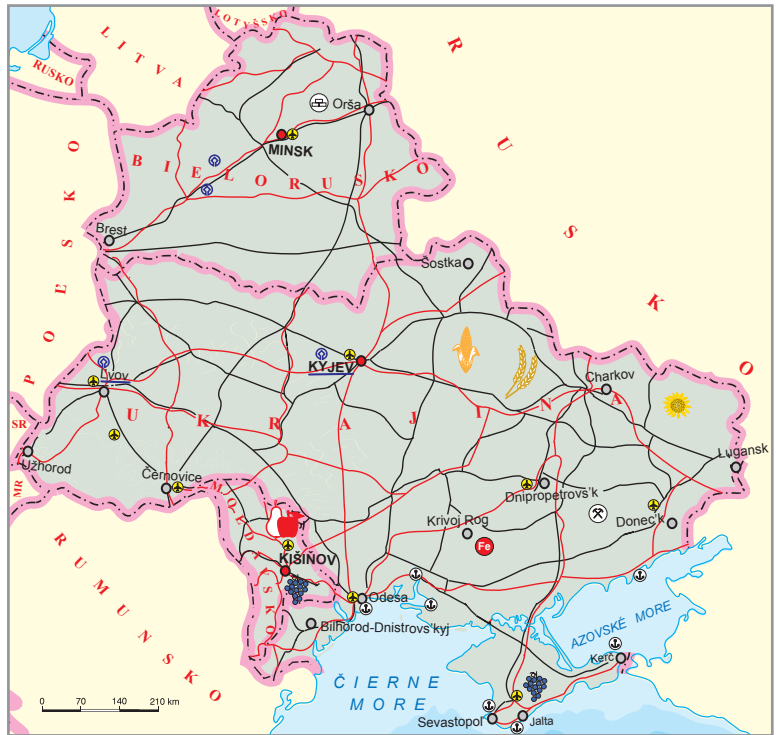

Príroda Bieloruska nie je taká jednotvárná, ako by sa možno zdalo. V zozname UNESCO je napríklad Bielovežský prales (Bielorusko sa oň delí s Poľskom) s pomerne veľkou populáciou zobra európskeho. Zuber je spolu s bocianom bielym symbolom Bieloruska.

Čím je známe Bielorusko?

Jazyk pomerne blízky slovenčine; obrovské nákladné automobily BELAZ; Bielovežský prales; ropovody a plynovody.

Moldavsko

Moldavsko je vnútrozemský štát v juhozápadnej časti východnej Európy. Má veľmi dobré podmienky pre poľnohospodárstvo. Vyniká produkciou rôznych druhov teplomilného ovocia a zeleniny – broskýň, marhúľ, melónov, hlavne však **viniča**. Darí sa aj slnečnici, tabaku a iným druhom plodín. Rastlinná výroba a potravinársky priemysel tvoria základ hospodárstva Moldavska.

Hlavným mestom Moldavska je **Kišiňov** (Chişinău). Obyvateľstvo väčšej západnej časti používa moldavčinu (je veľmi podobná rumunčine), ale vo východnej časti štátu, tzv. Podnestersku, prevláda

ruština. Toto rozdelenie dané historickým vývojom a čiastočne prírodnými podmienkami – tokom rieky Dnester – spôsobuje aj politické problémy.

Úlohy na opakovanie:

1. Porovnajzte Ukrajinu a Bielorusko z hľadiska podmienok pre poľnohospodárstvo. Použite pritom atlas. V čom sú podobné, v čom odlišné znaky?
2. Čím sa významne odlišuje Moldavsko v rámci štátov východnej Európy? Zoberte do úvahy hlavne zameranie hospodárstva.
3. V Kyjeve je sústredených veľa kultúrno-historických pamiatok, viac ako v ktoromkoľvek inom meste Ukrajiny alebo Bieloruska. Prečo?

Rusko

Rusko obklopujú mnohé moria, ale kúpanie vo väčšine z nich je iba pre otužilcov. Príroda je na väčšine územia síce veľmi pekná, ale aj drsná. Rusko má bohatú históriu, vynikajúcich umelcov – spisovateľov, artistov, operných spevákov, baletných majstrov – množstvo kultúrno-historických pamiatok. Pojmom je ruské divadlo, balet, cirkus.

Ku ktorému moru by ste sa išli do Ruska kúpať? Zdôvodnite.

Čím môže byť zaujímavé Rusko? Rekreáciou pri mori? Prírodnými krásami? Kultúrno-historickými pamiatkami? Hokejom? Rusko je rozlohou najväčší štát sveta a počtom obyvateľov je najväčší v Európe. To platí aj bez započítania časti jeho územia ležiacej v Ázii. Rusko je veľmi významné aj po hospodárskej stránke. Dôkazom toho je nielen množstvo vyťažovaných surovín, vypestovaných plodín alebo vyrobeného tovaru, ale napríklad aj pokrok vo výskume vesmíru.

Známymi symbolmi Ruska sú ruský medveď (nejde o druhové pomenovanie živočicha, skôr o zosobnené zviera), dvojhlavý orol (je v štátnom znaku), breza (drevena zastúpená hlavne v severnej polovici európskej časti), ale aj slnečnica a harmanček.

V predchádzajúcom ročníku ste sa stretli s niektorými pohoriami, nížinami a riekami, ktoré sa nachádzajú v ázijskej časti Ruska. Ktoré to boli?

Pri charakteristike povrchu európskej časti Ruska možno využiť úvod učiva o východnej Európe. Väčšina európskej časti Ruska leží v **miernom pásme**. Podnebie v južnej polovici európskej časti je podobné ako u nás, hoci rozdiely medzi priemernou teplotou v lete a v zime sú oveľa väčšie a zrážok je menej. Miesta ležiace za Uralom (na Sibíri) vynikajú extrémne nízkymi teplotami vzduchu v zime. Teplota v niektorých oblastiach bežne dosahuje -30 až -40 °C.

Ojmiakon vo vnútrozemí východnej Sibíre je považovaný za jedno z najchladnejších miest na severnej pologuli. Napriek týmto nízkym teplotám nie sú zimy na Sibíri neznesiteľné, pretože sú „suché“. Vlhkosť vzduchu je totiž veľmi nízka.

Z riek v európskej časti vynikajú dĺžkou a významom dve: **Volga** a **Don**. Volga ústi do **Kaspického mora**, ktoré nemá žiadne povrchové spojenie s iným morom. Rieky a priplavy spájajú moria na severe a západe (Biele a Baltské) s **Čiernym** a Azovským morom na juhu. Unikátom ruskej prírody je jazero **Bajkal**, ktoré je najhlbším na svete. Vyniká aj v bohatstve prírody v jeho okolí. Vzťahuje sa to hlavne na existenciu jedinečných rastlinných a živočíšnych druhov.

V európskej časti Ruska sú rozšírené dva typy krajín: **stepi** a **lesy mierneho pásma** (hlavne listnaté a zmiešané). Malé územia pevniny na severe zaberá tundra a na juhu subtropické rastlinstvo.

V ázijskej časti prevládajú už **ihličnaté lesy** (tajga) a **tundra** má oveľa väčšie zastúpenie ako v európskej časti.

Pre Európu je Rusko významné najmä ako dodávateľ mnohých **nerastných surovín**. Z palív je to hlavne **ropa** a **zemný plyn** (ťažia sa po oboch stranách Uralu), menej už čierne uhlie. Obrovské sú zásoby **dreva**, hlavne z ihličnatých lesov. Z vyťaženej suroviny väčšiu časť vyváža a iba menšiu spracováva. Rusko má veľké zásoby **rúd železa** a **farebných kovov** – napríklad medi, niklu, chrómu. Vyniká aj v produkcii **zlata** a **diamantov**. Značná časť zásob nerastných surovín je v ázijskej časti Ruska. Prekážkou pre ich ťažbu sú veľmi nepriaznivé klimatické podmienky a veľká vzdialenosť od miest spotreby.

Nie všetky odvetvia priemyslu sú v Rusku rozvinuté tak, aby spĺňali vyššie nároky obyvateľov na spotrebu. Aj keď sa v ostatných 20-tich rokoch situácia zlepšila, Rusko v tomto ohľade stále nedosahuje úroveň najvyspelejších štátov. Pritom vo výrobe zariadení pre elektrárne, niektorých **dopravných prostriedkov** (veľké nákladné automobily, lietadlá, lode, kozmická technika), **zbraní** a ďalších podobných výrobkov patrí k popredným štátom sveta.

Dobré podmienky pre poľnohospodárstvo, hlavne **rastlinnú výrobu**, sú iba v európskej časti Ruska. Rusko síce celosvetovo vyniká v pestovaní **pšenice**, **snečnice**, **zemiakov**, v produkcii **mlieka**, ale má aj veľkú spotrebu. Preto musí časť potravín dovážať. V živočíšnej výrobe má dobré podmienky pre chov **kožušinovej zveri** (líšky, norky). Rusko je veľmocou v **rybolove**. Veľmi dobré podmienky preň sú hlavne v okrajových moriach Severného ľadového a Tichého oceána. Rozsiahly je aj sladkovodný rybolov.

Podľa počtu obyvateľov patrí Rusko na rozhranie prvej a druhej desiatky štátov sveta. Počet obyvateľov v ostatných desaťročiach klesol, ale v súčasnosti sa začína opäť mierne zvyšovať. Zásluhu na tom má prevládajúce prisťahovalectvo hlavne zo štátov, ktoré predtým tvorili Sovietsky zväz. Vzhľadom na obrovskú rozlohu územia je hustota zaľudnenia veľmi nízka.

Podobne ako Ukrajinci a Bielorusi, patria aj Rusi k slovanskej jazykovej skupine. Rusko je však mnohonárodnostný štát. Významné zastúpenie v ňom majú Tatári, Inguši, Čečeni, Židia a iné národy. Ich spolužitie nie je vždy ideálne, čoho príkladom je situácia na juhu Ruska, v Predkaukazsku. Väčšina obyvateľov Ruska sú **pravoslávni kresťania**.

Graf využitia krajiny na strane 119 veľmi dobre ilustruje zložité podmienky Ruska pre poľnohospodársku výrobu. Charakterizujte ho. V ktorej časti Ruska by ste hľadali najväčšiu časť nevyužitej pôdy? Ako by vyzeral podobný graf, ktorý by zahŕňal iba európsku časť Ruska? Ktoré zložky grafu by mali väčšie zastúpenie, ktoré naopak menšie? Zdôvodnite.

Hlavné mesto **Moskva** súperí o titul najväčšieho mesta v Európe s Parížom a Londýnom. Počet jeho obyvateľov sa odhaduje na viac ako 10 miliónov. Druhé najväčšie mesto **Sankt Peterburg** leží pri ústí rieky Neva do Baltského mora. Obe mestá vynikajú mnohými historickými budovami, chrámami, rozľahlými námestiami, galériami, divadlami, ale aj nákupnými centrami. Pri návšteve centier týchto miest sa človek cíti ako v ktorejkoľvek poprednej európskej metropole.

V ktorých oblastiach Ruska sú dobré podmienky na osídlenie? Zdôvodnite.

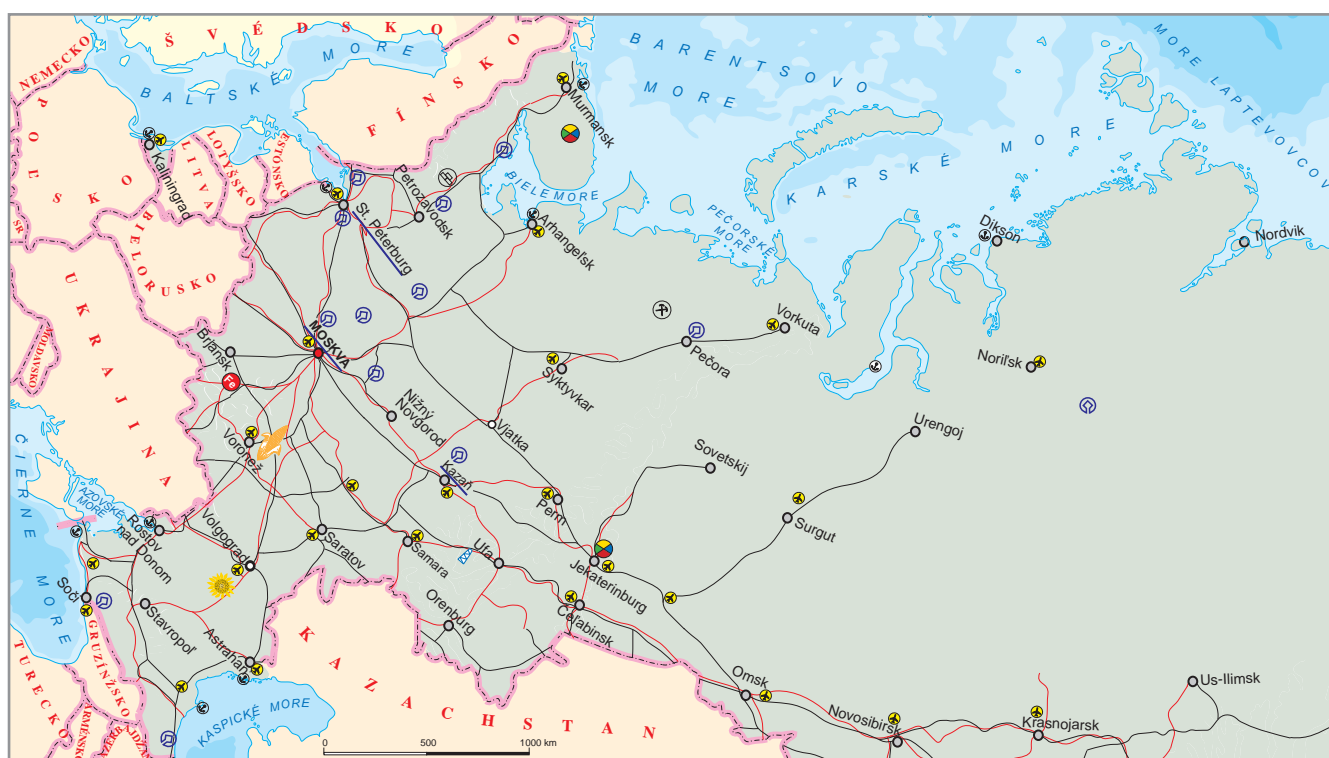
Obe mestá vynikajú aj priemyslom zameraným na modernú výrobu nezaťažujúcu výrazne životné prostredie. V St. Peterburgu má zastúpenie produkcia zahraničných značiek (Toyota, Nissan, Opel). Významný pre obe mestá je elektrotechnický priemysel.

V európskej časti Ruska vynikajú aj mestá na Volge **Nižnyj Novgorod** (hlavne pre bohatú históriu) a **Samara** (ako priemyselné centrum). Na tej istej rieke ležia aj priemyselné mesto Kazaň a z histórie známy Volgograd. Z miest na Urale a Sibíri možno spomenúť **Jekaterinburg** a **Novosibirsk** hlavne ako priemyselné sídla, ale aj ako centrá vedy a výskumu. Od centier v európskej časti najviac vzdialeným veľkým mestom je Vladivostok.

Vzhľadom na veľké vzdialenosti v krajine má významnú úlohu pri ich prekonávaní **letecká doprava**. Moskva samotná má 4 letiská, pričom niektoré z nich patria k najväčším v Európe. Cestná sieť patrí v Rusku i celej východnej Európe k značne zanedbaným. Železnice spájajú nielen veľké mestá, ale aj centrá európskej časti s odľahlými časťami Sibíre a Ďalekého východu.

▪ V centre Moskvy sú dominantami Červeného námestia Kremľský palác a Chrám Vasilija Blaženého (v popredí). Tieto i ďalšie pamiatky obdivujú tisíce domácich a zahraničných návštevníkov.

Rusko ako rozlohou najväčší štát sveta sa rozprestiera nielen vo viacerých podnebných pásmach, ale na jeho území platí aj rozdielny čas.

Podľa ktorého prvku geografickej siete sa určuje čas na Zemi? Koľko stupňov má jedno časové pásmo?

Zistíte jednoduchým odčítaním z mapy, v koľkých časových pásmach sa nachádza územie Ruska.

K akej zmene v súvislosti s časom došlo na území Ruska v roku 2011?

Čo to znamená z hľadiska časového rozdielu medzi väčšinou štátov Európy a Ruskom?

▪ Vzájomné prelínanie starej a modernej architektúry v Jekaterinburgu

Keďže stolica znamená v ruštine hlavné mesto, nie je ťažké dešifrovať, v ktorom meste sa vyrába „stoličnaja“ vodka. Ruská vláda si však uvedomuje negatívne stránky vysokej spotreby alkoholu, a preto sa ju snaží obmedzovať.

Moskovské metro je nielen rýchlym a efektívnym prostriedkom na prepravu veľkého množstva cestujúcich, ale jeho stanice sú doslova umeleckými dielami. Pri návšteve metra a obdivovaní jeho unikátnej výzdoby si môžete plne uvedomiť výnimočné postavenie Moskvy v Rusku.

▪ Stanice moskovského metra vynikajú umeleckou výzdobou

Čím je známe Rusko?

Najväčší štát podľa rozlohy, jedna z veľmocí; prvý človek vo vesmíre; samovary a matriošky ako obľúbené suveníry. Umelci: spisovatelia a dramatici L. Tolstoj, A. Čechov, S. Turgenjev; básnici S. Puškin a M. Lermontov; baletka M. Plisecká; hudobní skladatelia I. Stravinskij, P. Čajkovskij; hokejisti V. Charlamov, I. Larionov; kozmonaut J. Gagarin.

Úlohy na opakovanie:

1. Zopakujte si, čím sa odlišuje tajga od tundry. Ktoré druhy rastlín sa vyskytujú v oboch týchto typoch krajín?
2. Nájdite na mape ďalšie významné mestá Ruska a zistite, čím sú známe či už z histórie alebo zo súčasnosti.
3. Priradte nasledujúce pamiatky (budovy, inštitúcie, mestské časti) Moskve alebo Sankt Peterburgu: Kremel', Zimný palác, Petrozavodsk, Bolšoj teátr, Ermitáž, Chrám Vasilija Blaženého, Lužniki, Lomonosovova univerzita, Treťjakovská galéria, Arbat, Novodevičij kláštor, Petropavlovská pevnosť. Ak si nie ste istí, poraďte sa s rodičmi, alebo si zistite potrebné informácie napríklad na internete.
4. Zistite, ako sa volajú najväčšie letiská v Moskve. Ktoré z nich prepraví najviac cestujúcich za rok?
5. Vyhľadajte v atlase zameranie priemyslu v najväčších mestách Ruska. Ktoré nerastné suroviny spracúva priemysel jednotlivých miest?

Východná Európa – zhrnutie

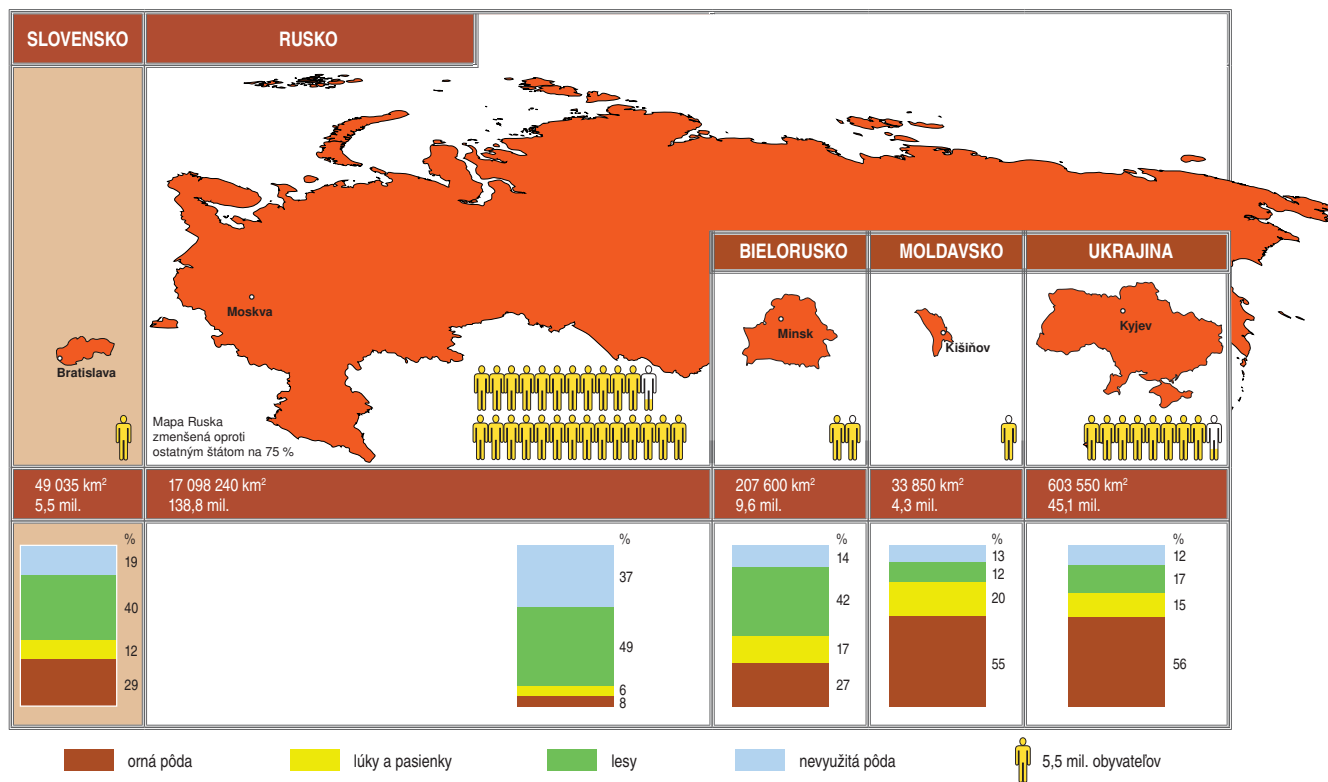
Východná Európa je najnižšie položenou oblasťou európskeho svetadiela. Na jej podnebie pôsobí ešte v západnej časti Atlantický oceán, ale čím viac na východ, tým sa jeho vplyv znižuje. S výnimkou Moldavska sú ostatné štáty orientované na ťažbu nerastných surovín (hlavne Rusko a Ukrajina) a priemysel.

Bohatá história, množstvo umeleckých diel, ale aj jedinečná príroda vytvárajú dobré predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu. Najväčšími mestami sú Moskva a Sankt Peterburg v Rusku a Kyjev na Ukrajine. Veľký hospodársky význam majú rieky – Volga, Dneper a Don.

▪ Veľa obyvateľov vidieka žije v tradičných drevených domoch

Východná Európa – zhrnutie

Úlohy na záverečné opakovanie:

1. Čím je výnimočná východná Európa v rámci celého svetadiela? Uveďte čo najviac príkladov.
2. Ktoré moria obklopujú štáty východnej Európy? Vymenujte ich podľa mapy a roztriedte podľa svetových strán vo vzťahu k danej oblasti.
3. Ktoré časti východnej Európy majú dobré podmienky pre poľnohospodárske využívanie? Čím by ste to vysvetlili?
4. Zistíte, ktoré objekty či lokality zo štátov východnej Európy sú zaradené do zoznamu UNESCO. Pripravte si stručné informácie o jednotlivých objektoch a prezentujte ich pred spolužiakmi.
5. Porovnajte využitie zeme v jednotlivých štátoch východnej Európy. Ktorý štát má najväčší podiel ornej pôdy?

Štát	Rozloha (v km ²)	Počet obyv. (v mil.)	Hustota zaľudnenia	Stredná dĺžka života (r. 2009)	Podiel mestského obyvateľstva (v %, rok 2010)	Hlavné mesto
Albánsko	28 750	3,2	111	77	48	Tirana
Andorra	470	0,08	179	-	88	Andorra la Vella
Belgicko	30 530	10,4	342	80	97	Brusel
Bielorusko	207 600	9,6	46	70	74	Minsk
Bosna a Hercegovina	51 200	4,6	90	75	49	Sarajevo
Bulharsko	110 910	7,6	68	73	72	Sofia
Česko	78 900	10,5	131	77	73	Praha
Čierna Hora	14 030	0,6	45	74	59	Podgorica
Dánsko	43 100	5,4	128	79	87	Kodaň
Estónsko	45 100	1,3	28	75	69	Tallinn
Faerské ostrovy	1 390	0,05	35	80	42	Tórshavn
Fínsko	338 000	5,2	16	80	64	Helsinki
Francúzsko	551 500	65,3	118	81	78	Paríž
Grécko	131 957	11	82,9	80	61	Atény
Holandsko	41 540	16,8	404	81	83	Amsterdam
Chorvátsko	56 540	4,4	78	76	58	Záhreb
Írsko	70 280	4,5	64	80	62	Dublin
Island	103 000	0,3	3	81	92	Reykjavík
Lichtenštajnsko	160	0,04	225	-	14	Vaduz
Litva	65 200	3,6	54	73	67	Vilnius
Lotyšsko	64 500	2,3	34	73	68	Riga
Luxembursko	2 590	0,5	193	80	82	Luxembourg
Macedónsko	25 333	2,1	82	74	68	Skopje
Maďarsko	93 000	10	109	74	68	Budapešť
Malta	316	0,4	1 274	80	95	Valletta
Moldavsko	33 850	4,3	127	69	41	Kišiňov
Monako	2	0,04	17 500	-	100	Monako
Nemecko	357 020	81,5	228	80	74	Berlín
Nórsko	324 000	4,6	14,5	81	78	Oslo
Poľsko	312 700	38,1	122	76	61	Varšava
Portugalsko	92 389	10,6	114	79	61	Lisabon
Rakúsko	83 860	8,2	98	80	68	Viedeň
Rumunsko	237 500	21,5	90	73	55	Bukurešť
Rusko	17 098 240	138,8	8	69	73	Moskva
San Maríno	61	0,03	508	83	94	San Maríno
Slovensko	49 035	5,5	111	75	57	Bratislava
Slovinsko	20 273	2	x	79	48	Lubl'ana
Spojené kráľovstvo	243 610	62,7	257	80	90	Londýn
Srbsko	88 360	9,1	103	74	52	Belehrad
Španielsko	505 992	46,1	81	81	77	Madrid
Švajčiarsko	41 280	7,6	185	82	74	Bern
Švédsko	450 000	9	20	81	85	Štokholm
Taliansko	301 277	60	192	81	68	Rím
Ukrajina	603 550	45,1	75	69	68	Kyjev
Vatikán	0,5	0,0008	1 600	-	-	Città della Vaticano